

2012

KKTC EKONOMİ DURUM RAPORU

Türkiye Cumhuriyeti
LEFKOŞA BÜYÜKELÇİLİĞİ
Yardım Heyeti Başkanlığı

KKTC 2012 EKONOMİ DURUM RAPORU

Türkiye Cumhuriyeti
LEFKOŞA BÜYÜKELÇİLİĞİ
Yardım Heyeti Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	5
Makroekonomik Gelişmeler.....	7
A. Küresel Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye Ekonomisi.....	10
B. Büyüme.....	12
C. Enflasyon.....	17
D. İstihdam.....	18
E. Dış Ticaret.....	21
F. Ödemeler Dengesi.....	24
G. Bankacılık.....	26
Kamu Maliyesi.....	35
A. Genel Görünüm.....	37
B. Bütçe.....	40
C. Borçlanma.....	62
Sektörel Analiz.....	67
A. Genel Görünüm.....	69
B. Sektörel Gelişmeler.....	71
1. Turizm Sektörü.....	71
2. Yükseköğretim Sektörü.....	73
3. Sanayi Sektörü.....	77
T.C. Yardımlarının Gelişimi.....	81
Tamamlanan Projeler.....	95

SUNUŞ

Bu yıl hazırladığımız “Ekonomi Durum Raporu” üç yıldır uygulanan 2010-2012 programının sonuçlarını da değerlendirmesi nedeniyle daha önemli hale gelmiştir. Raporda, programın uygulanma başarısı ve uygulamaların planlananlar ile karşılaştırılması da ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

2010-2012 Programını hatırlamak gerekirse, programın amacı; 2008-2009 ekonomik krizinden çıkmak ve sürdürülebilir bir ekonominin zeminini hazırlamak, stratejisi; reel sektörün rekabet gücünü ve kamu hizmetlerinin etkinliğini artırarak ülkeyi iş yapılabilir bir ortama taşımak, hedefleri; mali disiplinin sağlanması; finansman, iş gücü, elektrik, ulaştırma ve haberleşme gibi girdi piyasalarının serbestleştirilerek kalitenin artırılması-fiyatların düşürülmesi ve bürokrasinin azaltılması olarak belirlenmişti.

Üç yılın sonunda yukarıdaki hedeflerin ne kadarının gerçekleştirildiği ve belirlenen amaca ne kadar hizmet edildiği incelendiğinde; mali disiplinde önemli aşama kaydedildiği; büyümenin reel sektör tarafından sağlanmasının başarıldığı; finansman maliyetlerinin kısmen aşağı çekildiği, ancak temel girdileri üreten sektörlerdeki kamu şirketlerinden kaynaklanan verimsizliğin ve yüksek maliyetlerin çözülmediği ve bürokratik engellemelerde artan korumacılık duyguları ile daha da geriye gidildiği değerlendirilebilir.

Programın uygulanmasında karşılaşılan en önemli sorun sahiplenme olmuştur. Programda, dünya konjonktürüne göre doğru zamanlama ve doğru hedefler seçilmiş olmakla beraber, önemli bir kesimin ekonomik dönüşümün olabileceğine yeterince inanmadığı görülmüştür. Daha da fazlası, ekonomik dönüşüme karşı direnç gösteren bir ilişkiler ağının varlığı ortaya çıkmıştır. Bu yapı mevcudun değişmemesi konusunda organize olarak programı halka Türkiye'nin daha az para göndermek için dayatması olarak takdim etmiştir. Bunu desteklemek için de, “KKTC’de fiyatlar Türkiye’dekinin 2-3 katıdır”, “Kuzey Kıbrıs’ta 1 milyona yakın nüfus vardır”, “Sorun Mersin Gümrük Kapısı’nın KKTC’ye kapalı olmasıdır”, “Türkiye’nin yaptığı yardım ithalatla tekrar geri dönmektedir”, “Programın amacı Kıbrıs Türkü’nü kaldırmak değil, Türkiye’den daha az para göndermektir”, “Türkiye’den gelen para zaten Türkiye’den gelenlere harcanmaktadır”, “Programın amacı Türkiye sermayesini Kuzey Kıbrıs’a getirmektir”, “Kıbrıs Türkü’nün öz varlıkları peşkeş çekilmektedir” gibi programın amacını ters yüz eden, statükoyu muhafaza etmek ve gerçek sorunları gözden kaçırarak dönüşümü engellemek için saptırmalar yapmışlardır. Maalesef yapılan propaganda belli ölçüde etkili olmuş, halk tereddüde düşürülmüş ve ekonomik faaliyetler beklendiği kadar canlanamamıştır. Bunun sonucu kendini büyüme oranlarında göstermiştir. Üç yıllık büyüme toplamı beklenenden daha düşük kalarak yüzde 10,4 olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber, ekonomi doğru rotaya girerek kamu kesimi yerine KKTC reel sektörünü oluşturan Turizm, Yüksek Öğretim ve Tarım sektörleri üzerinden gelişmiş ve AB ortalamasının üzerinde ve dünya ortalamasına yakın yıllık yüzde 3,4’lük bir büyüme gerçekleşmiştir.

2010-2012 programının uygulanması süreci Kıbrıs Türkü’ne önemli tecrübeler de sağlamıştır. En önemlisi, halk dönüşümün önündeki engelleri görmeye başlamış ve KKTC ekonomisinin daha iyiye doğru dönüşürebileceğine inancı artmıştır. Bu da yeni programın sahipliğinin artmasına ve hedeflerinin daha net

ortaya konmasına olanak sağlamıştır. Böylece, yeni programda temel dönüşüm alanları Elektrik, Telekom ve Limanların işletme hakkı devriyle işletilmelerinin özel sektöre verilmesi, kamu bankalarının reforme edilmesi, kamu görevlilerinin verimli çalıştırılması ve mali denetimin güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Yeni programda yer alan reformlar başarılı ise KKTC ekonomisi yeni bir seviyeye ulaşarak GKRY ekonomisini yakalayabilecek, hatta geçebilecektir. Eğer başırlamaz ise mevcut korumacılık reflekslerinin de etkisiyle, bulunduğu yerden de geriye düşebilecektir. Ekonomik dönüşümle ilgili umut verici gelişme ise, halkın Güney Kıbrıs'ta yaşananları da görerek duyarlılığını artırması, ekonomi yönetimi ile ilgili konuları ön plana çıkarması, tartışması ve seçimlerde belirleyici bir unsur olarak görmesidir. 2010-2012 programı ile mali disiplinin kurulması önceliği çerçevesinde daha geniş kesimleri etkileyen zor dönüşümler başırlmıştır. Yeni Programda yer alan dönüşümler ise mevcut yapıyı muhafaza etmek isteyenlerin oldukça hassas olduğu ancak halkın geniş kesimlerine fayda sağlayacak ve büyümenin önündeki engeleri kaldıracak konulardır. Bu yüzden, sürdürülebilir ekonomik yapıya geçilmesi için 2013-2015 programının uygulanması kritik öneme sahiptir.

Sizlere sunduğumuz rapor oldukça uzun ve yoğun bir çalışmanın ürünüdür. Bu vesile ile Rapor'un hazırlanmasında emeği geçen herkesi kutluyor, verilen emeğin Kuzey Kıbrıs ve Türkiye halkı tarafından takdir edilmesini ümit ediyorum.

*H. İbrahim AKÇA
Büyükelçi*

KKTC **2012**
EKONOMİ DURUM RAPORU
MAKROEKONOMİK
GELİŞMELER

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

	2008	2009	2010	2011	2012
GSMH (Cari Fiyatlarla Milyon ₺)	5.128,3	5.415,3	5.649,5	6.374,0	7.072,0
GSMH (Milyon \$)	3.995,6	3.502,5	3.750,6	3.798,1	3.923,2
Reel Büyüme Hızı (%)	-3,4	-5,7	3,6	3,8	2,7
Kişi Başına GSMH (\$) (1)	15.857	13.781	14.629	14.687	15.061
Enflasyon Oranı (%)	14,5	5,7	3,3	14,7	3,6
Bütçe Açığı (Milyon ₺)	-372	-622	-493	-447	-115
Nüfus	274.436	283.736	286.973	294.906	
İstihdam	91.223	91.550	93.498	97.103	99.117
İşsiz Sayısı	9.881	12.941	12.619	10.411	10.784
İşsizlik Oranı (%)	9,8	12,4	11,9	9,7	9,9
İhracat (Milyon \$)	83,6	71,1	96,4	115,1	111,4
İthalat (Milyon \$)	1.680,7	1.252,6	1.499,6	1.579,6	1.565,8
Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	-1.597,1	-1.181,5	-1.403,2	-1.464,5	1.454,4
Banka Mevduatları (Milyon ₺) (2)	5.563	6.505	7.067	8.403	9.284
Döviz Rezervi (Milyon \$)	1.803	1.975	2.069		
Gelen Turist Sayısı	808.682	800.376	902.390	1.022.089	1.166.186
Türkiye	650.405	638.700	741.925	801.326	
Diğer	158.277	161.676	160.465	220.763	
Net Elektrik Tüketimi (Milyon KWS) (3)	989,2	922,2	887,7		
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (KWS)	3.604	3.250	3.093		
Kişi Başına Akaryakıt Tüketimi (Lt) (Benzin+Motorin+Gaz Y.)	900	832	868		
Bebek Ölüm Oranı (Her bin canlı doğumda)	14,3	13,6	13,6		
Doğuştaki Yaşam Ümidi (Yıl)					
Erkek	71,7	71,8	72,0		
Kadın	76,4	76,5	76,7		
Okullaşma Oranı (%)					
Genel ve Teknik Lise	77,0	78,0	79,0		
Yüksek Öğretim	78,0	74,0	87,0		
Sağlık Giderleri / GSMH (%)	3,5	3,5	3,4	3,1	
Sağlık Giderleri / Bütçe (%)	7,6	7,4	7,3	7,2	
Doktor Başına Kişi Sayısı	493	486	503		
Yatak Başına Kişi Sayısı	227	217	178		
10000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	44	46	56		
Yıllık Ortalama Döviz Kuru (1 ABD \$)	1,2835	1,5861	1,5063	1,6782	1,8026

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Devlet Planlama Örgütü'nün (DPÖ) en güncel hali 2010 yılı itibarıyla olan Ekonomik ve Sosyal Göstergeler veri setinden alınmıştır.

(1) 2011-2015 dönemine ilişkin hesaplamada DPÖ'den alınan nüfus verisi projeksiyonu kullanılmıştır. Bu veri yıl ortası nüfustan yabancı uyruklu öğrenci sayısının düşülmesi ve yurtdışında okuyan KKTC'li öğrenci sayısının eklenmesi ile oluşturulmaktadır.

(2) Türk Lirası mevduatları ile döviz mevduatları ve tevdiatlarını içermektedir.

(3) Santral içi tüketim ve şebeke kayıpları düşülmüştür.

A. KÜRESEL EKONOMİK GELİŞMELER VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz sonrasında ilk etapta alınan önlemlerin etkisi ile 2010 yılında önemli bir toparlanma kaydedilmiş ve dünya ekonomisi beklentileri aşarak yüzde 5,2 seviyesinde büyümüştür. Ancak küresel toparlanma eğilimi, krize neden olan temel problemlerin çözümüne yönelik kalıcı adımların atılamamış olması ve ülkelerin kamu mali yapılarında meydana gelen bozulma nedeniyle sektöre uğramış ve büyüme hızı yavaşlayarak 2011'de yüzde 4, 2012 yılında ise yüzde 3,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörünü ve dolayısı ile reel sektörü derinden etkileyen sıkıntılar sonucunda 2011 yılı başından itibaren toparlanma hızında küresel ölçekte bir yavaşlama gözlenmiş ve özellikle Avrupa merkezli mali sürdürülebilirliğe ilişkin riskler dünya ekonomisinin ana gündem maddesi haline gelmiştir. 2012 yılında ABD'de mali uçuruma ve borç tavanına ilişkin belirsizlik, Avro Bölgesi'nde ise borç krizinin derinleşerek finans sektörüne sirayet etmesi ve çözüme yönelik ortak bir yaklaşımın oluşturulamaması tüketici, üretici ve yatırımcı güvenini olumsuz etkileyen başlıca unsurlar olmuştur. Diğer taraftan gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanan büyüme hızındaki daralmanın etkisi dış ticaret kanalıyla gelişmekte olan ekonomilerin de performansına yansımış ve 2012 yılı ekonomik performansın beklentilerin altında kaldığı bir yıl olmuştur.

2011 yılında yüzde 1,6 seviyesinde büyüyen gelişmiş ülkeler 2012 yılında yüzde 1,2 oranında büyüme kaydetmiş, aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranı ise yüzde 6,4 seviyesinden yüzde 5,1'e gerilemiştir. 2012 yılında gelişmiş ekonomilerin büyüme hızında yaşanan bu gerilemede Avro Bölgesi'nde 2012 yılında gerçekleşen yüzde 0,6 oranındaki daralma etkili olmuştur. Avro Bölgesi'nde Almanya yüzde 0,9 seviyesindeki büyümesiyle bölgenin ekonomik performansına katkıda bulunurken Fransa sabit kalmış, İtalya ve İspanya ise sırasıyla yüzde 2,4 ve yüzde 1,4 seviyelerinde daralmıştır. Avro Bölgesi ekonomisi 2012 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla resesyona girmiş, bölgedeki işsizlik oranı yüzde 11,8 ile tarihin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Sanayi üretimindeki daralma sürerken, imalat sanayi satın alma yöneticileri endeksleri gibi öncü göstergeler de daralmaya işaret etmeyi sürdürmektedir. 2012 Aralık ayı itibarıyla, işsizlik oranı İspanya ve Yunanistan'da yüzde 26'nın üzerinde bulunmaktadır. Ekonomilerin daralma eğilimine girmesiyle birlikte yükselen işsizlik oranları ve mali sıkılaştırma programlarının tüm ülkelerde aynı anda uygulanıyor olması daraltıcı etkiyi artırmakta ve bölgede sosyal huzursuzluklara neden olmaktadır. IMF, Avro Bölgesi'nin 2013 yılında yüzde 0,3 oranında daralacağını, 2014 yılında ise yüzde 1,1 oranında büyüyeceğini öngörmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki yüksek borç stokunun ve uygulanan mali sıkılaştırma programlarının uzun yıllar büyümeyi baskılayacak bir faktör olacağı tahmin edilmektedir.

Gelişmiş ülke ekonomilerinin son dönemdeki performansı değerlendirildiğinde, ABD ekonomisinin pozitif yönde ayrıştığı ve büyümenin 2012 yılında 2011 yılı değeri olan yüzde 1,8'den yüzde 2,2 seviyesine yükseldiği görülmektedir. ABD'de kriz döneminde yüzde 9,9 düzeyine kadar yükselen işsizlik oranı 2012 yılını yüzde 7,8 seviyesinde tamamlamıştır. Krizin başladığı sektör olan konut sektöründe ve konut fiyatlarında ılımlı toparlanma gözlenirken tüketici güveninde ve tüketici harcamalarında iyileşme sürmekte ve sanayi üretiminde istikrarlı bir şekilde artış kaydedilmektedir. IMF'nin tahminlerine göre, ABD ekonomisinin 2013 yılında yüzde 1,9, 2014 yılında ise yüzde 3 oranında büyümesi beklenmektedir. Genel olarak, ABD ekonomisi açısından en önemli risk unsurlarının otomatik harcama kesintilerinin devreye girmesi ve borç tavanının yükseltilememesi olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, kriz sonrası dönemde ekonomiyi canlandırmak amacıyla alınan önlemler bütçe açığı ve borç stokunda artışları beraberinde getirmiştir. ABD'de bütçe açığının milli gelire oranı yüzde 10 seviyesine çıkarken, kriz öncesinde yüzde 75 civarında olan kamu borç stokunun milli gelire oranı yüzde 110'a ulaşmıştır.

Japonya ekonomisi deprem felaketinin yol açtığı hasarın ardından 2012 yılında yüzde 2 seviyesinde büyüme kaydetmiştir. Yeni göreve gelen hükümet kamu harcamalarını artırırken, Japonya Merkez Ban-

kası da yüzde 1 olan orta vadeli enflasyon hedefini yüzde 2'ye yükseltmiş ve para politikasını daha da gevşeterek 2014 yılından itibaren ABD'dekine benzer yapıda bir açık uçlu varlık alım programı uygulayacağını açıklamıştır. Uygulanan destekleyici politikaların ve Yen'deki değer kaybının ilerleyen dönemde büyümeye destek olacağı tahmin edilmektedir. Yüksek seyreden bütçe açıkları ve yüzde 230'u aşan kamu brüt borç stokunun milli gelire oranı ise mali sürdürülebilirlik açısından risk oluşturmaktadır.

Gelişmiş ekonomilerde yaşanan yavaşlama dış ticaret kanalı ile gelişmekte olan ekonomilerden en çok Çin ve Hindistan'ı etkilemiştir. Söz konusu ülkeler 2012 yılını küresel krizin etkili olduğu yıl olan 2009 dışarıda tutulduğunda son yılların en düşük büyüme oranı ile tamamlamışlardır. Büyüme hızları Çin'de 2011 yılı seviyesi olan yüzde 9,3'ten 2012 yılında yüzde 7,8'e, Hindistan ise yüzde 7,7'den yüzde 4'e gerilemiştir. IMF, gelişmekte olan ekonomilerin 2013 yılında yüzde 5,3 oranında, 2014 yılında ise yüzde 5,7 oranında büyüyeceğini öngörmektedir.

TABLO 1: GSYH Reel Büyüme Hızları (Yüzde)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dünya	5,3	5,4	2,8	-0,6	5,2	4,0	3,2
Gelişmiş Ekonomiler	3,0	2,8	0,1	-3,5	3,0	1,6	1,2
ABD	2,7	1,9	-0,3	-3,1	2,4	1,8	2,2
Japonya	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,6	2,0
Avro Bölgesi	3,2	3,0	0,4	-4,4	2,0	1,4	-0,6
Gelişmekte Olan Ekonomiler	8,3	8,8	6,1	2,7	7,6	6,4	5,1
Dünya Ticaret Hacmi	9,2	8,0	3,1	-10,6	12,5	6,0	2,5
Türkiye	6,9	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,8	2,2
KKTC	12,4	2,8	-2,9	-5,5	3,7	3,3	2,8
GKRY	4,1	5,1	3,6	-1,9	1,3	0,5	-2,4

Kaynak: DPÖ

Türkiye ekonomisi 2009 yılı ikinci çeyreğinden itibaren iç talepteki canlanmayla beraber güçlü bir toparlanma sürecine girmiş ve 2010 yılında yüzde 9,2'lik büyüme oranı ile dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olmuştur. 2011 yılında da benzer şekilde büyümeye devam eden ekonomi yüzde 8,8'lik güçlü bir büyüme oranı yakalamıştır. KKTC'nin en önemli ticari ortağı olan Türkiye ekonomisi 2012 yılında ise iç talebin artış hızında gerçekleşen yavaşlamaya paralel olarak yüzde 2,2 seviyesinde büyümüştür.

Küresel krizin tepe noktası olan 2009 yılında yüzde 14'e kadar yükselen işsizlik oranı, işgücü piyasasına etkileri sınırlandırmaya yönelik önlemlerin istihdamı ve işgücüne katılım oranını önemli ölçüde artırması neticesinde 2012 yılını yüzde 9,2 seviyesinde tamamlamıştır. Türkiye'de 2012 yılında kaydedilen güçlü istihdam artışı, hizmetler sektöründe özellikle eğitim ve sağlık sektörleri ile idari destek hizmetleri kaynaklı olmuştur.

2011 yılının ikinci yarısından itibaren güçlü seyreden iç talep, yüksek küresel emtia fiyatları ve bazı vergi-fiyat ayarlamaları nedeniyle yükselen TÜFE, 2012 yılında geçici enflasyonist baskıların azalmasına paralel olarak yılsonunda son 44 yılın en düşük seviyesi olan yüzde 6,16 oranında gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisinde küresel kriz dönemi sonrasında başlayan ihracattaki ılımlı ve istikrarlı artış, 2012 yılında da devam etmiştir. İhracatçıların ürün çeşitlendirmesindeki başarısının yanı sıra özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerine gerçekleştirilen ihracattaki artış pazar çeşitlenmesi sağlarken AB'de yaşanan son borç krizi ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde meydana gelen son olaylar bu ülkelere olan ihracatı sınırlamıştır. Böylelikle, 2012 yılı ihracatı reel olarak yüzde 33 oranında artarak 152,6 milyar dolara ulaşmış, ithalat ise iç talepteki zayıflamanın da etkisiyle reel olarak yüzde 3 oranında bir artış ile

236,5 milyar dolar olmuştur.

Türkiye'nin kamu maliyesi 2010 yılı başından itibaren yeniden dengelenme sürecine girmiş, faiz ödemelerindeki azalma ve büyümenin bütçe gelirleri üzerindeki olumlu etkisiyle birlikte merkezi yönetim bütçe performansı 2011 ve 2012 yıllarında 2010 yılına kıyasla daha iyi bir performans sergilemiştir. Bütçe açığı, 2011 yılında 17,8 milyar ₺, hükümetin yeni sosyal politikalar uygulamaya başladığı 2012 yılında ise 28,8 milyar ₺ olarak gerçekleşmiştir. Böylece AB tanımlı borç stokunun GSYH'ya oranı 2011 yılında yüzde 39,2'ye, 2012 yılında ise yüzde 36,1 seviyesine gerilemiştir.

2012 yılında kredi büyümesini sınırlandırmak üzere iç talep ve dolayısıyla cari açığındaki artışın kontrolünü teminen TCMB tarafından düşük politika faizi, geniş faiz koridoru ve yüksek zorunlu karşılık oranlarından oluşan bir para politikası benimsenmiştir. BDDK ve diğer ilgili kurumlar tarafından alınan makro ihtiyati tedbirler ile desteklenen bu politikalar sonuç vermiş ve ileride finansal istikrar açısından risk oluşturabilecek kredi büyümesi kontrol altına alınmıştır. 2012 yılı ortalarından itibaren ise iç ve dış talep arasındaki dengelenme ile enflasyon beklentilerindeki normalleşmenin ardından para politikasında daha destekleyici bir duruş benimsenmiştir. Bu çerçevede ortalama TCMB fonlama oranı, Haziran 2012 tarihinden itibaren kademeli olarak azaltılmış ve finansal istikrarı güçlendirmek amacıyla politika faizi 2012 yılı Aralık ayında yüzde 5,75'ten yüzde 5,50'ye düşürülmüştür. Ayrıca, TCMB bankacılık sektörüne esneklik sağlamak ve Türk Lirası zorunlu karşılık tutmanının maliyetini azaltmak amacıyla bankaların Türk Lirası zorunlu karşılıklarını yabancı para ve altın olarak tutmasına da imkân sağlamıştır.

Küresel krizle birlikte büyüme hızı yavaşlayan ve 2011 yılı dördüncü çeyreğinden itibaren resesyona giren GKRY ekonomisinde 2012 yılında yüzde 2,4 oranında daralma gerçekleşmiştir. Küresel kriz sonrasında talebin canlandırılmasına yönelik uygulanan gevşek maliye politikaları ile artan bütçe açığı GKRY kamu maliyesindeki görünümü ciddi düzeyde bozmuş ve borç stokunun milli gelire oranı 2012 yılsonu itibarıyla yüzde 85,8 seviyesine ulaşmıştır. 2011 yılında yüzde 7,8 seviyesinde olan işsizlik oranı ise olumsuz beklentilerin reel sektör faaliyetlerine yansması neticesinde hızla yükselerek 2012 yılında yüzde 14,6 seviyesine sıçramıştır. Uluslararası kuruluşların beklentisi, kamu maliyesi ve bankacılık sektörü kaynaklı sıkıntılarının etkisi ile GKRY'de ekonomik aktivitenin bir süre daha baskılanması ve işsizlik oranlarının artmaya devam etmesi yönündedir¹.

B. BÜYÜME

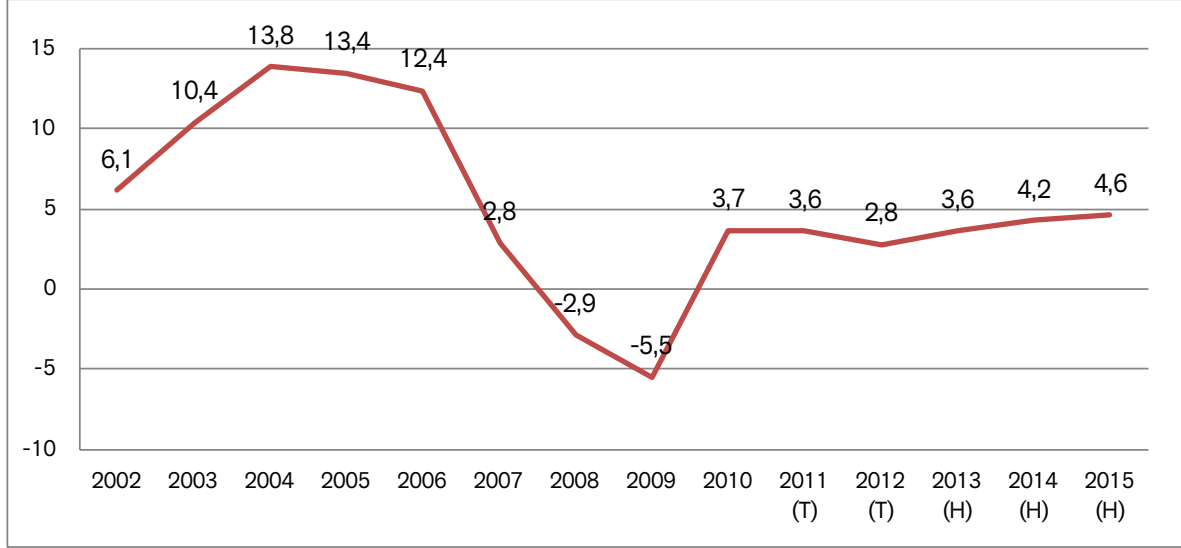
2008 ve 2009 yıllarında daralan KKTC ekonomisi 2010 yılından itibaren toparlanma sürecine girmiş ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) 2010-2012 Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Programının ilk yılında yüzde 3,7 oranında büyüme kaydetmiştir. 2010 yılında büyümeyi sürükleyen sektörler tarım, ticaret ve turizm ile ithalattan alınan vergiler olmuştur. 2010 yılında yakalanan büyüme rakamının ardından 2011 yılında GSYH reel bazda yüzde 3,6 oranında büyüyerek nominal milli geliri 6,4 milyar ₺ seviyesine taşımıştır. Programın ikinci yılında imalat sanayi dâhil olmak üzere tüm sektörler büyümeye dengeli ve pozitif katkı yapmıştır.

2012 yılında tüm dünyada beklentilerin altında seyreden küresel ekonomik aktiviteye paralel olarak büyüme oranının yüzde 2,8 olarak gerçekleştiği ve sektörlerin performansı açısından bir önceki yıldakine benzer dengeli bir büyümenin sergilendiği tahmin edilmektedir. Böylece 2010-2012 yıllarını kapsayan Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Program döneminde reel milli gelir toplamda yüzde 10,4 oranında artış gösterirken, yakalanan yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 3,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

¹ 2013 yılı Mart ayında Troyka ile GKRY'ye 10 milyar avroya kadar mali yardım sağlanması konusunda anlaşma sağlanırken, bankacılık sektörünün en büyük iki bankası konumunda olan Bank of Cyprus ile Cyprus Popular Bank'ın yeniden yapılandırma programına dahil edilmesi ve bu bankalardaki 100 bin avronun üzerindeki mevduatlardan daha sonra netleşecek bir oranda vergi alınması kararlaştırılmıştır.

2013-2015 Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Programı döneminde ise ekonomik aktivitenin bir miktar daha ivmeleneyeceği ve ilgili yıllarda ekonominin sırasıyla yüzde 3,6, yüzde 4,2 ve yüzde 4,6 seviyesinde büyüyeceği tahmin edilmektedir. Bu büyüme oranları ile yeni Program döneminde ekonomide ülkenin uzun dönemli büyüme ortalaması olan yüzde 4,2 civarında sürdürülebilir bir büyüme oranının yakalanacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte 2012 yılının ikinci yarısından başlayan siyasi istikrarsızlığın söz konusu hedefin tutturulmasını riske sokmaya başladığı gözlemlenmektedir.

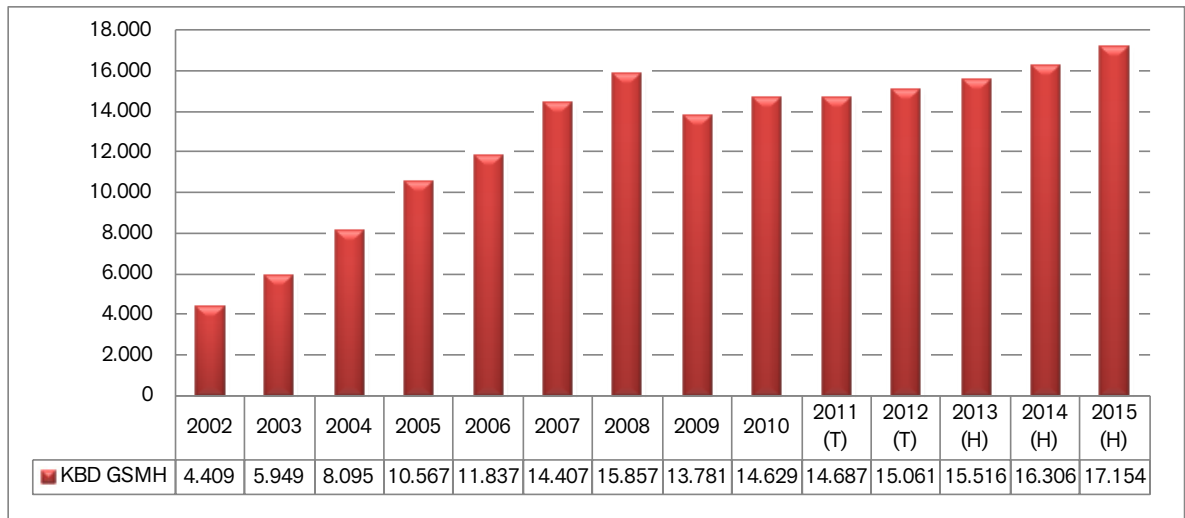
Grafik 1: GSYH Büyüme Hızı

Kaynak: DPÖ

Büyümedeki bu gelişmeye paralel olarak dolar cinsinden kişi başına düşen GSMH'nin 2009 değeri olan 13.781 dolardan 1.280 dolar artarak Program dönem sonu olan 2012 yılında 15.061 dolar seviyesine yükselmesi beklenmektedir². 2010-2012 yıllarını kapsayan Program döneminde yakalanan büyüme-ye rağmen Türk Lirası'nda yaşanan değer kaybı nedeniyle dolar cinsinden kişi başına milli gelirden 2010 yılı seviyesi bir miktar aşılabılmıştır. 2013-2015 Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Programı döneminde dolar cinsinden kişi başına GSMH'nin istikrarlı bir şekilde artarak Program dönemi sonunda 17.154 dolar seviyesine ulaşması hedeflenmektedir.

Grafik 2: Kişi Başına Düşen GSMH (\$)

Kaynak: DPÖ, T: Tahmin H: Hedef

² 2011-2015 dönemine ilişkin hesaplamada DPÖ'den alınan nüfus verisi projeksiyonu kullanılmıştır. Bu veri yıl ortası nüfustan yabancı uyruklu öğrenci sayısının düşülmesi ve yurtdışında okuyan KKTC'li öğrenci sayısının eklenmesi ile oluşturulmaktadır. Geçmişe dönük resmi veri olmadığı için DPÖ'nün projeksiyon dönemine ilişkin varsaydığı nüfus artış oranlarının geometrik ortalaması ile söz konusu nüfus oranı geriye çekilmiştir.

2010-2012 Program döneminin ilk yılı olan 2010 yılında tarım ve inşaat sektörleri sırasıyla yüzde 10 ve yüzde 3,8 büyüme oranları ile milli gelire pozitif katkı verirken, sanayi sektöründe yüzde 0,2 oranında daralma kaydedilmiştir. 2010 yılında toplam milli gelirin yaklaşık yüzde 70'ini oluşturan hizmetler sektöründe yıllık bazda yüzde 1 oranında büyüme kaydedilirken hizmetler sektörü alt sektörlerinden toptan ve perakende ticaret sektöründe yakalanan yüzde 21,5 oranındaki büyüme ise dikkat çekmiştir. Sanayi sektörü dışında ekonomik aktivitede daralma yaşanan diğer sektörler yüzde 20 ile ulaştırma ve haberleşme sektörü ve yüzde 5,3 ile serbest meslek sektörü olmuştur. 2010 yılında ithalatta yaşanan yüzde 20,9 seviyesindeki artışa paralel olarak milli gelirin bileşenlerinden ithalat vergileri kaleminde de yüzde 18,6 oranında artış kaydedilmiştir. Milli gelir içerisindeki payı yüksek olan kamu hizmetlerinde ise yüzde 0,4 ile ılımlı bir büyüme gerçekleşmiştir.

TABLO 2: Reel Büyüme Hızları (2005-2012) Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişim

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011(T)	2012(T)
Tarım	2,8	-3,2	0,4	-18,2	8,2	10,0	7,0	5,5
Sanayi	6,4	20,0	-0,9	-10,3	-9,1	-0,2	2,7	1,9
İnşaat	18,9	68,1	4,2	-8,0	-18,5	3,8	0,5	0,9
Ticaret	24,9	13,6	-4,2	-3,5	-11,4	21,5	5,0	2,0
Turizm	3,3	-11,3	7,1	5,8	5,4	4,2	12,0	10,0
Ulaştırma - Haberleşme	14,2	-0,7	-3,6	2,2	-2,8	-20,0	3,5	2,5
Mali Sektör	4,2	8,9	6,3	9,6	1,7	0,3	4,0	3,0
Konut	3,4	20,1	4,6	2,7	3,8	4,0	4,0	3,0
Serbest Meslek	19,1	12,5	6,6	4,3	3,4	-5,3	3,0	3,0
Kamu Hizmetleri	6,8	2,4	8,2	1,2	-5,0	0,4	1,8	1,5
İthalat Vergileri	29,7	-0,6	12,3	-0,8	-7,1	18,6	3,5	3,0
GSMH	13,5	13,2	1,5	-3,4	-5,7	3,6	3,8	2,7

Ana Kaynak: DPÖ, T: Tahmin

Programın ikinci yılı olan 2011 yılında büyüme bir miktar hız kesmekle birlikte imalat sanayi dâhil olmak üzere tüm sektörlerin büyümeye dengeli ve pozitif katkı yaptığı gözlenmiştir. Hizmet sektörü yüzde 4 oranındaki büyümesi ile ekonomik aktiviteyi sürükleyen sektör olurken tarım sektörü yüzde 7 ve inşaat sektörü yüzde 0,5 oranında büyüme kaydetmiştir. 2011 yılında 4 yıl üst üste daralma yaşanan sanayi sektöründe yüzde 2,7, imalat sanayinde ise yüzde 2,5 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

2011 yılında milli gelir içerisindeki payı görece yüksek olan kamu hizmetleri kaleminde gerçekleşen artış yüzde 1,8 seviyesinde olurken ithalat vergileri hem bir önceki yıldan kaynaklanan yüksek baz etkisi hem de azalan ithalata paralel olarak yüzde 3,5 oranında büyümüştür. 2011 yılında bir önceki sene daralma yaşayan ulaştırma ve haberleşme ile içerisinde üniversiteleri de barındıran serbest meslek sektörleri sırasıyla yüzde 3,5 ve yüzde 3 seviyelerinde büyürken mali sektör bir önceki yılki düşük sayılabilecek yüzde 0,3 oranındaki büyümesini yüzde 4 seviyesine taşımıştır.

2012 yılında sektörlerin performansı açısından bir önceki yıldakine benzer dengeli bir büyüme sergilenmiş fakat ekonomik aktivite küresel belirsizliklerin etkisi ile beklenenin altında kalmıştır. 2012 yılında tarım sektörü bir miktar hız keserek yüzde 5,5 oranında büyürken sanayi sektörü yüzde 1,9, imalat sanayi ise yüzde 1,5 oranında büyümüştür. Hizmet sektörü yakaladığı yüzde 2,8 oranındaki artış ile büyümeyi sürükleyen sektör olurken, hizmet alt sektörlerinden ticaret yüzde 2, turizm (otel ve lokantacılık) ise yüzde 10 oranında büyüme kaydetmiştir. Milli gelir hesaplarında toplam hizmet sektörü altında yer alan turizm kaleminde gözlenen bu artış, ödemeler dengesinde görünmeyen işlemlerin altında takip edilen net turizm gelirlerinde 2012 yılında gerçekleşen yüzde 18,4 oranındaki artışa paraleldir. İnşaat sektörün-

de yakalanan yüzde 0,9 seviyesindeki büyüme, küresel kriz döneminde yaşanan daralmanın aşılması ve sektörde istikrar ve sürdürülebilir büyüme oranlarının yakalanması açısından önem arz etmektedir. 2012 yılında ulaştırma ve haberleşme sektörü yüzde 2,5 oranında büyürken, mali sektör ve serbest meslek sektörleri yüzde 3 oranında büyüme kaydetmiştir. Kamu sektörü kaynaklı kamu hizmetleri kalemi yüzde 1,5 seviyesinde artarken, ithalat vergileri ise yüzde 3 oranında büyümüştür.

TABLO 3: GSMH'deki Sektörel Gelişmeler (Cari Fiyatlarla Milyon ₺)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011(T)	2012(T)
Tarım	214	249	288	259	301	330	384	438
Sanayi	281	378	431	543	517	553	621	690
İnşaat	165	315	364	362	346	312	341	372
Ticaret	371	455	436	492	484	598	682	752
Turizm	171	162	195	230	282	302	368	437
Ulaştırma-Haberleşme	329	437	533	615	597	525	591	654
Mali Sektör	196	259	309	358	388	404	457	508
Konut	70	118	144	176	203	221	259	280
Serbest Meslek	308	442	494	304	317	333	370	417
Üniversiteler				221	292	319	360	395
Kamu Hizmetleri	628	808	1.003	1.104	1.201	1.180	1.305	1.430
İthalat Vergileri	338	365	407	417	448	536	594	644
GSYH	3.070	3.988	4.604	5.080	5.376	5.614	6.322	7.016
Net Dış Alem	73	113	67	48	39	35	52	56
GSMH	3.144	4.101	4.671	5.128	5.415	5.649	6.374	7.072

Kaynak: DPÖ, T: Tahmin

Sektörlerin nominal milli gelir içerisindeki payları incelendiğinde 2010-2012 yıllarını kapsayan Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Programı döneminde yoğun olarak özel sektörün faaliyetine konu olan ticaret ve turizm sektörlerinin paylarında belirgin artışlar gerçekleştiği, diğer sektörlerde ise tarım sektörü dışında var olan yapının önceki yıllara kıyasla önemli değişikliğe uğramadığı gözlenmektedir.

TABLO 4: GSYH'nin Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla Yüzde Pay)

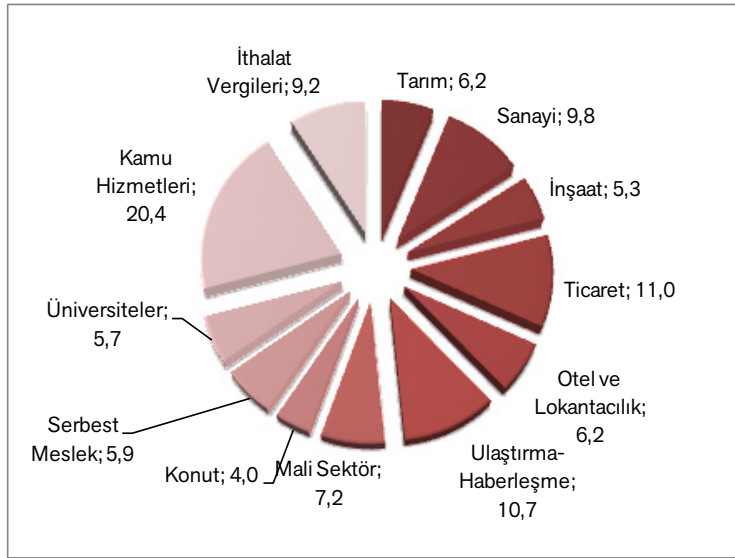
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011(T)	2012(T)
Tarım	7,0	6,2	6,3	5,1	5,6	5,9	6,1	6,2
Sanayi	9,2	9,5	9,4	10,7	9,6	9,9	9,8	9,8
İnşaat	5,4	7,9	7,9	7,1	6,4	5,6	5,4	5,3
Ticaret	12,1	11,4	9,5	9,7	9,0	10,7	11,1	11,0
Turizm	5,6	4,1	4,2	4,5	5,2	5,4	5,8	6,2
Ulaştırma-Haberleşme	10,7	11,0	11,6	12,1	11,1	9,4	10,8	10,7
Mali Sektör	6,4	6,5	6,7	7,0	7,2	7,2	7,2	7,2
Konut	2,3	3,0	3,1	3,5	3,8	3,9	3,9	4,0
Serbest Meslek	10,0	11,1	10,7	6,0	5,9	5,9	5,9	5,9
Üniversiteler				4,4	5,4	5,7	5,7	5,7
Kamu Hizmetleri	20,5	20,3	21,8	21,7	22,3	21,0	20,6	20,4
İthalat Vergileri	11,0	9,2	8,8	8,2	8,3	9,5	9,4	9,2
GSYH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPÖ, T: Tahmin

2012 yılında ticaret sektörünün payı yüzde 11 seviyelerine kadar ulaşırken turizmin payı yüzde 6,3'e yükselmiş, tarım sektörünün payı ise iklim koşullarının da etkisi ile yüzde 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Toparlanma süreci zaman alan inşaat sektöründe ise 2010 yılından itibaren yakalanan büyüme oranlarına rağmen sektörün milli gelir içerisindeki payı düşmeye devam etmektedir.

Cari fiyatlarla 2012 yılı milli gelirinin sektörel dağılımı incelendiğinde kamunun ekonomi içerisindeki görece yüksek payını sürdürdüğü görülmektedir. 2012 yılında GSYH içinde en büyük paya sahip olan sektör yüzde 20,4 ile kamu hizmetleri sektörü olmuştur. İthalat vergilerinin yüzde 9,2'lik payı da kamu sektörü olarak değerlendirildiğinde toplamda yüzde 29,6'lık paya ulaşılmaktadır. 2010 yılına dek yüzde 30'un üzerinde seyreden bu toplam, 2010-2012 Program döneminde özellikle ithalatın hız kesmesi neticesinde bir miktar gerilemiştir. 2012 yılında kamu sektörünü toptan ve perakende ticaret ve ulaştırma ve haberleşme sektörleri sırasıyla yüzde 11 ve yüzde 10,7'lik payları ile izlemiştir.

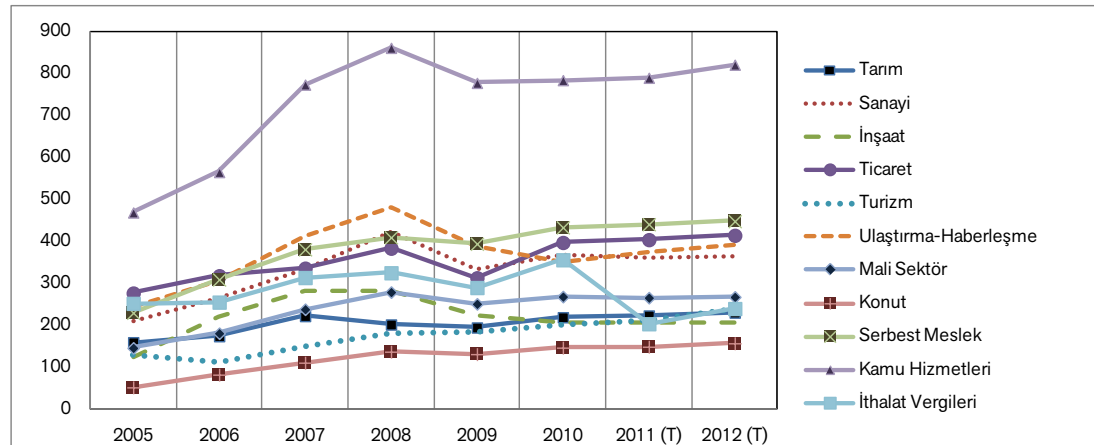
Grafik 3: Cari Fiyatlarla GSYH'nin Sektörel Dağılımı (2012, yüzde)

Kaynak: DPÖ

Program döneminde ithalat vergilerinin milli gelir içerisindeki payı daralma gösterirken kamu hizmetlerinin payı yüksek oranını korumuştur. Bu gerçekleşmede 2008 yılına dek milli gelir içerisindeki payını hızla artıran kamu sektörünün yakaladığı yüksek hacim etkili olmaktadır. Yüksek öğrenim sektörünü de kapsayan serbest meslek kaleminde ise artış istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. Aşağıdaki grafikte dolar cinsinden GSYH'deki 2005-2012 dönemi gelişmelerine yer verilmiştir.

Grafik 4: GSYH Sektörel Gelişmeler (\$)

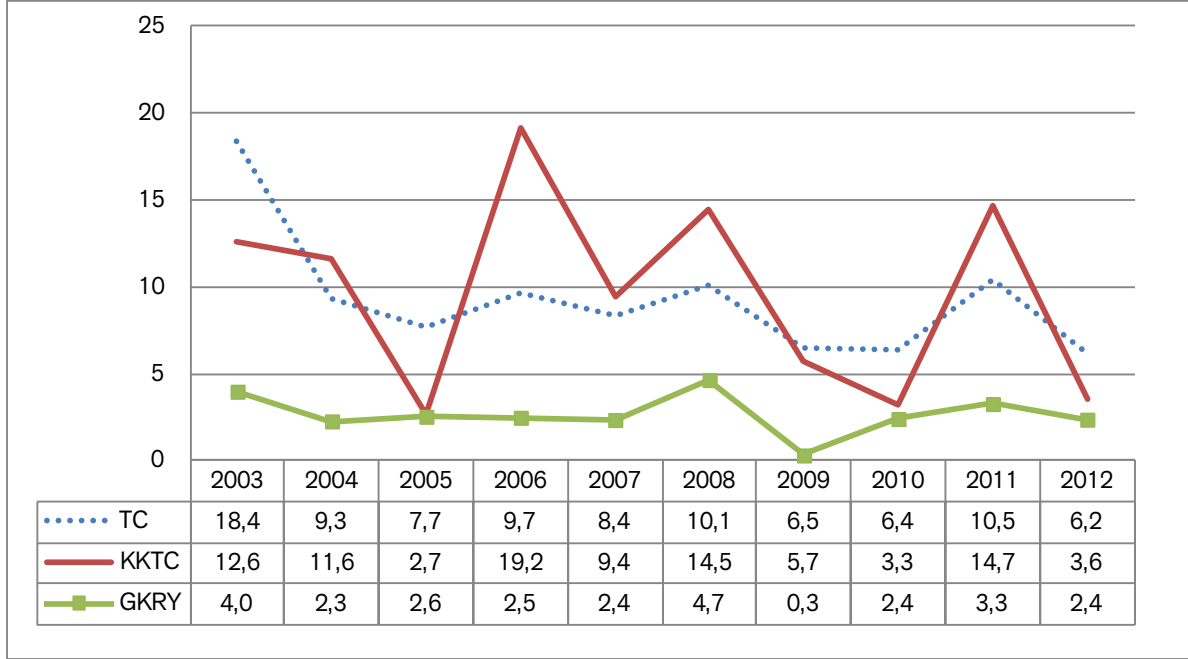

Kaynak: DPÖ, T: Tahmin

C. ENFLASYON

KKTC'de döviz kurları ve dünya petrol fiyatları genel fiyat düzeyi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu iki unsur dışında vergi ayarlamaları neticesinde bazı ürünlerin fiyatlarında yaşanan artışlar da tüketici fiyatlarında etkili olabilmektedir. Geçmişte Türkiye'de yaşanan enflasyona paralel bir seyir izleyerek yıllar itibarıyla önemli oranda düşüş kaydeden tüketici fiyatları, 2011 yılında Türk Lirası'nda yaşanan değer kaybı ve vergi ayarlamaları ile bazı ürünlerin fiyatlarında yaşanan artışlar neticesinde yüzde 14,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında bu geçici etkilerin ortadan kalkması ile enflasyon yılsonunu yüzde 3,6 seviyesinde kapatmıştır.

Grafik 5: Enflasyon (TÜFE, yüzde)

Kaynak: DPÖ, TÜİK, Eurostat

Türkiye'de 2002 yılından bu yana uygulanan ihtiyatlı maliye ve para politikalarının etkileri ile geleceğe yönelik beklentilerin iyileşmesine paralel olarak enflasyonda tek haneli seviyelere inilmiştir. 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla yüzde 6,5 ve yüzde 6,4 seviyelerinde gerçekleşen TÜFE'de, 2011 yılının ikinci yarısından yüksek seyreden küresel emtia fiyatları, bazı emtialardaki yerel vergi-fiyat ayarlamaları, güçlü iç talep ve gelişmekte olan ülke paralarında görülen değer kaybı nedeniyle bir miktar artış gerçekleşmiştir. 2011 yılsonu değeri olan yüzde 10,5 seviyesinin ardından 2012 yılında geçici enflasyonist baskıların azalmasına paralel olarak yılsonu TÜFE değeri son 44 yılın en düşük seviyesi olan yüzde 6,2 oranına gerilemiştir.

Türkiye'de 2012 yılında yaşanan enflasyonun detayına bakıldığında tüketici enflasyonuna en yüksek katkının 2,0 puan ile enerji fiyatlarından geldiği, bunu 1,9 puan ile hizmet grubunun izlediği, gıda grubunun katkısının ise 1,0 puan ile tarihsel ortalamaların belirgin olarak altında kaldığı gözlenmiştir. 2012 yılında endeks içerisinde en çok ağırlığa sahip gıda grubunda yüzde 3,9, giyim grubunda yüzde 8,2 ve konut grubunda ise yüzde 11,4 seviyelerinde artış gerçekleşmiştir. 2012 yılında alkollü içecekler ve tütün ile altın grubunun katkıları ise 0,03 puan ile sınırlı kalmıştır.

KKTC'de 2012 yılında enflasyon yüzde 3,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ana mal grupları bazında bakıldığında en yüksek artışın yüzde 16,8 ile haberleşme grubunda olduğu, bunu lokanta ve oteller ile eğlence ve kültür kalemlerinin sırasıyla yüzde 7,0 ve yüzde 6,97 seviyelerinde gerçekleşen artış oranları ile izlediği görülmektedir. Haberleşme grubunda görülen yüksek yıllık artışta faturalı ve kontrollü cep te-

lefonu ücretlerinde gerçekleşen artışlar etkili olmuştur. Endeks içerisindeki ağırlığı en yüksek olan gıda ve alkolsüz içecekler grubunda yüzde 4,47 oranında ılımlı bir artış gerçekleşirken, diğer önemli mal gruplarından giyim ve ayakkabı grubunda yüzde 5,11 ve kira kalemini de içeren konut grubunda ise yüzde 5,96 seviyesinde ılımlı artışlar gerçekleşmiştir. 2012 yılında düşüş gerçekleşen tek TÜFE ana mal grubu yüzde 0,17 ile eğitim grubu olmuştur.

D. İSTİHDAM

2012 yılı hane halkı işgücü anketi sonuçları henüz yayınlanmamakla birlikte Devlet Planlama Örgütü verilerine göre KKTC'de çalışma çağındaki nüfus, bir önceki yıla göre yüzde 2,5 oranında artarak 221.193'e ulaşmıştır. İşgücüne dâhil olanların oranı yüzde 49,2 ile 108.929 kişiye karşılık gelmektedir. 2010 yılında 93.498 olan istihdam, 2011 yılında 97.103'e ve 2012 yılında da 99.117 kişiye yükselmiştir. KKTC'de çalışma çağındaki nüfusun yüzde 50,8'i işgücüne katılmamaktadır.

TABLO 5: İstihdam Verileri³

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Çalışma Çağındaki Nüfus	190.423	197.660	201.796	209.310	213.795	215.721	221.193
İşgücü	101.366	99.149	101.104	104.490	106.117	107.514	108.929
İstihdam	91.815	89.787	91.223	91.556	93.498	97.103	99.117
İşsiz	9.522	9.361	9.881	12.941	12.619	10.411	10.784
Rum Kesiminde Çalışanlar	4.093	2.643	3.252	2.595	1.923	1.365	1.200
İşgücüne Katılım Oranı (%)	53,2	50,2	50,1	49,9	49,6	49,8	49,2
İstihdam Oranı (%)	48,2	45,4	45,2	43,7	43,7	45,0	44,8
İşsizlik Oranı (%)	9,4	9,4	9,8	12,4	11,9	9,7	9,9
Genç Nüfustaki İşsizlik Oranı (%)	23,8	22,8	24,7	31,4	24,8	23,1	

Kaynak: DPÖ

Küresel krizin tüm dünyada işgücü piyasaları üzerinde önemli yansımaları olmuş, işsizlik oranı sadece üretimdeki azalmaya bağlı olarak değil aynı zamanda özellikle kadınların ve genç nüfusun işgücü piyasasına katılım oranlarının yükselmesine bağlı olarak kriz döneminde yükselme göstermiştir. Diğer yandan büyüme oranlarında gerçekleşen daralma, ekonomik faaliyetlerde bulunanların toplam istihdam içerisindeki payını yansıtan işgücüne katılım oranlarını da baskılayan bir unsur olmuştur. KKTC'de aktif nüfusun büyük bir kısmı ekonomik faaliyetlerin dışında kalmakta ve sonuç olarak işgücüne katılım oranı 4 yıldır yüzde elli seviyesinin altında seyretmektedir.

TABLO 6: İş Gücüne Katılım Oranları

Avrupa Birliği (2011)	64,3
Türkiye (2012)	50,0
Malta (2011)	57,6
KKTC (2011)	49,5

Kaynak: DPÖ, TÜİK, Eurostat

³ İşgücü, genel nüfusun çalışmak isteyen ve çalışabilir durumda olan üretken kısmını ifade etmektedir. İşgücü ve işgücünün aktif nüfus içindeki oranını yansıtan işgücüne katılma oranı, bir ülkenin işgücü arzı potansiyelini ve üretim gücünü yansıtmaya açısından oldukça önemli bir göstergedir. Emekliler, çalışma yaşının altında bulunanlar, çalışma çağındaki olup eğitime devam edenler, ev hanımları, piyasadaki ücret ve çalışma koşullarında iş bulamadığı için iş aramaktan vazgeçenler ise işgücüne dahil olmayan grup içinde yer almaktadır. İşgücüne katılma oranının yükselmesi, ekonomik faaliyette bulunanların artması anlamına gelirken, bu oranın azalması aktif nüfusun daha büyük bir kısmının ekonomik faaliyetlerin dışında kaldığını göstermektedir.

KKTC'de emekliler, ev hanımları, mevcut piyasa koşullarında iş bulamadığı için iş aramaktan vazgeçenler ve çalışma çağına olup eğitime devam edenlerin sayısındaki artış işgücüne katılım oranının düşmesinde etkili olmaktadır. KKTC'de işgücüne dâhil olmayanlar içinde en büyük grubu yüzde 30'a yakın oranıyla eğitime devam edenler oluşturmaktadır. Bunu yüzde 20 civarındaki payları ile emekliler ve ev işleriyle meşgul olanlar takip etmektedir. Türkiye'de ise 2008 yılından itibaren artmaya başlayan işgücüne katılım oranı 2009-2011 döneminde artış eğilimini özellikle kadın işgücüne katılma oranında yakalanan artış ile sürdürmüş ve 2012 yılında yüzde 50 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye, KKTC ve GKRY'de istihdam oranının gelişimi yer almaktadır. KKTC'de istihdam oranının 2006 yılındaki yüzde 48,2 seviyesinden birkaç yıl içerisinde yüzde 43,7'ye gerilediği ve 2011 yılında yüzde 45 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. KKTC'de kadın istihdamı yüzde 30 civarındaki seviyesini korurken erkek istihdamında düşüş eğilimi belirginleşmektedir. 2011 yılında erkek istihdamı yüzde 60'ın altına düşerek yüzde 57,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Benzer eğilim GKRY'de de gözlenmektedir. Zaman içerisinde istihdam oranlarında belirgin bir değişim yaşanmazken erkek istihdam oranı azalmış, kadın istihdamı ise artış eğilimini sürdürmüştür.

TABLO 7: İstihdam Oranları (Yüzde)

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam								
	KKTC	48,2	45,4	45,2	43,7	43,7	45,0	
	Türkiye	41,5	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0	45,4
	GKRY	69,6	71,0	70,9	69,9	69,7	68,1	
Kadın								
	KKTC	33,1	30,8	31,1	30,5	29,9	31,2	
	Türkiye	21,0	21,0	21,6	22,3	24,0	25,6	26,3
	GKRY	60,3	62,4	62,9	62,5	63,0	61,6	
Erkek								
	KKTC	62,1	58,6	57,9	55,5	56,1	57,1	
	Türkiye	62,9	62,7	62,6	60,7	62,7	65,1	65,0
	GKRY	79,4	80,0	79,2	77,6	76,6	74,7	

Kaynak: DPÖ, TÜİK, Eurostat

KKTC'de 2011 yılında toplam istihdamın yüzde 80,3'ünü hizmet sektörü, yüzde 8,7'sini sanayi sektörü, yüzde 7,3'ünü inşaat sektörü ve yüzde 3,7'ini tarım sektörü oluşturmuştur. 2011 yılında hizmet sektöründe istihdam edilenlerin sayısı önemli miktarda artarken sanayi ve tarım sektöründe azalmıştır. Hizmet sektöründe 6.624 kişi artış gerçekleşirken, sanayi sektörü istihdam düzeyini kabaca korumuş, inşaat sektöründe ise bir önceki yıla kıyasla 2.299 kişilik istihdam kaybı olmuştur.

TABLO 8: İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tarım	4.378	3.170	3.171	4.432	3.856	3.614	
Sanayi	8.763	8.896	8.144	8.376	8.519	8.454	
Hizmetler	69.084	68.058	69.416	69.544	71.364	77.988	
İnşaat	9.590	9.664	10.491	9.204	9.346	7.047	
Toplam	91.815	89.787	91.223	91.556	93.086	97.103	

Kaynak: DPÖ

İstihdamın alt sektör dağılımı incelendiğinde kamu yönetimi ve eğitimin KKTC'deki toplam istihdamın sırasıyla yüzde 16,1 ve yüzde 10,5'ini oluşturduğu, diğer bir ifadeyle KKTC'de çalışan her dört kişiden birinin kamu yönetimi veya eğitim alanında çalıştığı gözlenmektedir. KKTC'de yükseköğrenimin ve özellikle kamu sektörünün milli gelir içerisindeki paylarının yüksek olması hizmet alt sektörlerinden eğitim ve kamu sektörü istihdamlarının yüksekliğini açıklamakta ve aynı zamanda kamu sektöründe bir politika aracı olarak ihtiyacın üzerinde istihdam yaratıldığını göstermektedir.

TABLO 9: İstihdamın Sektör Alt Gruplarına Dağılımı

	KKTC	Türkiye	GKRY
Tarım	5,1	25,0	3,7
Sanayi	10,1	19,4	11,8
İnşaat	10,4	6,6	11,1
Hizmetler	74,4	49,0	73,4
Ticaret	17,7	14,8	18,0
Lokanta ve Oteller	6,1	4,8	8,0
Ulaşım, haberleşme	6,1	4,5	5,7
Mali aracı kuruluşlar	3,8	1,2	5,4
Gayrimenkul kiralama	4,1	0,5	5,6
Kamu yönetimi	16,1	5,7	8,0
Eğitim	10,5	4,6	6,7
Sağlık	3,1	3,5	4,2
Diğer Hizmetler	6,9	9,4	11,8

Kaynak: TUIK, PGlobal, KKTC İşgücü Analizi Mevcut Durum Raporu

Not: KKTC 2004-2008, T.C. 2009-2012 ve GKRY 2000-2010 ortalamasıdır.

TABLO 10: İşsizlik Oranları (Yüzde)

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam								
	KKTC	9,4	9,4	9,8	12,4	11,9	9,7	9,9
	Türkiye	10,2	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8	9,2
	GKRY	4,6	3,9	3,7	5,3	6,2	7,8	14,6
Kadın								
	KKTC	15,6	14,7	14,0	17,0	17,5	13,1	
	Türkiye	11,1	11,0	11,6	14,3	13	11,3	10,8
	GKRY	5,4	4,6	4,3	5,5	6,4	7,7	15,4
Erkek								
	KKTC	6,0	6,7	7,6	9,9	8,9	8,0	
	Türkiye	9,9	10	10,7	13,9	11,4	9,2	8,5
	GKRY	3,9	3,4	3,2	5,2	6,0	7,9	13,8

Kaynak: DPÖ, TUIK, Eurostat

KKTC'de işsizlik oranı 2010 yılında yüzde 11,9 iken 2011 yılında yüzde 9,7'ye gerilemiş ve 2012 yılını yüzde 9,9 seviyesinde tamamlamıştır. Kadın ve erkek işsizlik oranlarında 2006'dan sonra gerçekleşen hızlı artış Program dönemi ile birlikte tekrar düşmeye başlamıştır. İşsizlik 2011 yılında erkeklerde yüzde 8 kadınlarda ise yüzde 13,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Genel eğilim olarak KKTC'de eğitim arttıkça işsizlik oranları azalmakla birlikte yüksek eğitilmiş nüfusun toplam işgücü içerisindeki payının yüksek olması ve yeterince nitelikli istihdam yaratılamaması nedenleriyle eğitim düzeyi yüksek bireylerde işsizlik oran-

ları halen yüksek seyretmektedir. Türkiye'de ise küresel krizin etkisi ile 2009 yılında yüzde 14 seviyesine dek yükselen işsizlik oranı 2012 yılını yüzde 9,2 seviyesinde kapatmıştır.

GKRY'de ise devam eden sıkıntılar nedeniyle işsizlik oranlarında ciddi sıçramalar gerçekleşmektedir. 2011 yılında yüzde 7,8'e yükselen işsizlik oranı 2012'de yüzde 14,6'ya ulaşmıştır. Aynı dönemde erkeklerde işsizlik yüzde 7,9'dan yüzde 13,8'e, kadınlarda ise 7,7'den yüzde 15,4'e çıkmıştır. Bankacılık sektörü ve kamu maliyesinde devam eden sıkıntıların GKRY reel sektörü ve istihdam piyasası üzerinde olumsuz etkilerinin devam edeceği ve güneyin KKTC'den işgücü talebindeki azalma eğiliminin devam edeceği beklenmektedir.

Krizlerden çok çabuk etkilenen genç nüfus işsizlik oranlarının seyri incelendiğinde KKTC'de Program dönemi öncesinde yüzde 30'un üzerine çıkan oranın Program döneminde yakalanan eğilimle birlikte azalmakta olduğu gözlenmektedir. 2011 yılı genç nüfus işsizlik oranı KKTC'de yüzde 23,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. GKRY'de aynı oran 2011 yılı seviyesi olan yüzde 22,4'ten yüzde 28,4'e yükselmiş, Türkiye'de ise 18,4 seviyesinden yüzde 17,5'e gerilemiştir.

TABLO 11: Genç Nüfus (15-24 Yaş Grubu) İşsizlik Oranı (Yüzde)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
KKTC	20,3	23,8	22,8	24,7	31,4	24,8	23,1	
Türkiye	19,9	19,1	20,0	24,2	25,3	21,7	18,4	17,5
GKRY	13,9	10,0	10,2	9,0	13,8	16,7	22,4	28,4

Kaynak: DPÖ, TÜİK, Eurostat

E. DIŞ TİCARET

KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı Ticaret Dairesi'nin geçici verilerine göre KKTC 2012 yılında 1 milyar 566 milyon dolarlık ithalat, 116,2 milyon dolarlık da ihracat yapmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında dolar bazında sırasıyla yüzde 35,6 ve yüzde 24,4 oranlarında artan ihracat 2012 yılında yüzde 3,1 seviyesinde daralma göstermiştir. İthalatta ise 2010 ve 2011 yıllarında gerçekleşen sırasıyla yüzde 19,7 ve yüzde 5,3 oranlarındaki büyümenin ardından 2012 yılında yüzde 0,9 oranında daralma gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında KKTC'nin 2012 yılı dış ticaret açığı bir önceki yıla kıyasla yüzde 0,7 oranında daralarak 1 milyar 450 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir⁴.

TABLO 12: Dış Ticaret

YILLAR	İHRACAT Milyon \$	İTHALAT Milyon \$	Dış Ticaret Dengesi	ihracatın İthalatı Karşılama Oranı
2002	45,4	309,6	-264,2	14,7
2003	50,8	477,8	-427	10,6
2004	62,0	853,1	-791,1	7,3
2005	68,1	1.255,5	-1.187,4	5,4
2006	68,1	1.376,2	-1.308,1	4,9
2007	83,7	1.539,2	-1.455,5	5,4
2008	83,6	1.680,7	-1.597,1	5,0
2009	71,1	1.252,6	-1.181,5	5,7
2010	96,4	1.499,6	-1.403,2	6,4
2011	119,9	1.579,6	-1.459,7	7,6
2012	116,2	1.565,8	-1.449,6	7,4

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

4- Ticaret Dairesi'nden temin edilen ithalat verileri KIB-TEK'in yaptığı fuel oil ithalatını içermemektedir.

Ekonominin daraldığı 2008 ve 2009 yıllarında yüzde 5 civarında seyreden ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2010-2012 Program dönemi ile birlikte artış eğilimine girmiş ve 2012 yılını yüzde 7,4 oranında tamamlamıştır. Özellikle Programın ilk iki yılında ihracatta ithalata kıyasla yakalanan yüksek büyüme oranları bu artışta etkili olurken aynı dönemde Türk Lirası'nda gerçekleşen değer kaybı da ihracata yönelik sektörlerle rekabet gücü sağlayan diğer bir unsur olmuştur.

TABLO 13: İthal Edilen Başlıca Ürünler

	MAL ADI	2011		2012		2012-11 %
		Milyon \$	% pay	Milyon \$	% pay	
1	Yakıt	190,0	12,0	192,8	12,3	1,5
2	Taşıt Araçları	100,3	6,3	107,1	6,8	6,8
3	Konfeksiyon	40,3	2,5	39,6	2,5	-1,8
4	İlaçlar	30,4	1,9	31,9	2,0	4,9
5	Hayvan Yem. ve Katkı M.	28,6	1,8	30,9	2,0	8,4
6	İnşaat Demiri	34,8	2,2	29,7	1,9	-14,5
7	LPG	23,6	1,5	25,9	1,7	9,7
8	Alkollü İçkiler	21,6	1,4	23,7	1,5	10,0
9	Mobilya ve Aksamları	29,6	1,9	22,6	1,4	-23,4
10	Sanayi Tipi Makineler	28,2	1,8	22,2	1,4	-21,1
11	Diğer	1.052,3	66,6	1.039,2	66,4	-1,3
TOPLAM		1.579,6	100	1.565,8	100	-0,9

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC'nin ithalatında en büyük payı yakıt, taşıt araçları, konfeksiyon, ilaçlar, hayvan yemi ve katkı maddeleri, inşaat demiri, LPG, alkollü içkiler, mobilya ve aksamları ve sanayi tipi makineler almaktadır. Bir önceki yıla kıyasla yakıt, LPG, taşıt araçları, ilaçlar, hayvan yemi ve alkollü içkiler kalemleri ithalatında artış gerçekleşirken diğer ürünlerde yıllık bazda düşüş olmuştur.

TABLO 14: İhraç Edilen Başlıca Ürünler

	MAL ADI	2011		2012		2012-11 %
		Milyon \$	% pay	Milyon \$	% pay	
1	Süt Ürünleri	26,9	22,4	29,7	25,6	10,4
2	Narenciye	31,4	26,2	26,3	22,6	-16,3
3	Rakı	10,4	8,7	10,6	9,1	1,5
4	Hurdalar	14,4	12,0	9,6	8,3	-33,1
5	Piliç Eti	5,2	4,3	6,1	5,3	17,8
6	Yumurta	1,2	1,0	4,7	4,0	305,9
7	Konsantre Portakal Suyu	2,9	2,4	4,4	3,8	52,7
8	Konfeksiyon	3,7	3,1	3,2	2,8	-13,2
9	Alçı Taşı	2,8	2,3	3,0	2,6	6,8
10	Patates	3,2	2,7	1,9	1,7	-39,0
11	Diğer	17,8	14,9	16,6	14,3	-6,9
TOPLAM		119,9	100	116,2	100	-3,1

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

İhracatta ise en büyük payı süt ürünleri, narenciye, rakı, hurdalar, piliç eti ve yumurta oluşturmaktadır. 2012 yılında KKTC'nin en önemli iki ihracat kaleminden süt ürünlerinde yüzde 10,4 seviyesinde artış

gerçekleşirken narenciye ihracatı yüzde 16,3 seviyesinde daralmıştır. Diğer yandan tavuk ve yumurta ihracat hacminin istikrarlı bir şekilde arttığı dikkat çekmektedir.

Ülke gruplarının KKTC ithalatındaki paylarında ciddi bir değişim göze çarpmamakla birlikte Türkiye, AB ve Ortadoğu ülkelerinden gerçekleştirilen ithalatın artma eğiliminde olduğu, Uzakdoğu ve Diğer Avrupa ülkelerinden gerçekleştirilen ithalatın ise düştüğü gözlenmektedir. 2012 yılı itibarıyla Türkiye'nin KKTC'nin toplam ithalatı içerisindeki payı yüzde 70 seviyesindedir. Aynı dönemde gerçekleşen ithalatın yüzde 15,7'si AB ülkelerinden, yüzde 5,3'ü Uzak Doğu Ülkeleri'nden, yüzde 5,2'si Orta Doğu Ülkeleri'nden, geriye kalan kısmı da diğer ülkelerden gerçekleştirilmiştir. Ülke bazında ithalatta Türkiye'yi 70,6 milyon dolar ile İngiltere, 66,7 milyon dolar ile Almanya, 65,8 milyon dolar ile İsrail ve 42,4 milyon dolar ile Çin izlemektedir.

TABLO 15: KKTC'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı

YIL	TÜRKİYE		3. ÜLKELER							TOPLAM İTHALAT
	Milyon \$	%	AB	UZAK DOĞU	DİĞER AVR.	ORTA DOĞU	DİĞER	TOPLAM	%	
2008	1.172,5	69,0	236,3	109,1	78,5	56,4	27,6	508,1	30,2	1.680,7
2009	871,8	69,6	194,5	82,9	28,7	49,7	25,1	380,8	30,4	1.252,6
2010	1.063,2	70,9	235,0	84,4	27,9	64,5	24,6	436,4	29,1	1.499,6
2011	1.083,2	68,6	265,9	76,7	39,9	81,7	32,2	496,4	31,4	1.579,6
2012	1.096,3	70,0	246,3	82,4	28,2	81,5	31,1	469,5	30,0	1.565,8

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC'nin ülke gruplarına göre ihracatı incelendiğinde AB ve Diğer Avrupa ülkeleri kaynaklı ihracat talebindeki düşüşün Ortadoğu pazarına erişim ile karşılandığı gözlenmektedir. Irak ve Suriye gibi bölgede yer alan bazı ülkelerde devam eden sıkıntılara rağmen bölgenin KKTC'nin toplam ihracatındaki payı yıldan yıla istikrarlı bir şekilde artmakta, özellikle İran'a yapılan narenciye ihracatı bu artışta etkili olmaktadır. Diğer yandan İran para biriminde 2012 yılında yaşanan ciddi değer kaybı önümüzdeki dönemde dış ticaret hacminin sürekliliği açısından risk oluşturmaktadır. Ülke bazında 2012 yılında Türkiye'ye gerçekleştirilen ihracat hacmini 14,8 milyon dolar ile Irak, 11,2 milyon dolar ile İran ve 8,6 milyon dolar ile Kuveyt izlemektedir.

TABLO 16: KKTC'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı

YIL	TÜRKİYE		3. ÜLKELER							TOPLAM İHRACAT
	Milyon \$	%	AB	UZAK DOĞU	DİĞER AVR.	ORTA DOĞU	DİĞER	TOPLAM	%	
2008	41,7	49,9	17,1	0,1	5,0	14,2	5,4	41,8	50,1	83,6
2009	38,5	54,2	13,2	0,2	1,3	13,8	4,1	32,6	45,8	71,1
2010	44,7	46,4	11,8	0,3	3,6	31,1	4,9	51,7	53,6	96,4
2011	61,3	51,2	9,5	0,3	1,5	36,9	10,3	58,6	48,8	119,9
2012	56,7	48,8	8,6	0,2	1,0	39,8	9,8	59,4	51,2	116,2

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KUTU:1

Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Yapılan Ticaret

Henüz kesinleşmemiş rakamlara göre Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında 2012 yılında GKRY'ye 8 milyon 508 bin avroluk ihracat yapılmış olup, bunun 4 milyon 748 bin avroluk kısmı elektrik enerjisidir. 2011 yılında gerçekleşen 24,1 milyon avroluk elektrik ihracatı, GKRY'deki elektrik santralının tekrar çalışmaya başlaması ile 2012 yılında 4,7 milyon avroya gerilemiştir. Kıbrıs Türk firmalarının AB mevzuatı gereğince talep edilen güvenlik, sağlık ve kalite belgelerini temin etmelerine paralel olarak elektrik enerjisi hariç diğer mal ihracatında ise yüzde 8,3 oranında artış gerçekleşmiştir. 2012 yılında mermer, demir hurda malzeme, plastik mutfak eşyası, balık, mobilya, patates ile konfeksiyon ihraç edilen başlıca ürünleri oluşturmuştur

Yeşil Hat kapsamında yapılan ihracat incelendiğinde, GKRY'de Kıbrıs Türk mallarına karşı resmi otoritelerce uygulanan psikolojik baskının devam ettiği, güneydeki tüketicinin nihai kullanıma yönelik raf ürünlerine talebinin olmadığı gözlenmektedir.

Buna rağmen 2004 yılının ikinci yarısından itibaren uygulanmaya başlayan Yeşil Hat mevzuatı kapsamındaki ticaretin 2005 yılında yaklaşık 1,6 milyon Avro düzeyinde iken 2012 yılında 3,8 milyon avroya ulaştığı görülmektedir.

F. ÖDEMELER DENGESİ

DPÖ'nün sağladığı verilere göre 2012 yılında KKTC cari işlemler açığı bir önceki yıla kıyasla 10 milyon dolar azalarak 203,3 milyon dolar ve milli gelire oran olarak yüzde 5,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede dış ticaret açığının 8 milyon dolar azalması ve 1 milyar 588 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmesi etkili olmuş, hizmetler ve gelir dengesi ise 1 milyar 385 milyon dolar ile 2011 yılı değerine çok yakın bir seviyede gerçekleşmiştir.

2012 yılında hizmetler ve gelir dengesi kalemi altındaki net turizm gelirleri, bir önceki yıla kıyasla 84,3 milyon dolar tutarında artarak 543,7 milyon dolara ulaşmıştır. Böylece net turizm gelirlerinde 2012 yılında bir önceki yıla kıyasla yüzde 18,4 seviyesinde artış gerçekleşmiştir. Görünmeyen işlemler kaleminde ise nette 86,4 milyon dolar azalma gerçekleşmiş böylece hizmetler ve gelir dengesi kaleminde bir önceki yıla kıyasla toplamda 2,1 milyon dolarlık gerileme olmuştur.

KKTC'de sermaye ve finans hesabı TC Kredileri ile net olarak derlenen Diğer Sermaye Hareketleri olmak üzere iki kalemin toplamı olarak takip edilmektedir. 2012 yılında KKTC'ye sermaye ve finans hesabı üzerinden toplamda 329,9 milyon dolar sermaye girişi olmuştur. Bu girişin 221,9 milyon dolarlık kısmı TC Kredileri, 108 milyon dolarlık kısmı ise Diğer Sermaye Hareketleri kaynaklıdır.

Bu gerçekleştirmeler çerçevesinde 2012 yılında KKTC cari işlemler hesabı ile sermaye ve finansal hesaplar toplamı 126,6 milyon dolar fazla vermiştir. 2012 yılında rezerv varlıklar 75,9 milyon dolar artarken kalan 50,7 milyon dolar ise ölçme hatalarını içeren ödemeler dengesi istatistiklerine yansımamış net hata ve noksan kalemi kaynaklı sermaye çıkışıdır.

2010-2012 Program döneminde yüzde 5,2 seviyesine gerileyen cari işlemler açığının milli gelire oranının, 2013-2015 Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Program dönemi sonunda bu eğilimi sürdürerek yüzde 4,1 seviyesine dek gerilemesi, ihracatın sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması hedefine uygun

olarak ise ihracatın ithalatı karşılama oranının yüzde 6,4 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir. 2012 yılı değeri olan 543,7 milyon dolar seviyesinden yüzde 25 artış göstererek 2015 yılında 679,5 milyon dolara ulaşması hedeflenen net turizm gelirleri cari açıktaki bu azalmada etkili olmaktadır.

2013-2015 Program döneminde KKTC'ye sermaye ve finans hesabı üzerinden ağırlıklı olarak TC Kredileri kaynaklı olmak üzere yıllık bazda 350 milyon dolar civarında sermaye girişi olacağı öngörülmektedir. Böylece sağlanan finansmanın cari açıktan fazla olmaya devam etmesi ve 2013, 2014 ve 2015 yıllarında rezerv varlıkların sırasıyla 107,3, 106,4 ve 105,5 milyon dolar seviyelerinde artması beklenmektedir.

TABLO 17: Ödemeler Dengesi (Milyon \$)

	2008	2009	2010	2011	2012 T	2013 H	2014 H	2015 H
A. Cari İşlemler Hesabı (1)+(2)	-390,3	-65,4	-275,7	-193,3	-203,3	-203,2	-194,2	-189,2
Dış Ticaret Dengesi (1)	-1.597,0	-1.255,1	-1.507,7	-1.580,0	-1.588,0	-1.708,5	-1.781,3	-1.866,4
Toplam Mal İhracatı	83,7	71,1	96,4	119,9	116,2	117,6	122,1	127,2
Toplam Mal İthalatı	1.680,7	1.326,2	1.604,1	1.699,9	1.704,2	1.826,2	1.903,4	1.993,6
Hizmetler ve Gelir Dengesi (2)	1.206,7	1.189,7	1.232,0	1.386,7	1.384,6	1.505,3	1.587,1	1.677,2
Turizm (net)	383,7	390,7	405,8	459,4	543,7	602,3	639,2	679,5
Görünmeyen İşlemler (net)	823,0	799,0	826,2	927,3	840,9	903,0	947,9	997,7
B. Sermaye ve Finans Hesabı (3)+(4)	410,5	495,0	438,5	346,7	329,9	353,2	345,1	341,4
T.C. Kredileri (3)	337,1	425,3	363,9	268,2	221,9	250,4	235,3	223,4
Diğer Sermaye Hareketleri (net) (4)	73,4	69,7	74,6	78,5	108,0	102,8	109,8	118,0
Cari, Sermaye ve Finansal Hesaplar (A)+(B)	20,2	429,6	162,8	153,4	126,6	150,0	150,9	152,2
C. Net Hata ve Noksan	-289,7	-257,5	-68,4	-106,1	-50,7	-42,7	-44,5	-46,7
Genel Denge (A)+(B)+(C)	-269,5	172,1	94,4	47,3	75,9	107,3	106,4	105,5
D. Rezerv Varlıklar (- artış, + azalış)	269,5	-172,1	-94,4	-47,3	-75,9	-107,3	-106,4	-105,5
Cari İşlemler Dengesi/ GSYH (%)	-9,9	-1,9	-7,4	-5,1	-5,2	-5,0	-4,5	-4,1

Kaynak: DPÖ, T: Tahmin, H: Hedef

KUTU:2

Ödemeler Dengesi İstatistikleri

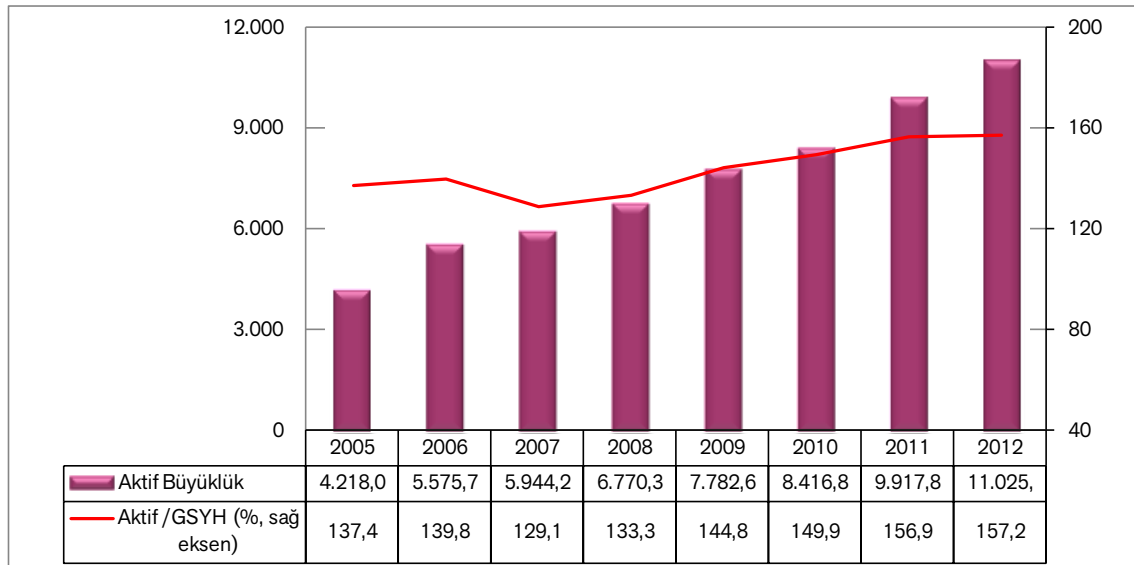
Ödemeler dengesi bir ekonomide Genel Hükümet, Parasal Otorite, Bankalar ve Diğer Sektörleri kapsayan tüm yerleşik kişilerin yurtdışında yerleşikler ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistikî raporlardır. Bu ekonomik işlemler mal, hizmet ve gelirle ilgili işlemleri, finansal varlık ve yükümlülüklerle ilgili işlemleri ve bir ekonomide yerleşik kişilerden diğer bir ekonomide yerleşik kişilere karşılıksız olarak reel ya da finansal kaynakların sağlandığı tüm transferleri kapsamaktadır.

KKTC ödemeler dengesi istatistikleri söz konusu istatistiklerin derlenmesine ilişkin uluslararası standartları içeren IMF'nin üye ülkelerine yol gösterici olarak hazırladığı Ödemeler Dengesi El Kitabı'nda yer alan standartları sağlamaktan henüz uzaktır. Düzenli, düzgün ve detaylı veri tutulamadığı için cari işlemler dengesi ve sermaye ve finans hesapları alt kalemleri detaylandırılmamakta ve bu nedenle ölçme hatalarını ve ödemeler dengesi istatistiklerine yansımamış sermaye hareketlerini yansıtan net hata ve noksan kalemi cari işlemler dengesine kıyasla çok yüksek değerler alabilmektedir. Ayrıca yerleşik ve yurtdışı yerleşikler arasındaki ekonomik işlemlerin detaylandırılmaması, bu işlemler neticesinde oluşan finansal alacaklar ile finansal yükümlülüklerinin belli bir tarihteki stok değerini gösteren Uluslararası Yatırım Pozisyonu verilerinin de derlenememesine yol açmaktadır.

G. BANKACILIK

KKTC bankacılık sektörü aktif toplamı 2012 yılında 2011 yılına göre yüzde 11,2 oranında artarak 9 milyar 918 milyon ₺'den 11 milyar 26 milyon ₺ seviyesine ulaşmıştır. 2012 yılında sektörün büyüme hızı bir önceki yıl yakalanan yüzde 17,8'lik büyümeye kıyasla bir miktar hız kesmekle birlikte nominal milli gelir büyümesi olan yüzde 11,9 civarında bir büyüme kaydetmiştir. Böylece sektörün aktif büyüklüğünün milli gelire oranı 2012 yılında yüzde 157,2 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Grafik 6: Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklüğü (Milyon ₺)

Kaynak: KKTC MB, DPÖ

KKTC bankacılık sektöründe 2012 yılsonu itibarıyla 22 banka faaliyet göstermektedir. Bunlardan 13'ü özel sermayeli banka ve 7'si şube bankası olup büyüklük olarak sektörün sırasıyla yüzde 38,3'üne ve yüzde 29,1'ine karşılık gelmektedir. Kalan 2 kamu bankasının payı ise yüzde 32,7 seviyesindedir.

2012 yılında KKTC bankacılık sektöründe hizmet sunan şube sayısı ve personel sayısında önceki yıllara kıyasla bir miktar canlılık olduğu gözlenmektedir. 2009, 2010 ve 2011 yıllarında yeni açılan şube ve işe alınan personel sayıları ortalamada sırasıyla 9 şube ve 38 personel iken söz konusu rakamlar 2012 yılında 12 şube 224 personel olarak gerçekleşmiş, böylece şube sayısı 196'dan 208'e, personel sayısı ise 2.485'den 2.709'a ulaşmıştır. Şube sayısındaki artışın tamamı özel sermayeli bankalar kaynaklı gerçekleşirken, şube bankaları 1 adet yeni şube açmış, kamu bankaları ise 1 adet kapatmıştır. Benzer şekilde 2012 yılına ait 224 yeni personel istihdamının 210'u özel sermayeli bankalar tarafından gerçekleştirilmiştir.

TABLO 18: Banka Sayısındaki Gelişmeler

Banka Grupları	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kamu Mevduat Bankaları	2	2	2	2	4	3	2
Özel Sermayeli Bankalar	15	15	15	15	12	12	13
Şube Bankaları	6	7	7	7	7	7	7
Toplam	23	24	24	24	23	22	22

Kaynak: KKTCMB

TABLO 19: Şube Sayısının Gelişimi

Banka Grupları	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kamu Mevduat Bankaları	23	24	27	29	34	35	34
Özel Sermayeli Bankalar	83	95	111	120	118	117	129
Şube Bankaları	28	30	32	35	40	44	45
Toplam	134	149	170	184	192	196	208
Yüzde Dağılım (%)							
Kamu Mevduat Bankaları	17,16	16,11	15,88	15,76	17,71	17,86	16,35
Özel Sermayeli Bankalar	61,94	63,76	65,3	65,22	61,46	59,69	62,02
Şube Bankaları	20,9	20,13	18,82	19,02	20,83	22,45	21,63

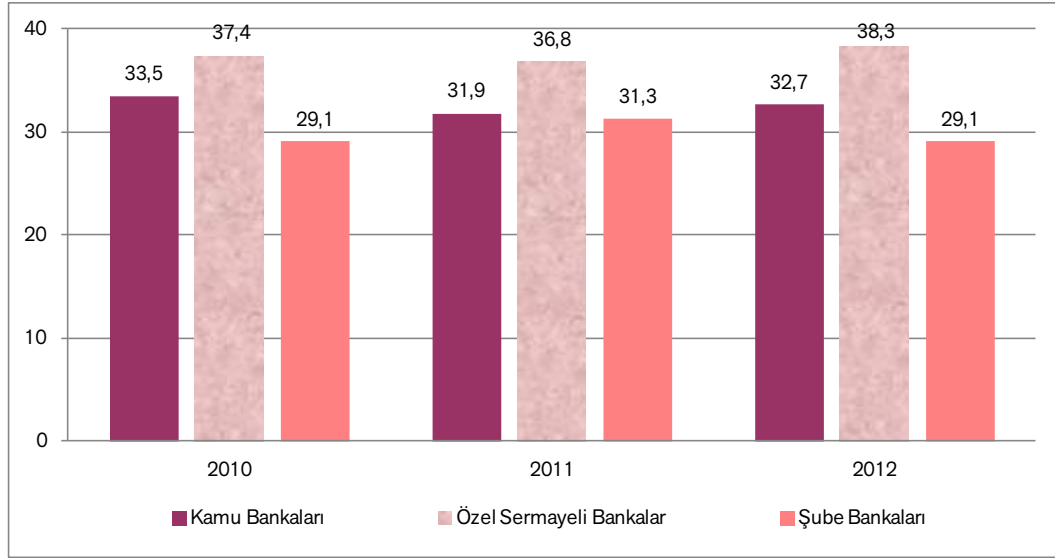
Kaynak: KKTCMB

TABLO 20: Personel Sayısı

Banka Grupları	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kamu Mevduat Bankaları	491	518	558	562	549	552	537
Özel Sermayeli Bankalar	1.257	1.386	1.432	1.433	1.437	1.459	1.669
Şube Bankaları	296	345	382	413	443	474	503
Toplam	2.044	2.249	2.372	2.408	2.429	2.485	2.709
Yüzde Dağılım (%)							
Kamu Mevduat Bankaları	24,02	23,03	23,52	23,34	22,6	22,21	19,82
Özel Sermayeli Bankalar	61,5	61,63	60,37	59,51	59,16	58,71	61,61
Şube Bankaları	14,48	15,34	16,11	17,15	18,24	19,08	18,57

Kaynak: KKTCMB

Grafik 7: Banka Gruplarına Göre Aktif Payları

Kaynak: KKTC MB

KKTC bankacılık sektörü 2012 sonu itibarıyla 11 milyar 26 milyon ₺ tutarında bir aktif büyüklüğe ulaşırken, Tahsili Gecikmiş Alacakları da içeren sektörün toplam brüt kredileri 2011 yıl sonuna göre yüzde 15,5 seviyesindeki artışla 6 milyar 778 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Böylece toplam bilanço içerisinde brüt kredilerin payı yüzde 61,5 seviyesine ulaşmıştır.

TABLO 21: Bankacılık Sektörü Konsolide Bilançosu

Milyon ₺	2009	2010	2011	2012	2011/2012 Yüzde Değişim
Likit Aktifler	2.360,5	2.493,8	2.415,1	2.957,3	22,5
MDC	702,3	500,2	965,5	560,1	-42,0
Krediler (Brüt)	3.973,7	4.630,7	5.868,5	6.778,1	15,5
Diğer Aktifler	711,5	792,1	668,7	730,0	9,2
Toplam Aktif-Pasif	7.748,0	8.416,8	9.917,8	11.025,5	11,2
Mevduat	6.565,9	7.066,9	8.402,9	9.284,1	10,5
Diğer Pasifler	391,4	414,4	417,9	538,2	28,8
Özkaynaklar	790,7	935,5	1.097,0	1.203,2	9,7

Kaynak: KKTC MB

Ana kalemler itibarıyla incelendiğinde kredilerin ardından konsolide bilançonun aktif kısmının ikinci büyük kalemini likit aktifler oluşturmaktadır. 2012 yılsonu itibarıyla bu kaleminde yüzde 22,5 seviyesinde artış gerçekleşmiş ve 2 milyar 957 milyon ₺ seviyesine ulaşılmıştır. Bu kaleminde ağırlıklı olarak bankaların KKTC Merkez Bankası bünyesinde tutmak zorunda oldukları munzam karşılıklara ilişkin büyüklükler ve Bankalararası Para Piyasası işlemlerinden alacakları ile diğer nakit aktifleri yer almaktadır. Likit aktifler kaleminin toplam bilanço içerisindeki payının yüksekliği bankaların temel finansal aracılık fonksiyonunu yerine getiremediklerine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle sektörün ağırlıklı olarak mevduatlarla sağladığı fonlama kredilere yeterince dönüşmemektedir. Banka grubu bazında incelendiğinde ise şube bankalarının likit aktif tutma konusunda daha hevesli oldukları gözlenmektedir.

TABLO 22: Bankacılık Sektörü Aktif/Pasif Dağılımı

Aktif	2009	2010	2011	2012
Likit Aktifler	30,5	29,6	24,4	26,8
MDC	9,1	5,9	9,7	5,1
Krediler (Brüt)	51,3	55,0	59,2	61,5
Diğer Aktifler	9,2	9,4	6,7	6,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Pasif	2009	2010	2011	2012
Mevduat	84,7	84,0	84,7	84,2
Diğer Pasifler	5,1	4,9	4,2	4,9
Özkaynaklar	10,2	11,1	11,1	10,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KKTC MB

Aktif kısmında yer alan diğer bir kalem olan Menkul Değerler Cüzdanı ise 2012 yılında yüksek baz etkisi ile bir önceki yıla kıyasla yüzde 42 seviyesinde daralarak 560,1 milyon ₺ seviyesinde gerçekleşmiştir. Yıldan yıla dalgalı seyreden bu kalemden bankaların tuttuğu Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkardığı DİBS'ler ve KKTC Kalkınma Bankası Tahvilleri yer almaktadır.

2012 yılında Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) 465,7 milyon ₺'den 490,3 milyon ₺'ye yükselmiş ve böylece net krediler 6 milyar 288 milyon ₺ seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu net kredilerin 2 milyar 3,1 milyon ₺'lik kısmını kamu kredileri kalan 4 milyar 284,7 milyon ₺'lik kısmını ise özel sektöre açılan krediler oluşturmuştur. Toplam kredilerin dağılımında ise yüzde 55,1 ve yüzde 32,1 payları ile sırasıyla işletme kredileri ve tüketici kredileri başı çekmektedir.

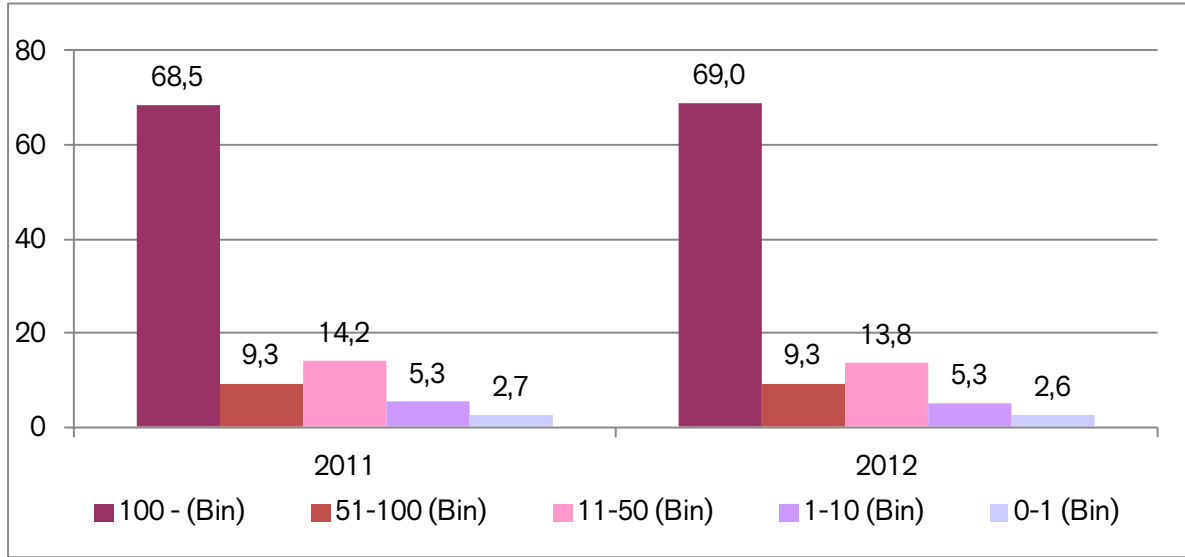
TABLO 23: Krediler Dağılımı

	2011	2012	2011/2012 Yüzde Değişim	2012 Payları
İskonto ve İştira Senetleri	62,6	71,2	13,7	1,1
İhracat Kredileri	15,3	9,9	-35,3	0,2
İthalat Kredileri	18,1	18,2	0,6	0,3
İhracat Garantili Yatırım Kredileri	-	-	-	-
Diğer Yatırım Kredileri	32,2	40,6	26,1	0,6
İşletme Kredileri	2.865,9	3.465,3	20,9	55,1
İhtisas Kredileri	16,9	13,6	-19,5	0,2
Fon Kaynaklı Krediler	13,4	10,5	-21,6	0,2
Tüketici Kredileri	1.686,5	2.020,7	19,8	32,1
Kredi Kartları	168,0	199,8	18,9	3,2
Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredileri	0,1	0,3	200,0	0,0
KKTC Merkez Bankası Kaynaklı Kredileri	0,7	0,4	-42,9	0,0
KKTC MB Kaynaklı Aracılığıyla Kullanılan Kredileri	1,2	-	-	-
Diğer Krediler	521,4	437,3	-16,1	7,0
Toplam Krediler	5.402,3	6.287,8	16,4	100

Kaynak: KKTC MB

2012 yılsonu itibarıyla kredi büyüklüklerinin yapısında belirgin bir değişiklik olmazken 100 bin ₺'den büyük kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 69'a yükselmiştir. Kredi büyüklüklerinde ikinci sırayı ise yüzde 13,8'lik payı ile 11-50 bin ₺ dilimi almıştır.

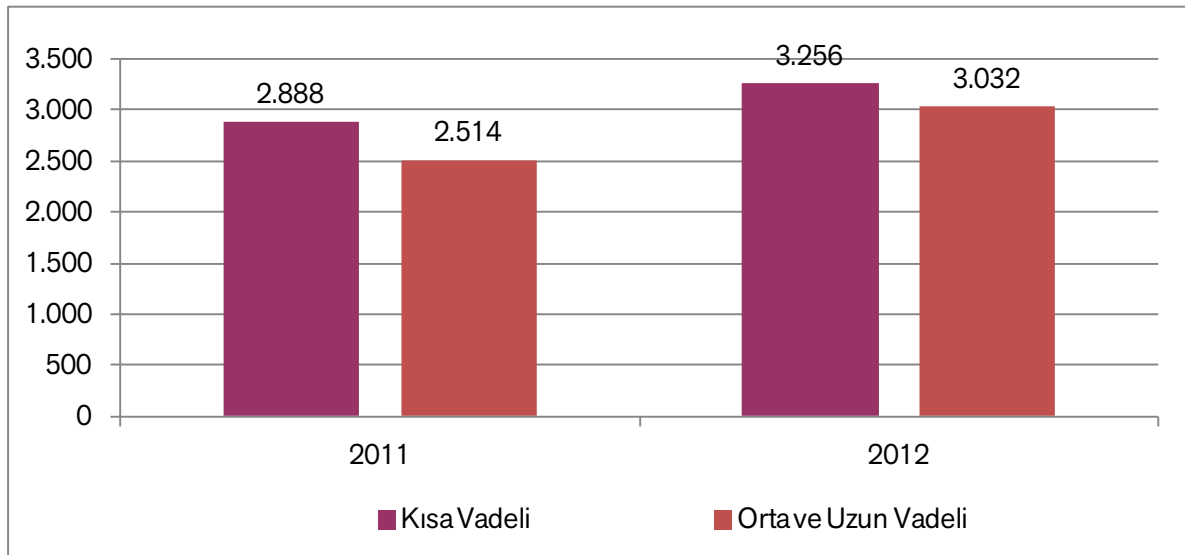
Grafik 8: Kredi Büyüklükleri

Kaynak: KKTC MB

Vadelerine göre incelendiğinde ise Aralık 2012 itibarıyla kısa vadeli krediler bir önceki yıl sonuna göre yüzde 12,7 oranında artarak 2 milyar 888 milyon ₺'den 3 milyar 256 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde orta ve uzun vadeli krediler ise yüzde 20,6 oranında artış göstermiş ve 2 milyar 514 milyon ₺'den 3 milyar 32 milyon ₺'ye yükselmiştir.

Grafik 9: Kredi Vade Yapısı

Kaynak: KKTC MB

Konsolide bilançonun pasif kısmı incelendiğinde, sektörün fonlamasını ağırlıklı olarak mevduat kalemi üzerinden gerçekleştirdiği ve bu eğilimin süreklilik arz ettiği gözlenmektedir. Geçmiş yıllar incelendiğinde mevduat kaleminin toplam yükümlülüklerin ortalama olarak yüzde 85'ini oluşturmakta ve bu kalemi ortalama yüzde 11 ve yüzde 5 payları ile sırasıyla özkaynaklar ve diğer pasifler kalemleri izlemektedir.

2012 yılında bankacılık sektörü toplam mevduatları 2011 yılsonuna göre yüzde 10,5 oranında artarak 9 milyar 284 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Böylece sektörün aracılık fonksiyonunun göstergesi olan kredilerin

mevduata dönüşme oranı 2012 yılında 3 puan artarak yüzde 73 seviyesine ulaşmıştır. KKTC bankacılık sektörü aktif büyüklüğü milli gelire kıyasla yüksek olmakla birlikte ağırlıklı olarak mevduat kalemiyle sağlanan fonlamanın kredilere yeterince yansıtılamadığı gözlenmektedir⁵.

TABLO 24: Mevduatın Türlerine Göre Gelişimi

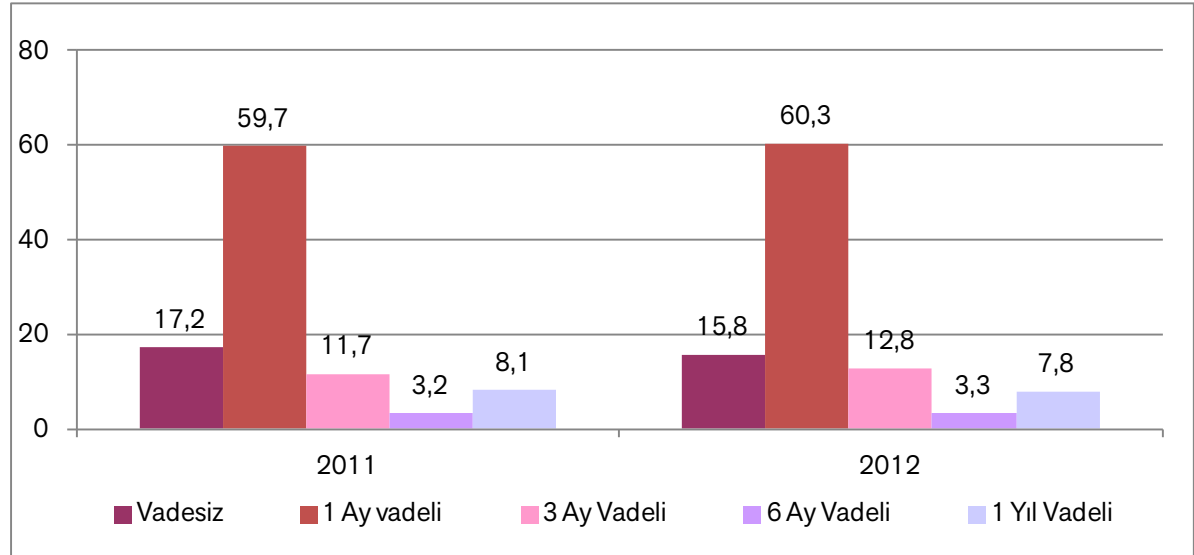
	2011	2012	2011/2012 Yüzde Değişim	2012 Payları
Resmi	569,1	782,9	37,6	8,4
Ticari	899,2	976,8	8,6	10,5
Tasarruf	6.334,3	6.952,3	9,8	74,9
Diğer	285,3	261,8	-8,2	2,8
Bankalararası	315,0	310,3	-1,5	3,3
Toplam Mevduat	8.402,9	9.284,1	10,5	100,0

Kaynak: KKTC MB

Türlerine göre gelişimi incelendiğinde mevduatın geçmiş yıllarda olduğu gibi 2012 yılsonu itibarıyla 6 milyar 952,3 milyon ₺ tutar ve yüzde 74,9'luk pay ile tasarruf mevduatında yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bunu sırasıyla 976,8 milyon ₺ ve yüzde 10,5'lik payla ticari mevduat, 782,9 milyon ₺ tutar ve yüzde 8,4'lük pay ile resmi mevduatlar izlemektedir.

Bankacılık sektörü toplam mevduatları önceki yıllarda olduğu gibi 1 aylık vadeli mevduatta yoğunlaşmaktadır. 2012 yılsonu itibarıyla 1 ay vadeli mevduatların toplam mevduat içindeki payı yüzde 60,3'e yükselmiştir. Bir ay vadeli mevduatı yüzde 15,8 payı ile vadesiz mevduat, yüzde 12,8 ile üç ay vadeli mevduat, yüzde 7,8 ile bir yıl vadeli mevduat ve yüzde 3,3'lük payı ile 6 ay vadeli mevduat izlemektedir.

Grafik 10: Mevduatın Vade Yapısı (%)

Kaynak: KKTC MB

2012 yılında KKTC bankacılık sektörü özkaynakları 2011 yılına kıyasla yüzde 9,7 oranında artarak 1 milyar 203,2 milyon ₺ seviyesine ulaşmıştır. Böylece özkaynakların toplam bilanço büyüklüğü içerisindeki payı yüzde 10,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. İlgili dönemde sektörün ödenmiş sermaye toplamında 41,7 milyon ₺, yedek akçelerde 23,6 milyon ₺, geçmiş yıllar karı kaleminde ise 43,1 milyon ₺ artış gerçekleşmiştir.

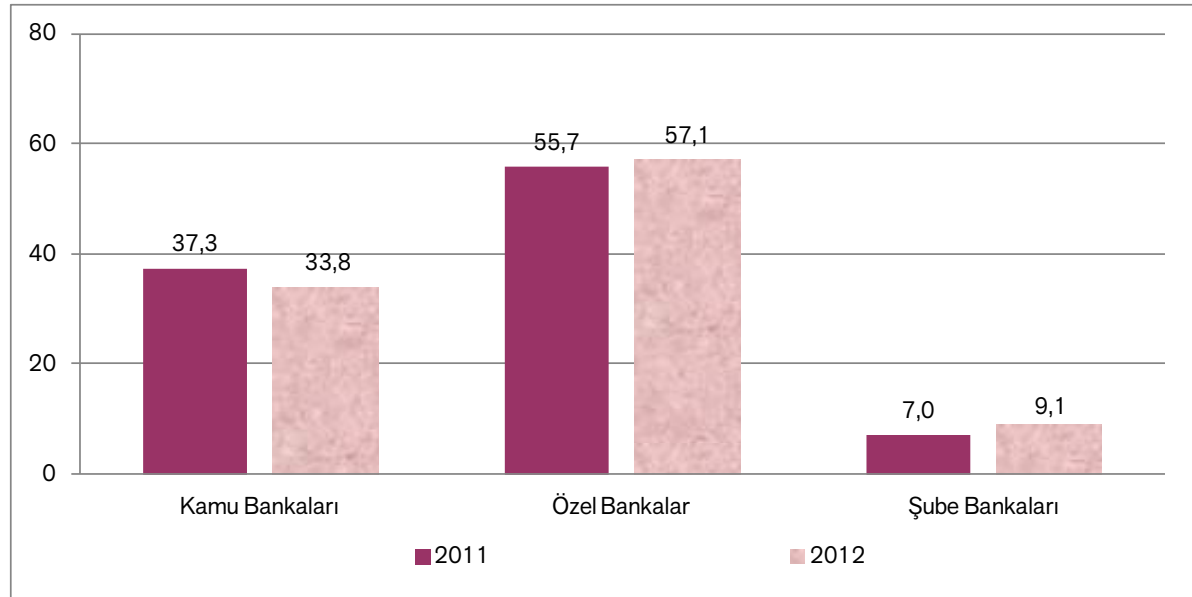
⁵ 2012 yılında Türkiye Bankacılık sektörü aktif büyüklüğü milli gelirin yüzde 96,7'sini oluştururken sektörün kredi/mevduat oranı yüzde 106,1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO 25: Özkaynakların Gelişimi

	2011	2012	2011/2012 Yüzde Değişim	2012 Payları
Ödenmiş Sermaye	641,3	683,0	6,5	56,8
Yedek Akçeler	143,2	166,8	16,5	13,9
Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu	3,5	3,5	0,0	0,3
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	5,0	6,3	26,0	0,5
Dönem Karı (Zararı)	181,5	178,0	-1,9	14,8
Geçmiş Yıllar Karı (Zararı)	122,5	165,6	35,2	13,8
Toplam	1.097,0	1.203,2	9,7	100,0

Kaynak: KKTC MB

Tahsili Gecikmiş Alacakların brüt kredilere oranı 2011 yılı değeri olan yüzde 7,94 seviyesinden 2012 yılsonu itibarıyla yüzde 7,23 seviyesine gerilemiştir. 2011 yılı sonunda yüzde 64,2 seviyesinde olan TGA için ayrılan karşılıkların brüt kredilere oranı ise 2012 yılsonu itibarıyla yüzde 67,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Banka gruplarına göre dağılım incelendiğinde ise kredi vermeye daha hevesli olan özel sermayeli bankalar ve şube bankalarının toplam takipteki alacakların içerisindeki paylarında artış, kamu bankalarının payında ise azalış olduğu gözlenmektedir.

Grafik 11: Banka Gruplarına Göre Takipteki Alacakların Dağılımı (%)

Kaynak: KKTC MB

Bankacılık sektörünün 2012 yılına ilişkin özet göstergeleri incelendiğinde bir önceki yıla kıyasla belirgin bir değişiklik olmadığı ve temel göstergelerin olumlu seyrini sürdürdüğü görülmektedir. 2012 yılında likit aktiflerin payı artarken SYR geçen yılki seviyesi olan yüzde 20,6'yı korumuş ve asgari yüzde 10 olan yasal sınırın üzerinde gerçekleşmiştir. Sektörün aktif karlılığı 2011 seviyesini korumuş, özkaynak karlılığında ise 0,9 puan gerileme olmuştur. Takipteki kredilerin brüt kredilere oranı 0,7 puan azalarak yüzde 7,2'ye gerilerken brüt kredilerin büyüme hızındaki yavaşlamaya rağmen toplam mevduatlara ve aktif toplamına oranında artış gerçekleşmiştir. Yabancı kaynakların toplam özkaynaklara oranı olarak tanımlanan Finansal Kaldıraç Oranı (FK) ise yüzde 8,2 seviyesinde gerçekleşmiştir.

TABLO 26: Bankacılık Sektörü Rasyoları

	2011	2012
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	24,4	26,8
SYR	20,6	20,6
Aktif Karlılığı	1,8	1,8
Özkaynak Karlılığı	16,5	15,6
Net Faiz Gelir / Toplam Aktifler	4,0	4,2
TGA / Brüt Krediler	7,9	7,2
Brüt Krediler / Mevduat	69,8	73,0
Brüt Krediler / Toplam Aktifler	59,2	61,5
Brüt Kredilerdeki Büyüme Hızı	26,7	15,5
Mevduatlardaki Büyüme Hızı	18,9	10,5
Finansal Kaldıraç (FK)	8,0	8,2

Kaynak: KKTC MB

KKTC **2012**
EKONOMİ DURUM RAPORU
KAMU MALİYESİ

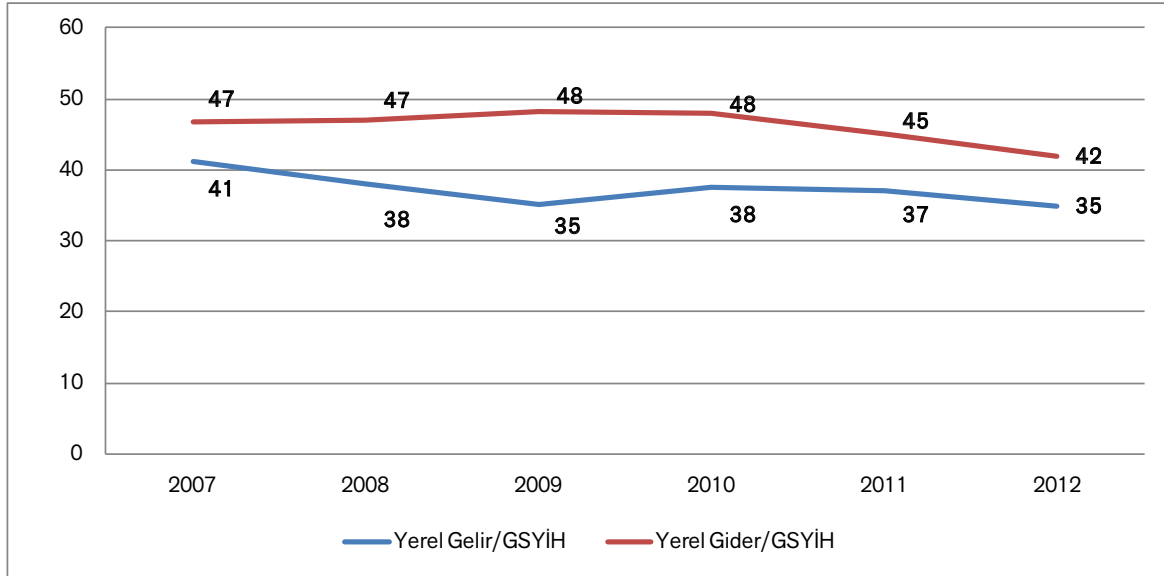
A- GENEL GÖRÜNÜM

KKTC ekonomisi 2004 yılından sonra 2008-2009 krizine kadar geçen sürede elde edilen yüksek büyüme hızına rağmen sağlam ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşamamıştır. Bu dönemde kamunun ekonomi içindeki payı azaltılamamış, yapısal reformlar yapılamamış, sağlıklı gelir akışı oluşturulamamış, harcamalar verimli ve esnek alanlara kaydırılamamıştır. Yaşanan ekonomik büyüme bir fırsat olarak değerlendirilemediği gibi mali disipline zarar verecek vergi istisna ve muafiyetleri yaygınlaşmış, "kazanılmış hak" olarak değerlendirilen ödemeler artırılmış, kayıt dışı ekonomi ile yeterince mücadele edilememiştir.

Olumlu siyasi rüzgârın kesilmesi ve akabinde yaşanan küresel ekonomik kriz, kamu maliyesini derinden etkilemiştir. Ülke ve ekonomi yönetiminin hem 2008 yılında hem de 2009 yılında yeterince samimi ve başarılı ekonomik ve mali politikalar oluşturamaması ve uygulamaması krizin derinleşmesine sebep olmuştur.

Bir tarafta büyük sosyal güvenlik açıkları ile yüksek özlük hakları, diğer yanda etkin olmayan gelir idaresi KKTC kamu maliyesinin genel görünümünü oluşturmuştur. Tahakkuk eden ancak ödenmeyen yüksek iç borç faizleri özel sektörün dışlanmasına ve dolayısıyla ekonominin potansiyeli kadar büyümemesine neden olmuştur. Serbest piyasa kurallarının işletilememesi, kamunun ekonomi içindeki büyüklüğünün devam etmesine neden olurken, bu nedenle oluşan verimsizlik ve akabindeki yüksek maliyetler, özel sektörün önündeki kamusal kaynaklı bir diğer engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda kamunun GSYİH içindeki oranının gelişimi görülmektedir.

Grafik-1 Bütçe Büyüklüğü (2007-2012)

Kaynak:KKTC Maliye Bakanlığı, DPÖ

Yukarıda kısaca özetlenen ekonomik ortamda yürürlüğe giren 2010-2012 dönemi Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Programı, kamunun ekonomi içerisindeki payının azaltılarak, sürdürülebilir bir büyümeyi teminen özel sektöre dayalı, rekabet gücü yüksek bir ekonomik ortamın yaratılmasını hedef almıştır. Ekonomik ve sosyal refah devleti anlayışı kapsamında belirlenen bu hedefe ulaşılması özellikle kamu maliyesinin etkin yönetilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle 2010-2012 döneminde bütçenin modern fonksiyonlarından olan "yeniden dağıtım fonksiyonu" her zamankinden daha fazla önem kazanmıştır. KKTC bütçesi, hem iradi politika oluşturma imkânının dar olmasından hem de siyasetçilerin ve hukuk sisteminin statükocu anlayışı nedeniyle yeniden dağıtım fonksiyonu icra edememekte, ekonominin ihtiyacına göre Türkiye'den gelecek ilave kaynak ile yeniden

dağıtım fonksiyonu gerçekleştirilmektedir. Bu durum KKTC ekonomisinin Türkiye'ye bağımlılığını artırmaktadır. 2010-2012 dönemi her ne pahasına olursa olsun Türkiye'den ilave kaynak talep edenlerle, kendi ayakları üzerinde durabilen bir ekonomi yaratmak isteyenler arasında mücadeleyle geçen ve sosyal olayların yaşandığı bir dönem olmuştur.

2010-2012 döneminde kamu harcamalarına yönelik esaslı düzenlemelerin yapıldığını, harcamaların verimliliğinin ve kalitesinin artırıldığını söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte yapılan bazı düzenlemeler mali disipline katkıda bulunmuş, ancak mali disiplin henüz sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulamamıştır. Bu düzenlemeler arasında en önemlileri; 2011 yılında yaşanan hayat pahalılığının maaşlara yansıtılmaması ile kamuda yeni istihdam edilecekler için 2011 yılından itibaren uygulamaya geçen alt barem yasasıdır. 2010 ve 2012 yıllarında personel istihdamının Program dahilinde gerçekleşmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte 2011 yılında istihdam edilen yaklaşık 200 kişilik aşım, diğer iki yılda yapılan tasarrufun etkisiz hale gelmesine sebep olmuştur. Bütçe dışı harcamaların ortadan kaldırılması, tarımsal desteklerin belli bir program dahilinde yapılmaya başlaması, görev zararı verilmemesi, reel sektörün elektrik ödemelerinin desteklenmesi, hizmet kalitesine etkisi nedeniyle üniversitelere yapılan katkının artması, harcamalarda kalitenin artmasına sebep olan uygulamalar olmuştur. Sosyal sigortalar dairesine ve belediyelere yapılan katkıların artması, bir yandan genel bütçenin başarısı olarak değerlendirilebilecek bir durum iken öte yandan hizmet kalitesine veya ekonomiye yatırım anlamında bir katkı sağlamaması nedeniyle olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Harcamaları azaltmaya yönelik ek çalışma ödemelerine ilişkin düzenleme Yüksek Mahkeminin kararı nedeniyle uygulamaya geçememiştir. Yapılan bu çalışmalara rağmen mesai saatlerinin haftada fiilen 35 saate düşmesi, ek çalışma ödemelerinin maaş haline dönüşmesi, kamu elektrik tarifesini nedeniyle oluşan dolaylı görev zararı ödemesi, burs ödemelerinin işgücü piyasası ile ilişkisinin kurulamaması, maaş benzeri ödemelerin önlenemeyen artışı harcamalarda mali disipline hala yeterince katkı sağlanamadığının ve kalite sorununun devam ettiğinin göstergesidir.

Ekonomik Program döneminde bir taraftan gider azaltıcı önlemler alınırken diğer yandan da gelir artırıcı önlemler de uygulanmıştır. Gelir artırıcı önlemler alınırken ekonominin gelişimine engel olabilecek ve ticaret kaymasına sebep olacak düzenlemelerden kaçınılmış, bütçe açıklarının azaltılmasına yönelik olmak üzere verginin tabana yayılmasını sağlayacak, basit, anlaşılabilir bir vergi uygulamasını oluşturacak önlemlere ağırlık verilmiştir. Alkollü içkilerden, binek otomobillerden ve akaryakıt ürünlerinden alınan fonlar yükseltilmiş, müşterek bahis salonları ve casinolardan alınan şans oyunları vergisi yükseltilmiş, mevduat faizlerinden ve şans oyunlarından alınan stopaj gelir vergisi artırılmış, KDV oranları yeniden düzenlenmiştir. Gelir artırıcı önlemler denetim mekanizmasının da geliştirilmesini amaçlayan tedbirlerle beraber yürütülmüş, ancak kayıt dışılıkla mücadelede istenen noktaya gilememiştir. Çalışanların maaşlarına uygulanan özel indirim oranının azaltılmasına yönelik düzenleme Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilmiş, bu nedenle gelir vergisi mükellefi olmak asgari ücretin çok üzerinde bir gelire sahip olmayı gerektirmeye devam etmiştir.

Kamu borç yönetimine ilişkin olarak 2011 yılında Kamu Finansmanı ve Borç Yönetim Yasası yürürlüğe girerek, kamunun en uygun şartlarda belli bir disiplin altında borçlanması sağlanması yönünde önemli bir adım atılmıştır.

2009 yılında yerel bütçe giderlerinin yüzde 72'sini karşılayan yerel bütçe gelirleri, Program dönemi sonunda 2012 yılında Ercan Havaalanı işletme devri geliri hariç, yerel bütçe giderlerinin yüzde 84'ünü karşılar hale gelmiştir. KKTC yerel bütçesinde savunma, yatırım ve reel sektörün teşvik edilmesine ilişkin giderler yer almadığı gibi kamu borçlarına ilişkin faiz giderleri de ödeme yapılmadığı için yer almamaktadır. Başka bir ifadeyle toplanan gelir, bütçenin cari giderlerinin yüzde 84'ünü karşılamaktadır.

Program döneminde 215 milyon ₺'ye ulaşan nakit açığı, 2012 yılı bütçe gelirlerinin Ercan Havaalanının işletme hakkı devriyle birlikte artması nedeniyle önemli ölçüde azalmış ve 40 milyon ₺ seviyelerine düşmüştür. Bu durum KKTC hazinesinin 2007 yılından itibaren en rahat olduğu ve hatalı nakit sorununu en aza indirdiği dönem olmuştur.

B- BÜTÇE

TABLO-1 Bütçe Gerçekleşmeleri (2008-2012)

(1.000.000 ₺)	2008	2009	2010	2011	2012				
					Ödenek	Yıl Sonu	Sapma	% Pay	% Artış
GİDERL. GEN. TOPL. (A+B)	2.365	2.575	2.661	2.845	3.165	2.964	0,94	1,00	4,18
YEREL GİD. TOP.(A=I+II)	2.007	2.200	2.285	2.399	2.697	2.499	0,93	0,84	4,17
MAHALLİ GİDERLER (I)	1.889	2.072	2.163	2.277	2.569	2.370	0,92	0,80	4,04
Personel Gid.	841	902	911	952	925	974	1,05	0,33	2,31
<i>Maaş</i>	786	846	871	890	925	918	0,99	0,31	3,15
<i>Ek Mesai</i>	55	56	39	62	0	56		0,02	-9,68
Sos. Güv. Kur.	30	32	32	34	35	38	1,09	0,01	11,76
Mal ve Hiz. Al.	117	135	146	132	168	165	0,98	0,06	25,00
Faiz Giderleri	23	22	38	29	150	10	0,07	0,00	-65,52
Cari Transferler	810	954	1.015	1.092	1.160	1.145	0,99	0,39	4,85
<i>Görev Zaranı</i>	69	71	68	67	67	78	1,16	0,03	16,42
<i>Hazine Yardımı</i>	220	292	300	339	392	408	1,04	0,14	20,35
<i>Kar Amacı G. K.T.</i>	31	31	28	40	43	44	1,02	0,01	10,00
<i>Hane Halkına T.</i>	487	555	611	618	627	587	0,94	0,20	-5,02
<i>Yurt Dışına T.</i>	2	2	2	4	3	1	0,33	0,00	-75,00
<i>Diğer Cari T.</i>	1	2	5	24	29	27	0,93	0,01	12,50
Mahalli Yatırım	42	25	19	34	32	34	1,06	0,01	0,00
Sermaye Trans.	3	1	0	0	0	2		0,00	0,00
Borç Verme	23	1	2	3	1	2	2,00	0,00	-33,33
Yedek Ödenek	0	0	0	0	98	0			0
FON-DÖN. SERM. GİDERL. (II)	117	128	122	122	128	130	1,02	0,04	6,56
Fon Giderleri	113	124	118	118	123	125	1,02	0,04	5,93
Döner Ser. Gid.	4	4	4	4	5	5	1,00	0,00	25,00
T.C. YARDIM VE KREDİDEN HARC. (B)	357,7	374,6	376	445	468	465	0,99	0,16	4,49
GELİRL. GENL. TOPL.(A+B+C)	2.362	2.510	2.643	2.793	2.861	3.141	1,10	1,00	12,46
YEREL GELİR TOP.(A=I+II)	1.635	1.578	1.791	1.952	2.068	2.339	1,13	0,74	19,83
MAHALLİ GELİRLER (I)	1.313	1.293	1.438	1.542	1.618	1.897	1,17	0,60	23,02
<i>Vergi Gelirleri</i>	1.163	1.150	1.277	1.391	1.498	1.506	1,01	0,48	8,27
<i>Vergi Dışı Gelirler</i>	158	149	169	161	141	176	1,25	0,06	9,32
<i>Sermaye Gelirleri</i>	4	6	4	5	3	4	1,33	0,00	-20,00
<i>Alacaklardan Tah.</i>	5	3	6	14	0	3		0,00	-78,57
<i>Diğer Gelirler</i>						237		0,08	
<i>Red ve İadeler (-)</i>	-17	-15	-18	-29	-24	-29	1,21	-0,01	0,00
FON-DÖN SERM. GELİRLERİ (II)	322	286	353	410	450	442	0,98	0,14	7,80
<i>Fon Gelirleri</i>	318	283	349	406	444	437	0,98	0,14	7,64
<i>Dön. Ser. Gelirleri</i>	3,7	3	4	4	5	5	1,00	0,00	25,00
T.C. YARDIM VE KREDİL. TOP-LAMI (B)	726	932	851	840	793	802	1,01	0,26	-4,52
Genel Bütçe Dengesi	-3	-65	-18	-52	-304	177	-0,58	0,06	-440,38
Yerel Açık (Yerel Gider -Yerel Gelir)	-372	-622	-494	-447	-629	-160	0,25	-0,05	-64,21
T.C. Yardım ve Kredil. Bütçe Açığının Finansm. Giden Kısmı	369	557	475	395	325	337	1,00	0,11	-14,68
Bütçe Dışı Gelir				41	237	0			
Finansmanı Öngörülmemeyen Bütçe Açığı	-3	-65	-18	-11	-42	179			
Yerel Açık/GSYH	% 7,3	% 11,6	% 8,8	% 7,1	% 8,9	% 2,3			

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Sapma: Yılsonu gerçekleşmesinin bütçe ödenegine oranı.

Pay: Yılsonu gerçekleşmeler dikkate alındığında alt kalemin toplama içindeki ağırlığı.

Artış: 2011 yılsonu gerçekleşmelerine göre 2012 yılsonu gerçekleşmelerindeki değişim.

Not: Ercan havaalanı işletme hakkı devri geliri KKTC Maliye Bakanlığı kayıtlarına göre bütçe geliri olarak gösterilmiştir.

Genel Bütçe Dengesi:

2008-2012 dönemi bütçe gerçekleşmeleri yıllar itibariyle yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. 2012 yılında genel bütçe giderleri yüzde 4,2 oranında artarak 2 milyar 964 milyon ₺'ye, genel bütçe gelirleri yüzde 12,5 oranında artarak 3 milyar 141 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Genel bütçe fazlası 2012 yılında 177 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir.

KUTU 1: Bütçe Kavramı ve Bütçe Dengesi

KKTC bütçesi kendine has yapısı nedeniyle birçok parçanın bir araya gelmesinden oluşur. Bu bölümde yer alan yorumların doğru bir şekilde ifade edilebilmesi ve anlaşılabilmesi amacıyla önceki yıllarda olduğu gibi;

Genel Bütçe: Yerel Bütçe ile T.C. Yardımlarının toplamını,

Yerel Bütçe: Mahalli Bütçe ile Fon ve Döner Sermaye toplamını

ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

Bütçe açığı, kamu maliyesi açısından önemli bir göstergedir. Bununla birlikte KKTC salt bütçe açığı, mahiyeti itibariyle farklı analizlere hizmet etmede yetersiz kaldığı için önceki yıllarda yapıldığı gibi kategorize edilmiş ve Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre bütçe açık ve bütçe dengesi tanımları řu anlamda kullanılmıştır:

Bütçe Dengesi (1): Genel bütçe gelirleri ile genel bütçe giderleri arasındaki aritmetik farkı gösmektedir.

Bütçe Dengesi (2): T.C.'nin kredi olarak vermiş olduğu yardımlar uluslararası standartlara göre bütçe geliri olarak değerdendirilmemekte, borçlanma raporlarında takip edilmektedir. Bu nedenle bütçe dengesi (2), bütçe gelirlerinden kredi nitelikli T.C. yardımlarının çıkarılması suretiyle elde edilen bütçe dengesidir.

Bütçe Dengesi (3): Genel bütçenin piyasadan ne kadar kaynak çekip bunun ne kadarının tekrar piyasaya döndüğünün tespit edilmesi amacıyla hesaplanmıştır. Buna göre bütçe dengesi (3), sadece yerel gelirin olduğu duruma göre oluşan bütçe açığını, yani yerel gelirlerden tüm genel bütçe giderlerinin çıkarılması sonucunda ulaşılan bütçe açığını vermektedir.

Bütçe Dengesi (4): Yerel giderler, sadece mahalli gider ile fon-döner sermaye giderlerinden oluşmakta, T.C. yardımlarıyla finanse edilen proje ve programlar bu kapsama girmemektedir. Aynı şekilde yerel gelirler kavramı da sadece mahalli gelirler ile fon-döner sermaye gelirlerini kapsamakta olup, T.C. yardımları kapsamında yer alan hibe veya kredilerin hiç biri bu tanımda yer almamaktadır. Bütçe dengesi(4) tanımı, T.C. yardımları ile gerçekleştirilen savunma, yatırım ve reel sektör destekleme harcamaları hariç yerel giderler ile yerel gelirlerin farkı anlamına gelmektedir.

Bütçe dengesi veya bütçe açığı, kamu maliyesi açısından önemli bir göstergedir. Bununla birlikte KKTC’nde farklı bütçe dengesi tanımları söz konusu olduğundan bu tanımlar Kutu 1’de açıklanmış, Tablo 2’de de verilmiştir.

TABLO-2 Bütçe Büyüklükleri (2005-2012)

(Milyon ₺)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Genel Bütçe Giderleri	1.500	1.924	2.125	2.365	2.575	2.661	2.845	2.964
Yerel Giderler	1.193	1.471	1.796	2.007	2.200	2.285	2.399	2.499
T.C. Yardımları	307	453	329	358	375	376	445	465
Genel Bütçe Gelirleri	1.543	1.830	2.183	2.361	2.510	2.643	2.793	3.141
Yerel Gelirler	1.042	1.216	1.628	1.635	1.578	1.791	1.952	2.339
T.C. Yardımları	501	614	555	726	932	851	840	802
Hibe				293	273	338	390	395
Kredi				433	659	513	450	407
Bütçe Dengesi1	43	-94	58	-3	-65	-18	-11*	177
Bütçe Dengesi2				-437	-724	-532	-503	-230
Bütçe Dengesi3	-458	-708	-497	-730	-997	-870	-893	-625
Bütçe Dengesi4	-151	-255	-168	-372	-622	-494	-447	-160
GSMH	3.144	4.101	4.671	5.128	5.415	5.649	6.374	7.072
Bütçe Dengesi 4/ Yerel Gider	-12,6	-17,3	-9,3	-18,5	-28,2	-21,6	-18,6	-6,4
Bütçe Dengesi 4/ GSMH	-4,8	-6,2	-3,6	-7,3	-11,5	-8,7	-7,0	-2,3
Bütçe Dengesi 3/ GSMH	-14,6	-17,3	-10,6	-14,2	-18,4	-15,4	-14,0	-8,8
Bütçe Dengesi 3/G. Büt. Gid.	-30,5	-36,8	-23,4	-30,9	-38,7	-32,7	-31,4	-21,1

(*) K-PET’in satışından elde edilen gelir dahil edilmiştir.

(1) Genel bütçe gelirlerinden genel bütçe giderleri çıkarılarak bulunmuştur.

(2) T.C. Kredileri, uluslar arası standartlara uygun olarak bütçe gelirleri kapsamına dahil edilmeksizin hesaplama yapılmıştır.

(3) Yerel gelirlerden Genel bütçe giderleri çıkarılarak bulunmuştur.

(4) Yerel gelirlerden yerel giderler çıkarılarak bulunmuştur.

Bütçe dengesi (1), 2012 yılında 177 milyon ₺ fazla vermiştir. KKTC’de nadiren görülen bütçe dengesi (1)’in fazla vermesi durumu en son 2007 yılında yaşanmış, aynı yıl başlayan küresel ekonomik krizin de etkisiyle açık vermeye başlamış ve bu açıklar T.C. yardımlarının artmasına sebep olmuştur. Bütçe dengesi (1) 2010 yılında -18 milyon ₺, 2011 yılında -11 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında bütçe fazlası verilmesinde Ercan Havaalanının işletme hakkının devredilmesi sonucunda elde edilen 237 milyon ₺’lik gelir etkili olmuştur. Arızı olan bu gelir hariç tutulduğunda 2012 yılı genel bütçe dengesi (1) -60 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. 2010-2012 Dönemi Kamunun Etkiliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Programının son yılı olması nedeniyle 2012 yılı, ayrı bir öneme sahiptir. Bu açıdan bakıldığı zaman Ekonomik Program dışında herhangi bir T.C. yardımının yapılmamış olması 2010-12 dönemini, önceki program uygulamalarından ayıran en önemli özelliktir.

Bütçe dengesi (2), 2008 yılına kadar sürekli artan bir seyir takip etmiştir. Bu durum uygulanan yanlış bütçe politikalarına işaret etmektedir. Ekonomik Program döneminden önce (2009 yılında) -724 milyon ₺’ye ulaşan bütçe dengesi (2), 2010 yılında -532 milyon ₺’ye, 2011 yılında -503 milyon ₺’ye, 2012 yılın-

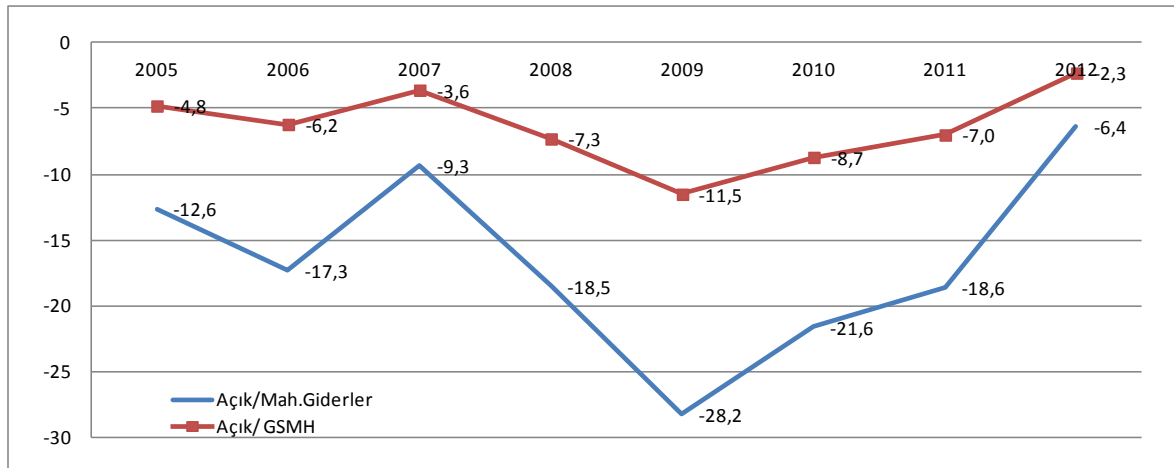
da ise -230 milyon ₺'ye düşmüştür. 2012 yılındaki azalmada 237 milyon ₺ değerindeki Ercan Havaalanı işletme hakkı devrinin unutulmaması gerekmektedir.

Bütçe dengesi (3), 2010 yılında -870 milyon ₺, 2011 yılında -893 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu bütçe dengesi 2012 yılında -625 milyon ₺ olarak gerçekleşmiş olmakla birlikte Ercan Havaalanı'nın işletme hakkının devrinden elde edilen 237 milyon ₺'nin dikkate alınmadan hesaplanması sonucunda bu dengenin -862 milyon ₺ olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında 2011 yılına göre 2012 yılında bütçe açığı (3)'te bir azalma yaşanmış olup bu azalma kredilerin (bütçe açığına destek amaçlı krediler) azalmasından kaynaklanmaktadır. Bu veriler KKTC'nde sürekli genişletici bütçe politikası uygulandığını göstermektedir. KKTC'nde genişletici bütçe politikası uygulaması aslında ekonomik durumdan ziyade kamu maliyesindeki gelir gider dengesizliğinden kaynaklanmaktadır. Asıl amacın kamu mali yapısının sürdürülmesi olması, bütçe açığı (3)'ün, ekonominin büyümesine hizmet etmeyeceği anlamına gelmez. 2009 yılında piyasadan 1.578 milyon ₺ çekilirken piyasaya 2.575 milyon ₺ aktarılmıştır. Yani piyasadan çekilen tutarın yüzde 163'ü kadar para tekrar piyasa aktarılmıştır. Bu oran Ekonomik Programın ilk yılında yüzde 149, 2011 yılında yüzde 146, 2012 yılında yüzde 141 olarak gerçekleşmiştir.

Bütçe dengesi (3)'ün GSMH'ya oranı 2009 yılında yüzde -18,4 iken Ekonomik Program döneminde, 2010 yılında yüzde -15,4, 2011 yılında yüzde -14,0, 2012 yılında yüzde -8,8 olarak gerçekleşmiştir. KKTC genel bütçe giderlerinin, ödeme yapılmadığı için, faiz giderlerini kapsamadığını tekrar hatırlarsak bu oranın yüzde -12'lerde olduğunu tahmin etmek zor değildir. Bu hatırlatma da göz önüne alınsa dahi bütçe açığı (3) Program döneminde önemli miktarda azalmıştır.

Bütçe dengesi (4)'ün hem gider bütçesine oranının hem de GSMH'ya oranının gelişimi aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 2: Bütçe Dengesinin Gelişimi (2005-2012)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2005 yılından itibaren yerel bütçe gelirinde yaşanan yüksek gelir artışlarına rağmen 2006 ve 2007 yıllarında uygulanan bütçe politikaları sebebiyle mali disiplinin sürdürülebilirliği zaafa uğramıştır. Bu politikaların olumsuz etkileri, küresel ekonomik krizin turizm, yükseköğretim ve ithalata olan olumsuz etkileriyle birleşerek 2008 ve 2009 yıllarında yerel bütçe gelirlerinde önemli azalmalara neden olmuştur. Bu süreç sonunda 2007 yılında -168 milyon ₺ olan bütçe dengesi (4) 2009 yılında -622 milyon ₺'ye çıkmış, ve gider bütçesinin yüzde 28,2'si açık bütçe olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar GSMH'nın yüzde 11,5'ine tekabül etmektedir. 2009 yılı gibi mali disiplin açısından fevkalade olumsuz kapanan bir yılın ardından uygulamaya geçen Ekonomik Program sonucunda 2010 yılında gider artışı dizginlenmiş ve gelir artırıcı önlemlerin, ekonominin tekrar yükselişe geçmesinin de etkisiyle olumlu sonuç vermesi, bütçe açıklarının

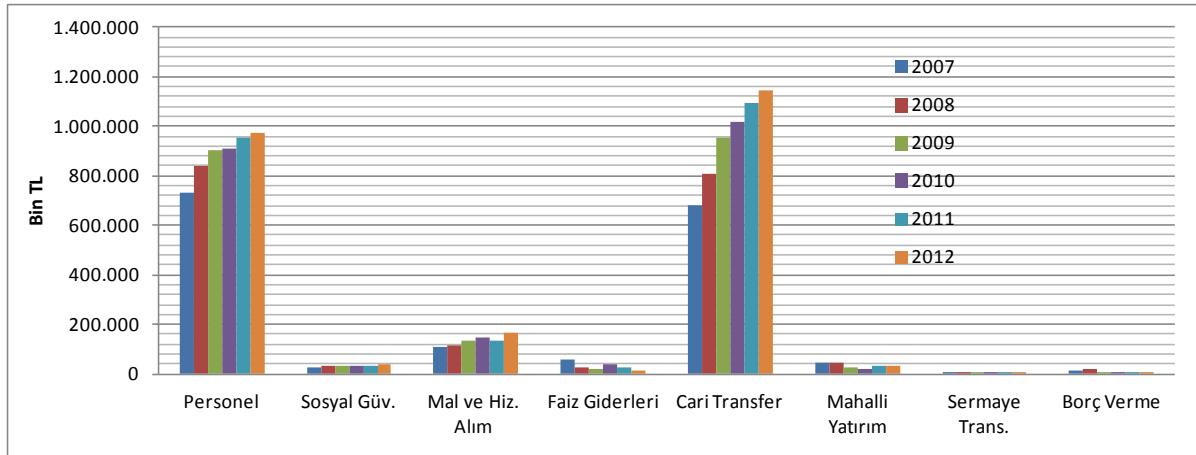
nispeten azalmasını sağlamıştır. 2009 yılında -622 milyon ₺ olarak gerçekleşen bütçe dengesi (4), 2010 yılında -494 milyon ₺'ye düşmüştür. 2011 yılında yerel gelir artışındaki performansın devam etmesi ve özellikle personel giderlerinde uygulanan hayat pahalılığının bir yıl dondurulması bütçe dengesi (4)'ün (K-Pet gelirleri dahil) -406 milyon ₺'ye düşmesini sağlamıştır. 2012 yılında mali disipline riayet edilmesi yanında gerçekleştirilen özelleştirme sonucunda bütçe açığı (4) -160 milyon ₺ olarak gerçekleşmiş, özelleştirme geliri hariç bu rakam -397 milyon ₺ olmuştur. 2009 yılında GSMH'nin yüzde 11,5'i düzeyinde olan bütçe dengesi (4), Ekonomik Programın uygulaması sonucunda 2010 yılında -8,7, 2011 yılında -7,0, 2012 yılında ise -2,3 (özelleştirme geliri hariç -5,8) olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik Programın uygulandığı 2010-2012 döneminde bütçe dengesi 4'te yaşanan azalma, olumlu bir gelişmedir. Fakat yerel bütçe giderleri kapsamında T.C. yardımları ile gerçekleştirilen yatırım, savunma ve reel sektör teşviklerinin yer almadığı unutulmamalıdır. Ayrıca kamu borçlarına ilişkin faiz ödemelerinin yapılmaması da bütçe dengesi 4'ün 2012 yılında -5,8 seviyesinde olmasında etkili olmuştur.

Gider Bütçesi:

2009 yılında 2.200 milyon ₺ olarak gerçekleşen yerel bütçe giderleri Ekonomik Programın uygulamaya geçtiği ilk yıl olan 2010 yılında 2.285 milyon ₺, 2011 yılında yüzde 5 artışla 2.399 milyon ₺ ve 2012 yılında yüzde 4 artışla 2.499 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Gider bütçesi 2010 ve 2012 yılında deflator kadar artmış olduğundan herhangi bir tasarruftan bahsedilmesi söz konusu değildir. 2011 yılı gider bütçesi deflatorün altında kaldığından mali disiplinin harcama yönü açısından Ekonomik Programın en etkili yılı olmuştur. Bununla birlikte Ekonomik Programdaki hedefler açısından bakıldığında 2010 yılında 61 milyon ₺, 2011 yılında 76 milyon ₺, 2012 yılında ise 81 milyon ₺ fazla harcama yapılmıştır. Söz konusu tutarlar GSMH'nin yüzde 1'inin biraz üzerinde olup, harcamalar açısından Ekonomik Programa göre mali disiplinden sapmanın resmini sunmaktadır.

2012 bütçesinde 150 milyon ₺'si faiz giderleri için olmak üzere toplam 2.697 milyon ₺ ödenek öngörülmüştür. Ödenek-harcama karşılaştırması yapabilmek için 2012 yılı başlangıç ödeneğini harcama yapılmadığından faiz için tefrik edilen tutar düşüktükten sonra kalan 2.547 milyon ₺ olarak almak gerekmektedir. 2012 yılında yerel harcamalar 2.499 milyon ₺ olarak gerçekleşmiş olup, bütçe ödenekleri dahilinde kalınmıştır.

Grafik 3: Harcama Kalemlerinin Gelişimi (2007-2012)

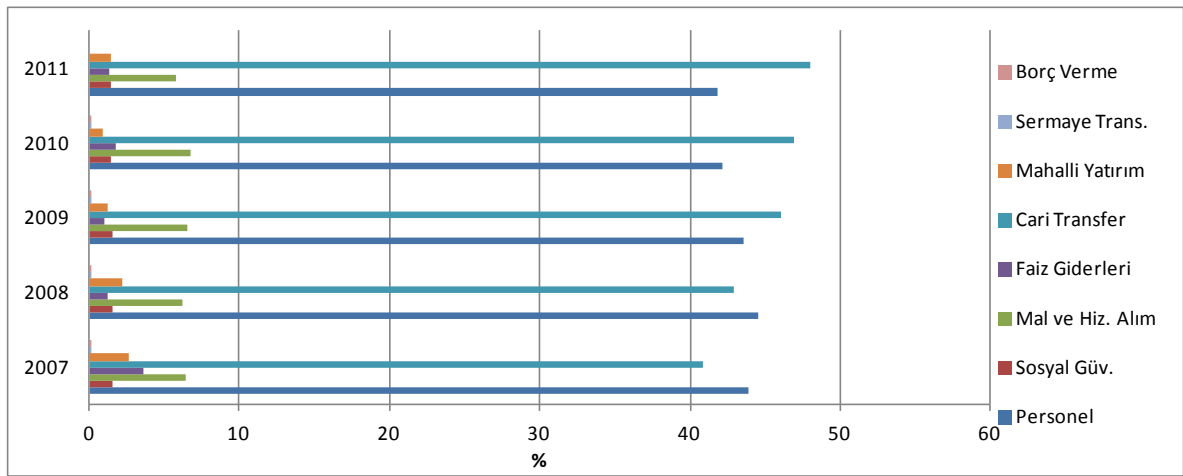
Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Yukarıdaki grafikte bütçe gerçekleştirmelerine göre bütçe kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimi yer almaktadır. Buna göre personel giderleri ile cari transferler incelenen dönemde sürekli bir artış içerisindedir. Personel giderlerinde durdurulmaya çalışılan artış, cari transferlerde kontrolsüz bir şekilde devam etmektedir. 2007 yılında personel giderlerinden 50 milyon ₺ daha az olan cari transferler, 2012 yılında

personel giderlerinden 170 milyon ₺ daha fazla bir seviyeye çıkmıştır. Kamu hizmetlerinin var olabilmesi için gerekli olan mal ve hizmet alımı kalemi ile yatırım giderleri kalemi ise nominal olarak dahi sürekli azalmış veya seviyesini korumaya çalışmıştır.

Aşağıdaki tabloda bütçe kalemlerinin bütçe içindeki oransal büyüklüklerinin gelişimi yer almaktadır. Yukarıda anlatılmaya çalışılan cari transferlerin bütçe içindeki büyüklüğünün sürekli artması bu grafikte daha net bir şekilde görülmektedir. Cari transferlere, başka bir deyimle karşılıksız olarak merkezi devlet dışı sektörlere aktarılan tutar için, 2007 yılında bütçenin yüzde 40,9'u harcanmıştır. 2009 yılında bu oran yüzde 46 olmuş, Ekonomik Program döneminde bu oran 48,3'e yükselmiştir. KKTC yerel gider bütçesinin diğer büyük gider kalemi olan personel giderleri (Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri dahil) 2007 yılındaki yüzde 43,9 oranından 2009 yılında yüzde 43,5 oranına, Ekonomik Program sonunda da yüzde 41,1 oranına düşmüştür.

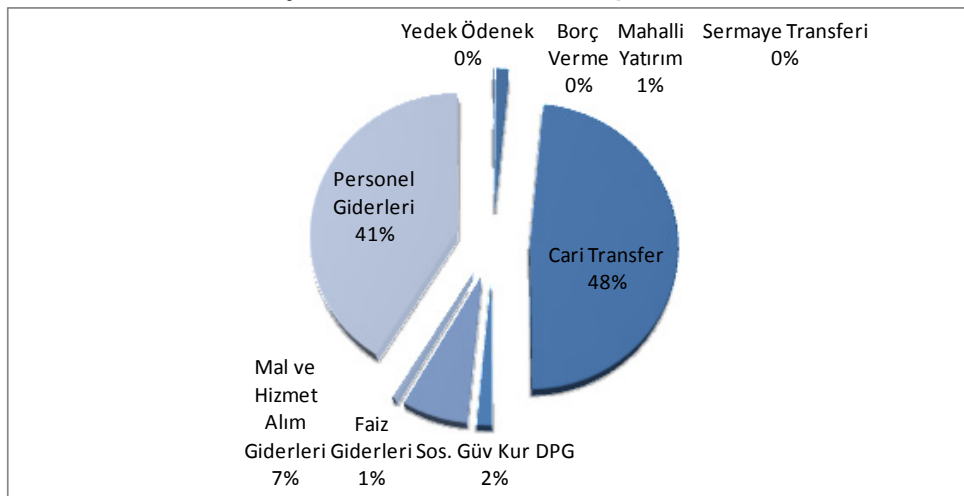
Grafik 4: 2007-2012 Dönemi Bütçe Kalemlerinin Toplam Bütçeye Oranı

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2012 yılı mahalli bütçe gerçekleştirmelerinin ekonomik sınıflandırma itibariyle dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik-5 2012 Yılı Bütçesinin Alt Kalemler İtibariyle Görünümü

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Aşağıdaki tabloda ise 2007 ile 2012 yılları arasında mahalli bütçenin ekonomik sınıflandırma itibarıyla gelişimi yer almaktadır.

TABLO 3: 2007-2012 Dönemi Gider Bütçesinin Oransal Dağılımı

Milyon ₺	2007		2008		2009		2010		2011		2012	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Personel	730,2	43,9	841,3	44,5	902,2	43,5	910,6	42,1	951,9	41,8	973,7	41,1
Sos. Güv.	26,7	1,6	30,2	1,6	32,0	1,5	32,5	1,5	34,5	1,5	38,4	1,6
Mal ve Hiz.	106,6	6,4	117,3	6,2	135,4	6,5	145,9	6,7	132,0	5,8	164,5	6,9
Faiz Gid.	59,9	3,6	23,4	1,2	22,0	1,1	38,2	1,8	28,7	1,3	10,5	0,4
Cari Transfer	679,8	40,9	810,0	42,9	953,7	46,0	1.014,9	46,9	1.092,4	48,0	1.144,7	48,3
Mahalli Yatırım	43,0	2,6	42,0	2,2	24,5	1,2	18,7	0,9	34,3	1,5	34,1	1,4
Sermaye Trans.	1,4	0,1	2,7	0,1	1,2	0,1	0,2	0,0	0,3	0,0	1,3	0,0
Borç Verme	15,5	0,1	22,6	0,1	1,4	0,1	1,7	0,1	2,9	0,1	1,8	0,1
TOPLAM	1.663,0	100	1.889,4	100	2.072,5	100	2.162,7	100	2.276,9	100	2.369,2	100

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Personel giderleri:

KKTC'de yüksek seviyede seyreden maaşlar nedeniyle kamu kesimi personel giderlerinin bütçe üzerindeki yükü oldukça fazladır. 2005 yılında 16.933 olan personel sayısı yüzde 5 artışla 2009 yılında 17.782'ye ulaşırken aynı dönemde 466,5 milyon ₺ olan personel giderleri yüzde 100 artışla 2009 yılı sonunda 934 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Bu istatistik personel giderlerinin istihdamdan ziyade özlük haklarının artmasından kaynaklandığının açık göstergesidir. Personel harcaması, Program döneminde yüzde 8,4 oranında artarak 2012 yılında 1.012 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Artışın kontrol altına alınmasının temelinde düşük gerçekleşen enflasyon ile 2011 yılında gerçekleşen enflasyonun hayat pahalılığına yansıtılmaması bulunmaktadır.

Aynı başarı personel sayısının sınırlandırılmasında gösterilememiş ve Program döneminde yüzde 8,4 oranında artan personel giderlerinin içinde yaklaşık yüzde 2'lik pay personel istihdamının artmasından kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle emekli olan iki personelin yerine bir personel alımının uygulandığı Program döneminde personel sayısı 17.782'den 18.468'e yükselmiştir. Bu artıştaki en önemli pay program kapsamı dışında kalan eski KTHY çalışanları ve Güvenlik Kuvvetlerine yapılan istihdamlar olmuştur.

Personel istihdamında 2012 yılı Bütçe Yasası'nda yer alan hüküm gereğince istihdam edilebilecek 365 kişi sınırı aşılmamıştır. Bu sayının dışında Özelleştirme Yasası gereğince yaklaşık 300 KTHY çalışanı istihdam edilmiştir.

Program döneminde personel sayısında yaşanan artışa rağmen ek mesai ödemelerinde her hangi bir düşme yaşanmamış, ek mesai ödemeleri 55 milyon ₺ seviyesini korumuştur. Bu da istihdamların ya ihtiyaç olan yere yapılmadığını ya da ek çalışma ödemelerinin maaş benzeri bir hal aldığını göstermektedir.

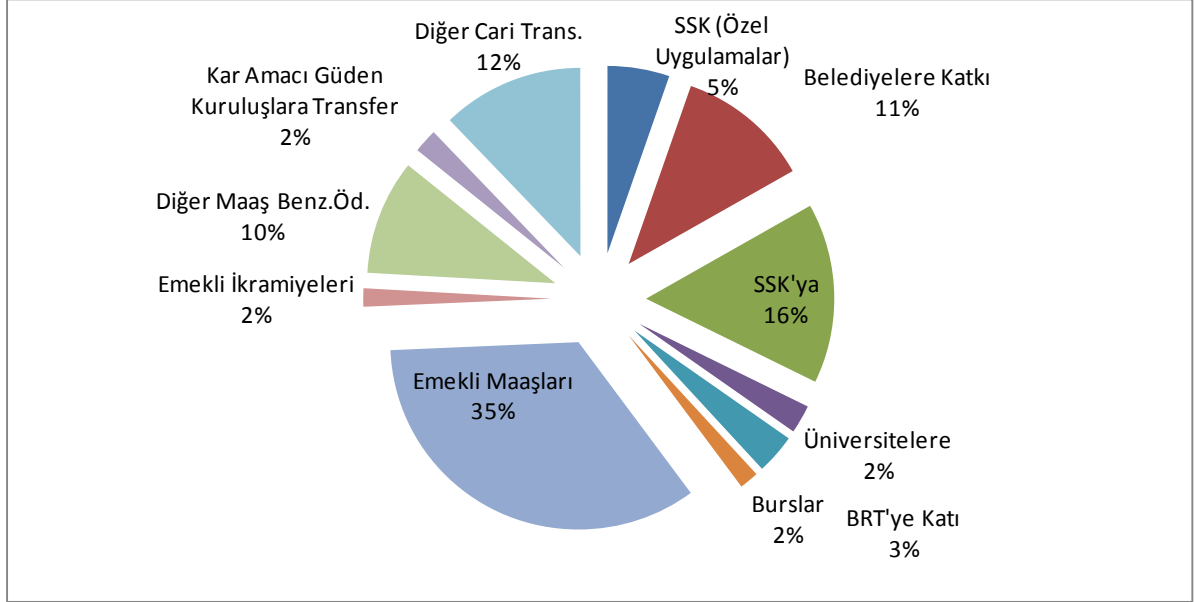
Bütçeden yapılan maaş, ek çalışma ödemesi ve sosyal güvenlik kurumuna devlet primi ödemesinin toplamından oluşan harcamanın personel sayısına ve 12 ayağa bölünmesi suretiyle bulunan ortalama brüt maaş ödemesi 2012 yılında 4.500 ₺ seviyesini korumuştur.

Yeni istihdamda maaşlar düşük olmakla beraber, barem içi artışların yüksekliği ve emeklilik maaşları ile ikramiyelerin cömert olması kamuya yüksek istihdam talebini devam ettirmektedir.

Cari transferler:

Cari transfer harcamaları 2009 yılındaki 954 milyon ₺ seviyesinden Program dönemi sonunda (2012 yılında) yüzde 20,3 oranında artarak 1.145 milyon ₺ seviyesine yükselmiştir. Bu durum, içindeki maaş benzeri ödemeler nedeniyle personel giderlerine benzer bir mahiyette olan cari transferlerin bütçe içindeki ağırlığının yüzde 46'dan Program sonunda yüzde 48,3'e yükselmesinden kaynaklanmaktadır.

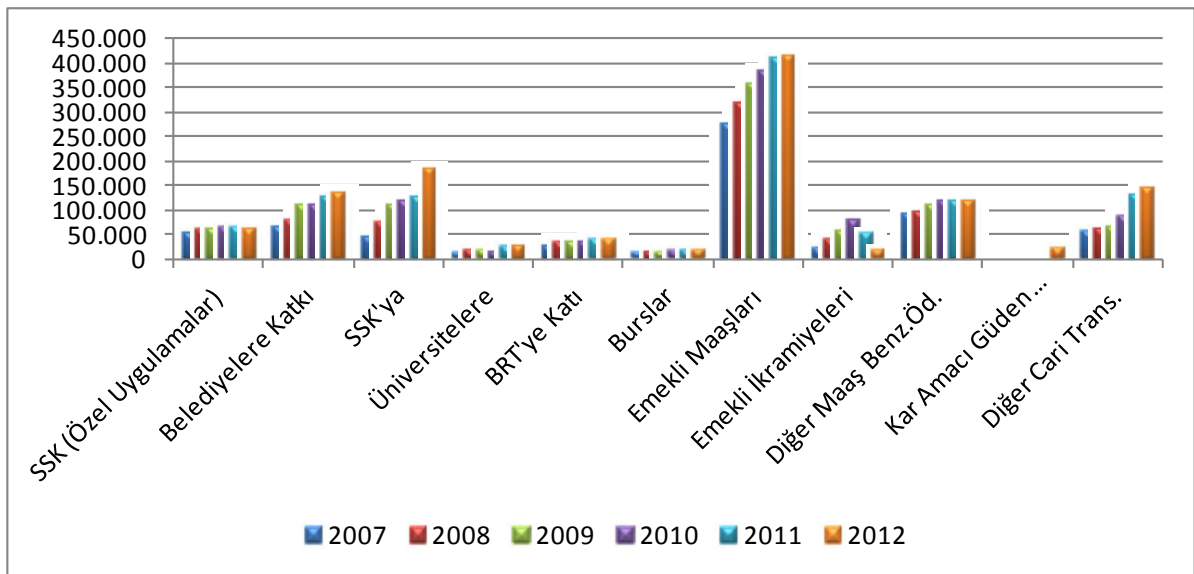
Grafik 6: Cari Transferlerin Dağılımı

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Yukarıdaki tabloda 2012 yılında yapılan cari transferlerin alt kalemler itibariyle dağılımı yer almaktadır. 2012 yılında cari transferler içinde en büyük kalem emekli maaşları olmuştur. Cari transfer harcamalarının içinde yüzde 35'ini oluşturan emekli maaşlarından sonra en yüksek payı yüzde 16 ile sosyal sigortalara yapılan katkı, yüzde 11 ile belediyelere yapılan katkı ve yüzde 10 ile diğer maaş benzeri ödemelere yapılan katkı almaktadır.

Grafik 7: Cari Transferlerin Gelişimi

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Cari transfer alt kalemlerinin yıllar itibariyle gelişimi yukarıdaki grafikte yer almaktadır. Memur emeklilerine yapılan maaş ödemelerinin yıllar itibariyle artışı grafikte belirgin bir şekilde görülmektedir. Sosyal

sigortalara yapılan katkı, memur emeklilerine yapılan katkının çok altında olmakla birlikte 2012 yılında önemli bir miktarda arttığı görülmektedir. Bu durum merkezi bütçenin artık bütçe dışındaki idarelerin düzlüğe çıkması için önemli katkılar koyduğunun bir göstergesidir. Belediyelere katkı ise 2009 ve 2011 yıllarında belirgin bir sıçrayış göstermiştir.

Cari transferlerin Program dönemi boyunca yüzde 20,3 artışına sebep olan alt kalemler ve artış oranları şöyledir:

- Belediyelere katkı yüzde 33,
- DAÜ'ye katkı yüzde 67,
- LAÜ'ye katkı yüzde 152,
- Burs ve harçlıklar yüzde 25,
- Yurtdışı tedaviler yüzde 491,
- Özürlü maaşları yüzde 25,
- Emekli maaşı ödemeleri yüzde 16,
- Sosyal sigortalar dairesine katkı yüzde 42

Aşağıdaki tabloda cari transferlerin alt kalemleri itibariyle dağılımı tutar olarak yer almaktadır.

TABLO 4: Cari Transferlerin Gelişimi* (Bin ₺)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012/2007 Artışı %
Sosyal Sigortalar Kur. (Özel Uygulamalar)	55.260	61.713	64.120	65.559	65.362	64.442	16,6
Belediyelere Katkı	69.253	78.419	109.555	110.752	129.936	137.795	98,9
Sosyal Sigortalar Kurumuna	47.533	74.950	112.450	119.600	129.400	185.961	291,2
Vakıf Üniversitelerine	13.814	19.333	19.114	16.457	26.464	29.500	113,5
BRT'ye Katı	29.299	35.947	38.181	38.953	41.329	41.385	41,2
Burslar ve Harçlıklar	14.168	16.822	15.948	17.669	19.234	20.001	41,2
Maaş Benzeri Ödemeler	394.001	457.907	525.852	581.651	585.121	552.973	40,4
Emekli Maaşları	274.962	319.593	357.247	382.966	410.923	415.288	51,0
Emekli İkramiyeleri	24.037	39.628	59.128	79.670	53.065	18.939	-21,2
Diğer Maaş Benzeri Öd.	95.002	98.685	109.477	119.015	121.133	118.746	24,9
Kar Amacı Güden Kur.					19.885	24.692	
Diğer Cari Transferler	56.479	64.937	68.458	64.215	75.671	88.011	55,8
TOPLAM	679.807	810.025	953.677	1.014.856	1.092.402	1.144.760	77,0

(*) T.C. Yardımları ile Yapılan Cari Transferler Hariç

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Cari transferlerin yüzde 57'si sosyal güvenlik fonları için kullanılmaktadır. Bu tutar toplam bütçe büyüklüğünün yüzde 30'una tekabül etmektedir. Sosyal sigortalar fonu ile emekli sandığı fonu, topladığı iştiraklerin oranının düşüklüğüne mukabil yüksek oranlı fayda sağlaması nedeniyle büyük açıklar vermektedir. Sosyal sigortalar fonunun açığı GSYİH'nın yüzde 3'ü civarında olup, bu açık genel bütçeden yapılan transferler ve borçlanma ile karşılanmaktadır. Sosyal sigortalar dairesinin genel bütçe dışında bir idare olması, her ne kadar genel bütçeden yapılan aktarmalarla ayakta kalıyor olsa da bu fondaki açıkların kamuoyu tarafından bilinmesini sağlarken, memur emeklilerine ilişkin maaş ve ikramiye ödemelerinin genel bütçe içinden yapılıyor olması buradaki GSYİH'nın yaklaşık yüzde 7'si civarında olan açığın kamuoyunun gözünden kaçmasına neden olmaktadır. Bu sayede memur emeklilerine ilişkin ödemeler yatırılan

iştiraklerle değil toplanan vergilerle yapılmaktadır.

Doğrudan yapılan maaş ve maaş benzeri ödemelerin toplamı 2011 yılında 1 milyar 578 milyon ₺ iken 2012 yılında 1 milyar 608 milyon ₺'ye yükselmiştir. Ödemenin önce bir kuruma yapılması ve akabinde bu kurumun kişiye ödeme yapması şeklinde olan dolaylı maaş ve maaş benzeri ödemeler toplamı 2011 yılında 361,4 milyon ₺ iken 2012 yılında 390,14 milyon ₺'ye yükselmiştir. Bu iki ödemenin toplamı da 2011 yılında 1 milyar 939 milyon ₺ iken 2012 yılında 1 milyar 999 milyon ₺'ye yükselmiştir.

TABLO 5: 2012 Yılında Yapılan Maaş ve Maaş Benzeri Ödemeler

Ödemenin Türü	Tutar
DOĞRUDAN MAAŞ VE MAAŞ BENZERİ ÖDEMELER	1.608.590
Maaş/Ücret	918.221
Ek Mesai	55.510
Sosyal Güvenlik Kurumuna Devlet Primi Giderleri	38.426
Sosyal Güvenlik Kurumuna (Özel Uygulama)	64.442
TÜK (Kamuda Görevlendirilen Personel)	4.156
Muhtaç ve Yoksullara Yardım	26.771
Malül Gazi Ödenekleri	5.825
Malüllere Yardımlar	2.112
Şehit Aileleri Ödenekleri	13.414
Şehit Ebeveynlerine Yardımlar	1.521
Cemile Yardımları	200
Özürlülere Yardım	40.927
Emekli Maaşları	415.266
Müc.Taz. Y. Öd. Emekli Maaşları	21.799
DOLAYLI MAAŞ VE MAAŞ BENZERİ ÖDEMELER	390.141
BRT Hazine Yardımı	41.385
Belediyelere Hazine Yardımı	137.795
Sosyal Sigortalar Kurumuna Hazine Yardımı	185.961
DAÜ'ye Katkı	25.000
GENEL TOPLAM	1.998.731

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC'nin mahalli gelirleri ile fon-döner sermaye gelirleri toplamından oluşan yerel gelirler, 2012 yılında (özelleştirme geliri hariç) 2 milyar 102 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Buna göre KKTC yerel gelirinin; yüzde 76,5'i kişilere doğrudan, yüzde 18,5'i dolaylı olmak üzere, yüzde 95'i maaş ve maaş benzeri ödemeler için kullanılmaktadır. Bu oran 2010 yılında yüzde 101,7, 2011 yılında yüzde 99 olarak gerçekleşmişti. Buna göre yerel gelirlerin maaş ve maaş benzeri ödemeleri karşılama oranı Program döneminde dikkate değer bir şekilde artmıştır.

Mal ve hizmet alımı:

Aşağıdaki tabloda genel bütçeye dahil kamu idarelerinin hizmetlerini yürütürken ihtiyaç duydukları "mal ve hizmet alımı" harcamalarının ana kalemler itibarıyla gelişimi yer almaktadır.

Tıbbi malzeme ve ilaç alımları 2011 yılında olduğu gibi 2012 yılında da Mal ve hizmet alımları kapsamında en yüksek ödemenin yapıldığı kalem olmuştur. 2011 yılında yapılan 29,5 milyon ₺ harcama 2012 yılında önemli miktarda artmış ve 39,6 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Bu artış kalemin Mal ve hizmet alımı

içindeki ağırlığını da yüzde 22,3'ten yüzde 24,1'e çıkarmıştır. Bu durum sağlıkta dönüşüm çalışmasının aciliyetini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Enerji Alımı (Elektrik) 2010 yılında mal hizmet alımlarının yüzde 25'ine kadar yükselmiştir. 2011 yılında da sübvansiyon amaçlı ödemelerin bu kalemden çıkarılıp cari transferlerden yapılmasından sonra Enerji alımının mal hizmet alımı içindeki ağırlığı yüzde 15'e düşmüştür ki bu oran kamunun gerçek elektrik tüketimini ifade etmektedir. 2012 yılında kamu elektrik tarifesinin yaklaşık 40 kuruştan 70 kuruşa yükseltilmesi nedeniyle bu oran yüzde 20'ye yükselmiştir. Kamu elektrik tarifi 1 Eylül 2012 tarihinden itibaren eski durumuna, halka satılan normal tarife düşürülmüş olup bu düzenleme yapılmıyorsa Enerji alımının Mal hizmet alımı içindeki ağırlığı yüzde 30'lara kadar çıkabilecekti. 2012 yılında Maliye Bakanlığı ile KIB-TEK arasında mahsuplaşma işlemi yapılmış ve Maliyenin KIB-TEK'e yaklaşık 59 milyon ₺ borcu olduğu tespit edilmiştir. KKTC Maliyesinin KIB-TEK'e olan borçlarını ödemeyip yıllarca normal tarifenin iki katı fiyatıyla KIB-TEK'e fatura ödemesi KKTC'ye özgü bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Temsil ve tanıtma harcamaları her geçen yıl nominal olarak değil ama oransal olarak azalmaktadır. Kamuoyunda çok fazla yer tutan ve tasarrufun sağlanması halinde mali disiplinin reçetesi olarak sunulan temsil ve tanıtma giderleri, 4,7 milyon ₺ büyüklüğe sahiptir. Bu harcama kaleminden tasarruf yapılması psikolojik olarak önemli olmakla birlikte mali disiplin kapsamında dikkate değer bir rakam değildir.

Mal ve hizmet alımı kapsamında dikkat çeken bir diğer kalem taşıma giderleridir. Taşıma giderleri bir önceki yıla göre yüzde 10 artarak 2012 yılında 16,7 milyon ₺'ye yükselmiştir.

TABLO 6: Mal ve Hizmet Alımı Detay Ağırlık Dağılımı

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Enerji Alımları	18,3	20,9	25,6	23,4	15,0	20,1
Yiyecek, İçecek ve Yem Alımları	4,5	4,4	4,6	4,2	4,4	3,9
Tıbbi Malzeme ve İlaç Alımları	19,7	20,5	18,8	21,4	22,3	24,1
Müşavir Firma ve Kişilere Ödemeler	5,2	7,1	5,9	6,4	8,3	6,6
Taşıma Giderleri	10,4	9,9	10,9	8,9	11,7	10,2
Temsil ve Tanıtma Giderleri	5,6	5,0	4,1	4,9	5,0	4,7
Menkul Mal. Gayrimaddi Hak.Alım. Bakım ve Onarım	5,6	4,6	4,5	4,5	5,2	4,5
Diğer	30,8	27,6	25,5	26,4	28,2	26,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Fonksiyonel Sınıflandırma:

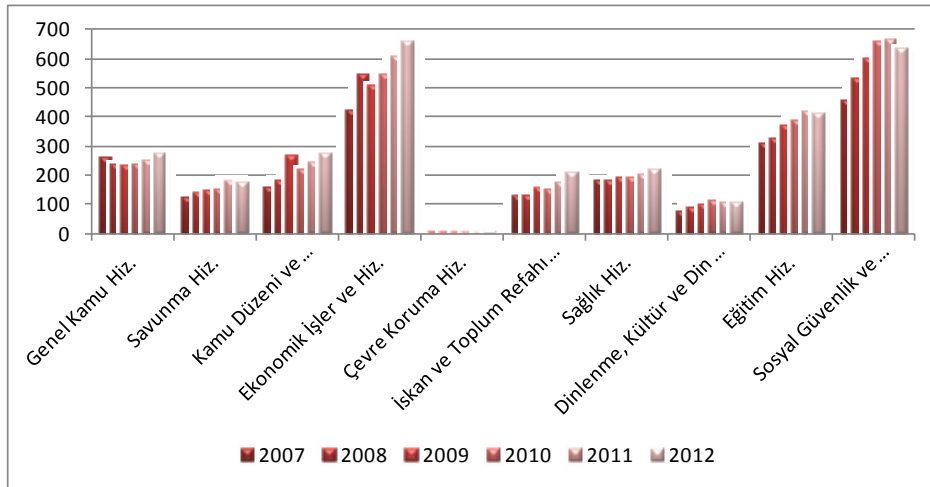
Bütçe giderlerinin fonksiyonlar itibarıyla dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Buna göre Ekonomik İşler ve Hizmetler için yapılan harcamalar yüzde 8,7 oranında artarak 2012 yılında en fazla harcama yapılan fonksiyon olmuştur. Bu fonksiyon tarım, sanayi, turizm gibi sektörlerde yapılan her türlü harcamayı içermektedir. 2011 yılı bütçesinden en yüksek harcama olan Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri 2012 yılında ikinci sırada yer almıştır. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin içinde emekli maaş ve ikramiyeleri bulunmakta olup, bu gider kalemleri adı geçen fonksiyonun temel gider kalemidir. Bu fonksiyonun yıllar itibarıyla gelişimine bakıldığında 2012 yılında emekli ikramiyesi ödemelerindeki azalmaya bağlı olarak bir düşme gözlenmektedir.

TABLO 7: Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderleri (Bin ₺)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Genel Kamu	262.206	238.575	233.610	236.035	246.604	271.612
Savunma	124.514	138.865	145.387	153.318	177.563	174.962
Kamu Düz. ve GÜv.	158.879	181.205	264.034	220.682	241.055	272.091
Ekonomik İşler ve H	423.110	545.935	507.444	543.723	607.663	660.667
Çevre Koruma	5.695	6.412	5.884	3.829	4.024	8.127
İskan ve Toplum Refahı	126.734	131.221	155.720	151.707	176.975	207.205
Sağlık	182.160	178.447	190.796	193.706	203.647	219.159
Dinlenme, Kültür ve Din	78.015	90.305	102.217	111.409	106.232	107.781
Eğitim	306.094	324.763	369.033	385.796	417.541	410.025
Sos. GÜv. ve Yrd.	457.756	529.003	600.983	660.752	663.412	632.648
TOPLAM	2.152.064	2.364.729	2.575.108	2.660.957	2.844.717	2.964.278

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Eğitim Hizmetleri ile sağlık hizmetleri için harcanan ödenek miktarı, bir ülkenin refah seviyesinin göstergesi ile yakından ilişkilidir. Bu anlamda bütçeden bu kalemlere ayrılan ödenek yıllar itibarıyla artmış gözükmeyle birlikte bu artışın reel bir artış olması söz konusu değildir.

Grafik 8: Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderleri (Bin ₺)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Bütçe ödeneklerinin fonksiyonel dağılımında dikkati çeken bir diğer husus, harcamaların daha çok genel kamu hizmetleri, savunma, kamu düzeni ve güvenlik ile sosyal güvenlik ve sosyal yardım gibi verimli olmayan alanlara haccanmış olmasıdır.

Gelir Bütçesi:

2007-2012 döneminde merkezi yönetim gelirlerinde kaydedilen gerçekleştirmeler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TABLO 8: Bütçe Gelirleri (2007-2012)

GELİRİN NEVİ (Milyon ₺)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012/2011 % Değişme	2012 Geliri İç. % Pay
GELİRLER GENEL TOPLAMI (Red ve İadeler Dahil)	2.183,4	2.361,5	2.509,8	2.643,0	2.792,8	3.140,5	12,45	100,00
VERGİ GELİRLERİ	967,7	1.162,8	1.149,6	1.276,8	1.391,1	1.506,1	8,27	47,96
GELİR, KAR VE SERM. KA- ZANÇL. ÜZER. ALINAN V.	331,4	407,5	457,6	482,6	501,5	529,6	5,60	16,86
Gelir Vergisi	193,3	264,1	292,4	326,0	347,9	376,9	8,33	12,00
Kurumlar Vergisi	138,1	143,4	165,2	157,0	153,6	152,7	-0,60	4,86
SOSYAL GÜV. KATKI PAYLARI	5,9	7,6	8,0	6,4	4,5	4,4	-1,71	0,14
MÜLKİYET ÜZERİNDEN ALI- NAN VERGİLER	27,9	33,0	33,9	35,5	38,4	44,7	16,52	1,42
Banka ve Sig. İşlemleri Vergisi	16,4	21,0	23,1	24,0	27,6	33,6	21,50	1,07
Diğer	11,5	12,0	10,8	11,5	10,8	11,1	3,68	0,35
DAHİLDE ALINAN MAL VE HİZMET VERGİLERİ	207,2	281,7	306,2	352,7	396,8	436,2	9,91	13,89
Dahilde Alınan KDV	135,6	140,6	138,0	158,4	191,8	222,5	16,02	7,09
Özel İletişim Vergisi	17,7	59,9	68,3	79,7	79,2	83,1	4,91	2,65
Şans Oyunları Vergisi	4,1	15,9	18,7	26,4	34,0	31,3	-8,11	1,00
Motorlu Taşıtlar Vergisi	39,8	53,3	67,3	72,2	75,5	81,8	8,30	2,61
Diğer	10,0	12,0	13,9	16,0	16,3	17,4	7,43	0,55
ULUSLAR ARASI TİC. VE MUA- MEL. ALINAN V.	279,4	283,7	248,2	283,2	316,8	327,8	3,45	10,44
İthalattan Alınan Güm. Vergisi	26,3	23,4	17,7	19,1	23,6	27,1	15,14	0,86
İthalattan Alınan KDV	241,3	248,1	220,0	251,5	278,0	284,2	2,26	9,05
Diğer	11,8	12,2	10,5	12,6	15,2	16,4	7,24	0,52
DİĞER VERGİLER	27,2	38,6	30,3	39,2	38,2	43,7	14,35	1,39
Damga Vergisi	21,4	32,8	26,2	30,0	33,5	38,8	15,65	1,24
Diğer	5,8	5,8	4,1	9,2	4,7	4,9	5,04	0,16
İDARİ HARÇL. VE ÜCR., SANAYİ DIŞI VE ARIZİ SAT.	88,6	110,6	65,4	77,1	94,8	119,7	26,30	3,81
Tapu Harçları	31,0	25,9	15,7	26,1	35,0	41,9	19,73	1,33
Liman Hiz. Geliştirilmesi	5,9	4,0	6,6	8,7	12,8	14,1	10,53	0,45
Sair Harçlar	43,9	71,9	33,2	32,7	37,9	53,8	41,98	1,71
Diğer	7,8	8,8	9,9	9,6	9,1	10,0	8,66	0,32
VERGİ DIŞI GELİRLER	647,0	480,1	434,7	522,3	571,3	617,8	8,14	19,67
TEŞEBBÜS VE MÜLKİYET GELİRLERİ	154,1	105,6	93,2	103,8	98,8	95,5	-3,35	3,04
Telefon Telg. ve Teleks Gelirleri	40,0	43,4	40,3	40,9	35,3	37,5	6,25	1,19
Tıbbi Tedavi ve İlaç Ücretleri	5,3	5,7	5,4	5,8	6,7	3,3	-49,93	0,11
Yurt Dışına Çıkış Ücretleri	4,3	2,8	5,0	6,8	10,0	11,8	17,66	0,38
GSM Gelirleri	59,9	12,6	4,0	1,6	0,0	0,0	-36,86	0,00
Chip Kart Satış Geliri	8,8	8,7	8,8	9,9	8,2	4,9	-40,28	0,16
Diğer	35,8	32,4	29,7	38,8	38,6	37,9	-1,59	1,21
MALİ OLMAYAN TEŞEK. VE KAMU MALİ KURUL. A.	17,9	24,7	25,8	40,4	29,0	45,6	57,06	1,45
Merkez Bankası Kar Payı	17,9	24,7	25,8	40,4	29,0	45,6	57,06	1,45
DİĞER MÜLKİYET GELİRLERİ	7,7	8,4	9,8	10,4	15,1	16,0	6,22	0,51
PARA CEZALARI VE CEZALAR	18,1	22,6	21,9	18,6	21,7	23,2	6,75	0,74

ÇEŞİTLİ VERGİ DIŞI GELİRLER	449,3	318,7	284,1	349,1	406,6	437,4	7,58	13,93
Fiyat İstikrar Fonu	258,5	234,8	229,4	265,5	349,1	370,4	6,08	11,79
Turizm Teşvik Fonu	15,6	18,6	9,7	14,1	13,9	19,8	42,43	0,63
Spor Fonu	8,2	10,0	12,5	13,6	15,5	15,4	-0,50	0,49
Emekli Sandığı Fonu	149,4	46,0	22,1	47,0	19,5	24,8	27,03	0,79
Diğer	17,6	9,3	10,4	8,9	8,6	7,0	-17,67	0,22
SERMAYE GELİRLERİ	3,0	4,0	5,7	3,5	5,3	3,8	-28,28	0,12
ALINAN BAĞIŞ, YARDIMLAR VE KREDİLER	554,9	726,5	932,0	851,7	840,7	801,7	-4,63	25,53
TÜRKİYE'DEN	554,7	726,3	931,9	851,4	840,2	801,7	-4,58	25,53
DIĞER ÜLKE VE ULUSLAR ARASI KURULUŞLARDAN	0,2	0,2	0,1	0,3	0,5	0,0	-92,63	0,00
DIĞER GELİRLER (ERCAN H. L. İŞL. HAKKI DEVİR GELİRİ)						236,7	n/a	7,54
ALACAKLARDAN TAHSİLAT	41,2	5,0	3,3	6,3	14,0	3,2	-77,22	0,10
RED VE İADELER (-)	30,4	16,8	15,5	17,6	29,5	28,9	-2,07	0,92

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Yukarıdaki tabloya göre, T.C. hibe ve kredileri dahil 2012 yılı merkezi yönetim bütçe gelirleri toplamı 2011 yılına göre yüzde 12,45 oranında artarak 3 milyar 140 milyon 460 bin ₺'ye ulaşmıştır. 2012 yılında bir önceki yıla göre vergi gelirlerindeki artış yüzde 8,27, vergi dışı gelirlerdeki artış ise yüzde 8,14 oranında gerçekleşmiştir. 2012 yılında Ercan Hava Limanı işletme hakkının 25 yıl süreyle özel hukuk tüzel kişisine devri nedeniyle yatırım dönemi için bir defaya mahsus KDV hariç 236 milyon 745 bin ₺ tahsil edilmiş olup, anılan tahsilat söz konusu yıl merkezi yönetim bütçe gelirlerinin yüzde 7,54'üne tekabül etmiştir. 2012 yılı bütçe gelirlerinin yüzde 47,96'sını vergi gelirleri, yüzde 19,67'sini vergi dışı gelirler, yüzde 25,53'ünü Türkiye'den alınan bağış ve yardımlar ve yüzde 6,84'ünü red ve iadeler dahil diğer gelirler oluşturmuştur.

2012 yılı gerçekleştirmelerine göre, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin yüzde 74,47'si yerel gelirlerden elde edilmiştir. Son 6 yılda yerel gelirlerde kaydedilen gerçekleştirmeler ile 2012 yerel gelirlerinin önceki yıla göre nispi değişimi ve kendi içinde oransal dağılımı ana gelir kalemleri itibarıyla aşağıda yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloya göre, 2011 ve 2012 yıllarında yerel gelirler toplamı sırasıyla 1 milyar 952 milyon ₺ ve 2 milyar 339 milyon ₺ şeklinde gerçekleşmiş olup, 2012 yılında bir önceki yıla göre red ve iadeler dahil yerel gelir artışı yüzde 19,80 oranında gerçekleşmiştir. 2012 yılında Ercan Hava Limanı işletme hakkının devrinden bir defaya mahsus elde edilen gelir dikkate alınmadan yapılan hesaplama göre ise 2012 yılı yerel gelirleri toplamı 2 milyar 102 milyon ₺ olarak gerçekleşmiş olup, bu tutar bir önceki yıla göre yüzde 7,68 oranında bir artışa işaret etmektedir.

Tablodan, 2012 yılında önceki yıla göre banka ve sigorta işlemleri vergisi, dahilde alınan katma değer vergisi (KDV), ithalattan alınan gümrük vergisi, tapu harçları, Merkez Bankası kar payı, turizm teşvik fonu ve emekli sandığı fonu gelirlerinin yüzde 15'i geçen oranlarda arttığı görülmektedir. Banka ve sigorta işlemleri vergisindeki artışın önemli bir nedeni 2011 yılı ortasında sigortacılık işlemlerinden alınan vergi oranının yüzde 3'ten yüzde 5'e yükseltilmiş olmasının oluşturduğu baz etkisidir. Yine, 2012 yılında ithalattan alınan KDV tahsilatında önemli bir artış olmamasına rağmen ithalattan alınan gümrük vergisi tahsilatında belirgin bir artış olmasının temel nedeni de 2011 ortalarında bazı akaryakıt ürünlerine getirilen gümrük vergisinin bu gelir kalemi için oluşturduğu baz etkisidir.

TABLO 9: Yerel Gelirler (2007-2012)

YEREL GELİRİN NEVİ (Milyon ₺)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012/2011 % Değişme	2012 Yerel Geliri İçindeki. % Payı
Gelir Vergisi	193,3	264,1	292,4	325,6	347,9	376,9	8,33	16,1
Kurumlar Vergisi	138,1	143,4	165,2	157,0	153,6	152,7	-0,60	6,5
Banka ve Sigorta İşlemleri Vergisi	16,4	21,0	23,1	24,0	27,6	33,6	21,50	1,4
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	135,6	140,6	138,0	158,4	191,8	222,5	16,02	9,5
İthalattan Alınan Katma Değer Vergisi	241,3	248,1	220,0	251,5	278,0	284,2	2,26	12,2
Özel İletişim Vergisi	17,7	59,9	68,3	79,7	79,2	83,1	4,91	3,6
Şans Oyunları Vergisi	4,1	15,9	18,7	26,4	34,0	31,3	-8,11	1,3
Motorlu Taşıtlar Vergisi	39,8	53,3	67,3	72,2	75,5	81,8	8,30	3,5
İthalattan Alınan Gümrük Vergisi	26,3	23,4	17,7	19,1	23,6	27,1	15,14	1,2
Damga Vergisi	21,4	32,8	26,2	30,0	33,5	38,8	15,65	1,7
Tapu Harçları	31,0	25,9	15,7	26,1	35,0	41,9	19,73	1,8
Telefon Telgraf ve Teleks Gelirleri	40,0	43,4	40,3	40,9	35,3	37,5	6,25	1,6
Merkez Bankası Kar Payı	17,9	24,7	25,8	40,4	29,0	45,6	57,06	1,9
Fiyat İstikrar Fonu	258,5	234,8	229,4	265,5	349,1	370,3	6,08	15,8
Turizm Teşvik Fonu	15,6	18,6	9,7	14,1	13,9	19,9	42,43	0,9
Spor Fonu	8,2	10,0	12,5	13,6	15,5	15,4	-0,50	0,7
Emekli Sandığı Fonu	149,4	46,0	22,1	47,0	19,5	24,8	27,04	1,1
Para ve Vergi Cezaları	18,1	22,6	21,9	18,6	21,7	23,21	6,75	1,0
Ercan Hava Limanı İşletme Hakkı Devir Geliri	0	0	0	0	0	236,7	n/a	10,1
Diğer Gelirler (Red ve iadeler dahil)	273,9	229,1	185,4	199,8	209,9	191,39	-8,82	8,2
GENEL TOPLAM	1.628,5	1.635,0	1.577,8	1.791,2	1.952,1	2.338,7	19,80	100,0
Ercan H. L. İşl. Hak. D. Geliri Hariç TOPLAM	1.628,5	1.635,0	1.577,8	1.791,2	1.952,1	2.102,0	7,68	

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Tabloda yer alan ana gelir kalemlerinden sadece dördünün tahsilatında 2012 yılında önceki yıla göre bir düşme yaşanmış olup, bunlardan spor fonu ve kurumlar vergisi tahsilatında yüzde 1'in altında; şans oyunları hizmetleri vergisi ve diğer gelirler tahsilatında ise yüzde 8'i aşan oranda azalma kaydedilmiştir. 2012 yılında spor fonu ve diğer gelirler tahsilatındaki düşmenin ana sebebi bet ofisler ve casinolardan alınan yılda alınan yıllık imtiyaz bedellerinin 2011 yılı TÜFE artışlarına göre güncellenmemesi ve döviz kurundaki durağanlıktır. Maktu olarak alınan şans oyunları hizmetleri vergisinin 2011 yılı TÜFE gerçekleşmesine göre güncellenmemesi ve bazı bet ofis işletmelerinin vergilerinin tecil edilmesi nedeniyle de 2012 yılı şans oyunları hizmetleri vergisi tahsilatında önceki yıla göre bir düşme yaşanmıştır.

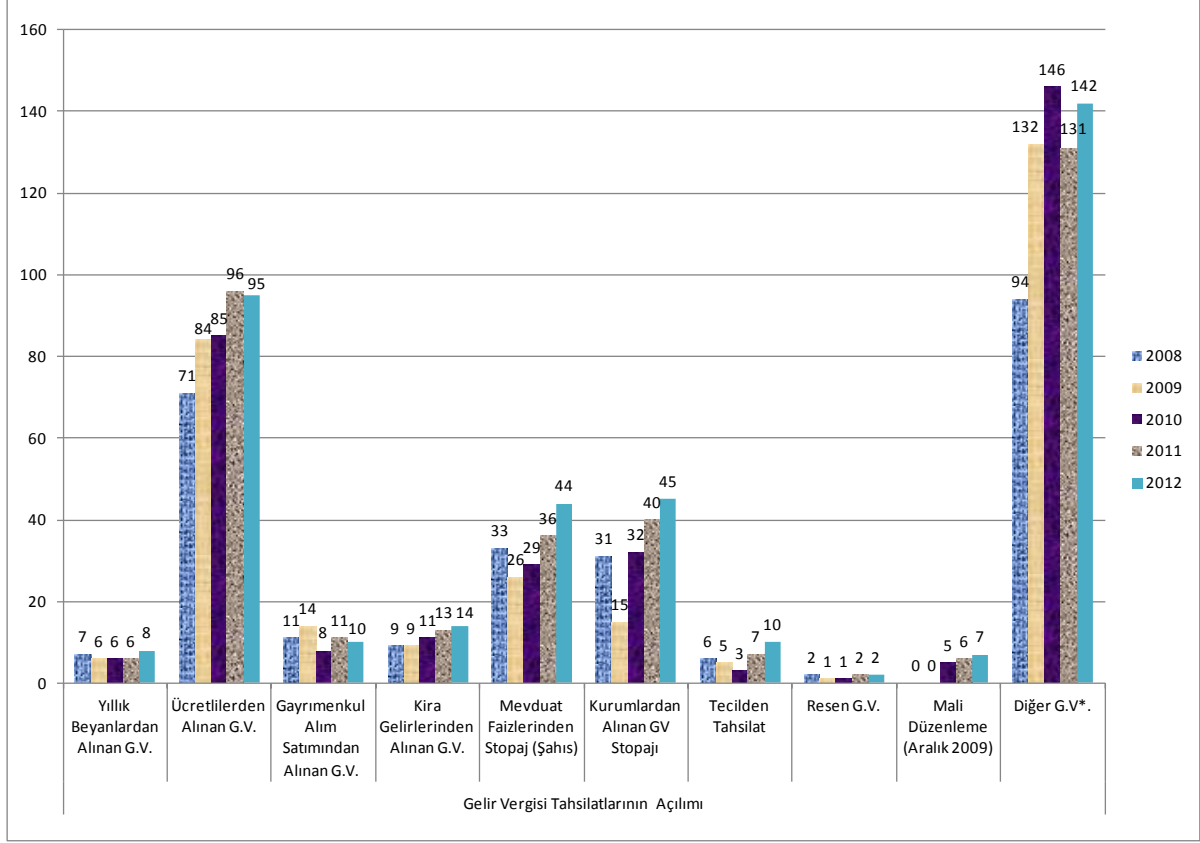
2012 yılında tahsil edilen toplam yerel gelirlerin yüzde 16,1'i gelir vergisinden, yüzde 6,5'i kurumlar vergisinden, yüzde 9,5'i dahilde alınan KDV'den, yüzde 12,2'si ithalattan alınan KDV'den, yüzde 15,8'i fiyat istikrar fonundan (FİF) ve yüzde 10,1'i Ercan Hava Limanı işletme hakkı devrinden elde edilmiştir. Böylece anılan altı gelir kaleminden elde edilen gelirler, toplam yerel gelirlerin yüzde 70,2'sini oluşturmuştur.

Yerel gelirler içinde çok önemli paya sahip bu altı gelir kaleminin ilk beşinde yıllar itibarıyla kaydedilen

gelişmeler gelir vergisinden başlanarak aşağıda açıklanmaktadır.

2008-2012 dönemi gelir vergisi tahsilatlarının hangi alt kalemlerden oluştuğu ve bu alt kalemlerde yıllar itibarıyla kaydedilen gelişmeler aşağıdaki grafikte açıkça görülmektedir.

Grafik-8 Gelir Vergisi Tahsilatının Açılımı (Milyon ₺) (2008-2012)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

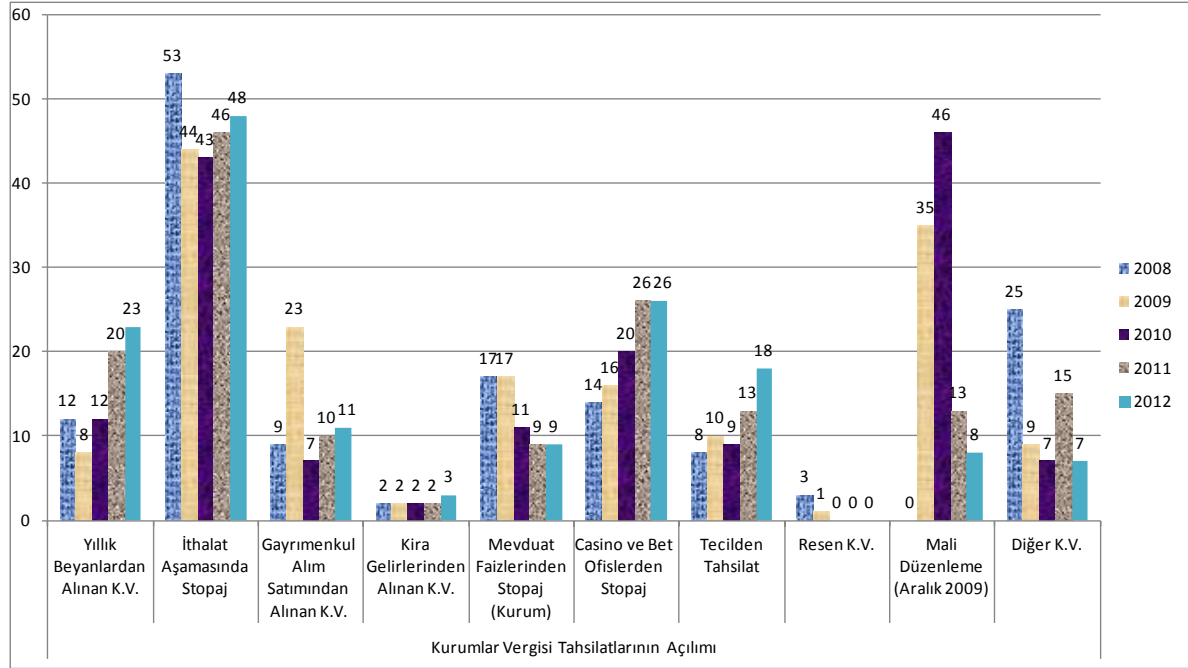
Buna göre, gelir vergisi tahsilatı içindeki en önemli alt kalemlerin, ücretlilerden tahsil edilen gelir vergisi ile mevduat faizlerinden ve kurumlar vergisi mükelleflerinden alınan gelir vergisi stopajı olduğu görülmektedir. Gelir vergisi tahsilatında en büyük paya sahip olan 'Diğer G.V.' tahsilatı grafikte her ne kadar gelir vergisi alt kalemi olarak yer alsada bu kalem esasen gerçek anlamda bir gelir vergisi olmayıp, gelir vergisi ve kurumlar vergisi dışındaki vadesi geçmiş olan diğer gelir türlerinden cari dönemde yapılan tahsilatların kaydedildiği bir kalemdir.

Grafığe göre, 2012 yılında 2011 yılına göre iki alt gelir vergisi kalemi tahsilatında düşme yaşanmıştır.

Öte yandan, grafikten 2012 yılında "yıllık beyanlardan alınan gelir vergisi" tutarından daha fazla tutarda "tecilden tahsilat"ın gerçekleştiği görülmekte olup, bu durum bir taraftan gelir vergisi beyanlarının son derece düşük olduğunu gösterirken diğer taraftan da tahakkuk eden vergilerin tahsilinde idarenin oldukça zorlandığına işaret etmektedir. Son üç yılda tecilden tahsilat alt kaleminde yıllar itibarıyla artan tutarda bir tahsilat artışının gerçekleşmesi son yıllarda artan tutarda amme alacağının (24 aya varan sürelerle ve sıfır faiz ile) tecile konu edildiğinin açık göstergesidir.

Aşağıdaki grafikte 2008-2012 dönemi kurumlar vergisi tahsilatlarının alt kalemler itibarıyla açılımı yer almaktadır.

Grafik-9 Kurumlar Vergisi Tahsilatının Açılımı (Milyon ₺) (2008-2012)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Grafığe göre, 2012 yılı kurumlar vergisi tahsilatı içindeki en önemli alt kalemlerin; ithalat aşamasında alınan stopaj gelir vergisi, casino ve bet ofislerden alınan stopaj gelir vergisi, yıllık beyanlardan alınan kurumlar vergisi ve tecilden tahsilat olduğu görülmektedir.

Grafikten, yıllık beyanlardan alınan kurumlar vergisi tahsilatının son üç yılda önemli ölçüde arttığı görülmekte olup, bu artışın bankacılık ve sigortacılık sektörünün beyanlarından kaynaklandığı her yıl Resmi Gazetede yayımlanan yıllık kurumlar vergisi beyanname özetlerinden anlaşılmaktadır. Gerçekten de beyanname özetlerinden, bankacılık ve sigortacılık dışında hizmet sektöründe faaliyet gösteren ve ithalat aşamasında stopaj gelir vergisi ödemeyen kurumların önemli bir bölümünün yıllık kurumlar vergisi matrahı beyan etmediği görülmektedir.

Yukarıdaki grafığe göre, 2012 yılında casino ve bet ofislerden tahsil edilen stopaj gelir vergisi tutarı 2011 yılındaki seviyesinde kalmıştır. Bunun temel sebebi 2011 sonunda maktu stopaj hadlerinin güncellenmemiş olmasıdır.

Yine, tıpkı Grafik-8'de olduğu gibi, Grafik-9'da da son üç yılda kurumlar vergisi mükellefleri için "tecilden tahsilat" kaleminde hızlanan bir artışın olduğu; 2010 yılında 9 milyon ₺ olan tecilden tahsilat tutarının, 2011 yılında 13 milyon ₺'ye ve 2012 yılında 18 milyon ₺'ye ulaştığı görülmektedir. Son üç yılda tecilden tahsilat kaleminde yıllar itibarıyla artan tutarda tahsilat artışının olması her geçen yıl artan tutarda amme alacağının (24 aya varan sürelerle ve sıfır faiz ile) tecile konu edildiğinin açık göstergesidir. Öyle ki beyannamesini sunan ya da adına re'sen tarhiyat yapılan mükelleflerin aynı anda bir dilekçeyle tecil talebinde bulunmaları sıradan uygulama haline gelmiştir.

Öte yandan, KKTC Vergi Usul Yasasında gecikme faizi müessesesinin düzenlenmemiş olması nedeniyle de, mükellefler beyannamelerini süresi içinde ve doğru bir şekilde vermemektedir. Zira, beyanamenin verilmemesi ya da verginin eksik beyan edilmesi nedeniyle yapılacak bir re'sen tarhiyat durumunda mükellefler normal vade tarihinden son yapılan tarhiyatın tahakkuk tarihine kadar geçen dönem

için gecikme faizi ödememektedir. Ayrıca mükelleflerin önemli bir bölümü son yapılan tarhiyata göre ödemesi gereken vergiyi de 24 aya kadar sıfır faiz ile tecil ettirerek ödemektedir. Şayet mükellef tecil edilmiş taksitlerinden birini geciktirirse tecil bozulmamakta, sadece geciktirdiği taksit üzerinden gecikme zammı ödemektedir. Beyan etmemeyi/doğru beyan etmemeyi teşvik eden bu yapının bir sonucu olarak mükelleflerin bir bölümü beyanname vermeye hiç yanaşmamakta, adına yapılacak re'sen takdire razı olmaktadır.

Gecikme faizi müessesesinin bulunmaması beyan etmemeyi ya da eksik beyan etmeyi cazip hale getirdiğinden tahakkuk eden vergi tutarını azaltmakta; tecil faizinin olmaması ve tecil taksidinin ödenmesi durumunda alacağın tümünün muaccel hale gelmemesi de tahakkuk eden verginin tahsilatını geciktirmekte; dolayısıyla vergisini zamanında, doğru beyan eden ve ödeyen mükellefler ile bu görevlerini yerine getirmeyenler arasında eşitsizliğe yol açmakta ve vergiye gönüllü uyumu zedelemektedir.

KUTU 2: 2011 Yılı Kurumlar Vergisi Beyanlarının Değerlendirilmesi

Vergi Usul Yasası gereğince yıllık kurumlar vergisi beyanları KKTC Maliye Bakanlığı tarafından mükellefler itibarıyla her yıl Resmi Gazetede yayımlanmakta olup, 2011 hesap dönemine ait beyanlar da bu çerçevede 28/9/2012 tarihinde kamu ile paylaşılmıştır. Buna göre, 2011 hesap dönemi için 1.693 mükellef matrah beyan etmişken, 1.951 mükellef zarar beyan etmiştir.

2011 hesap dönemi için matrah beyan eden mükelleflere ilişkin özet tablo aşağıda yer almaktadır.

TABLO 12: 2011 Hesap Dönemine Ait Kurumlar Vergisi Beyanları

2011 Hesap Dönemi	Beyan Edilen Kurum- lar Vergisi Matrahları Toplamı (₺)	Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi Toplamı (₺)	Tahakkuk Eden Stpj. Gelir Vergisi Toplamı (₺)	Toplam Vergi (₺)
Matrah Beyan Eden 1.693 Mükellefin Tümünün Beyanı	531.126.891	51.751.802	62.598.446	114.350.248
En çok Matrah Beyan Eden 100 Mükellefin Beyanı	389.715.777	37.851.369	44.830.564	82.681.933
En çok Matrah Beyan Eden 100 Mükellef Arasında Yer Alan 22 Banka ve Sigorta Şirketinin Beyanı	213.587.989	21.358.788	23.864.845	45.223.633
En çok Matrah Beyan Eden 20 Mükellefin Beyanı	256.364.034	25.067.213	29.870.606	54.937.819
En çok Matrah Beyan Eden 10 Mükellefin (Bunların 8'i Bankadır) Beyanı	201.633.278	20.163.323	23.335.729	43.499.052
İlk 100 Mükellefin Toplam İçindeki Payı (%)	73,38	73,14	71,62	72,31
22 Banka ve Sigorta Şirketinin Toplam İçindeki Payı (%)	40,21	41,27	38,12	39,55
İlk 20 Mükellefin Toplam İçindeki Payı (%)	48,27	48,44	47,72	48,04
İlk 10 Mükellefin Toplam İçindeki Payı (%)	37,96	38,96	37,28	38,04

Buna göre, 2011 hesap dönemine ilişkin,

1. Beyanname veren 3.644 mükellefin yüzde 53,54'ünün (1.951'inin) zarar beyan ettiği, bunun diğer ülke istatistiklerine göre oldukça yüksek bir oran olduğu ve yapısal pek çok soruna işaret ettiği,
2. 2012 yılında tahakkuk eden 51 milyon 752 bin ₺ tutarındaki kurumlar vergisinin yüzde 73,14'ünün ilk 100 mükellefe ait olduğu, bu durumun verginin tabana yayılmadığını gösterdiği,

3. Kurumlar vergisinin 21 milyon 359 bin ₺'lik bölümünün 22 banka ve sigorta şirketi adına, 30 milyon 393 milyon ₺'lik bölümünün ise diğer mükellefler adına tahakkuk ettiği;

a. Grafik-9'da görüldüğü gibi, 2012 yılında tahsil edilen 23 milyon ₺'lik **"Yıllık Beyanlardan Alınan Kurumlar Vergisi"** tutarının 22 banka ve sigorta şirketleri adına tahakkuk eden 21,4 milyon ₺'lik kurumlar vergisi tutarına oldukça yakın olduğu, aynı durumun 2009 ve 2010 hesap dönemlerine ilişkin istatistiklerde de gözlemlendiği, dolayısıyla hizmet sektöründe banka ve sigorta şirketleri (ve GSM sektörü) dışında neredeyse hiçbir kurumun (Hizmet sektöründe faaliyet gösteren kurumların genel olarak mal ithalatı yapmaması bu nedenle gümrükte stopaj gelir vergisi ödememeleri ve mahsup edilecek stopaj gelir vergisinin bulunmamasının; muafiyet, istisna ve yatırım indirimi uygulamalarının da etkisiyle) yıllık kurumlar vergisi matrahı beyan etmediği,

b. Banka ve sigorta şirketleri dışındaki tüm mükellefler adına tahakkuk eden 30 milyon 393 milyon ₺'lik kurumlar vergisinin de esasen Grafik-9'da yer alan 46 milyon ₺'lik 2011 yılı **"İthalat Aşamasında Stopaj"** tahsilatını bile yakalayamadığı, dolayısıyla ithalat aşamasında ödenen stopaj gelir vergisi tutarını mahsup edecek kadar bile kurumlar vergisinin yıllık beyannameler üzerinden tahakkuk etmediği,

ortaya çıkmaktadır.

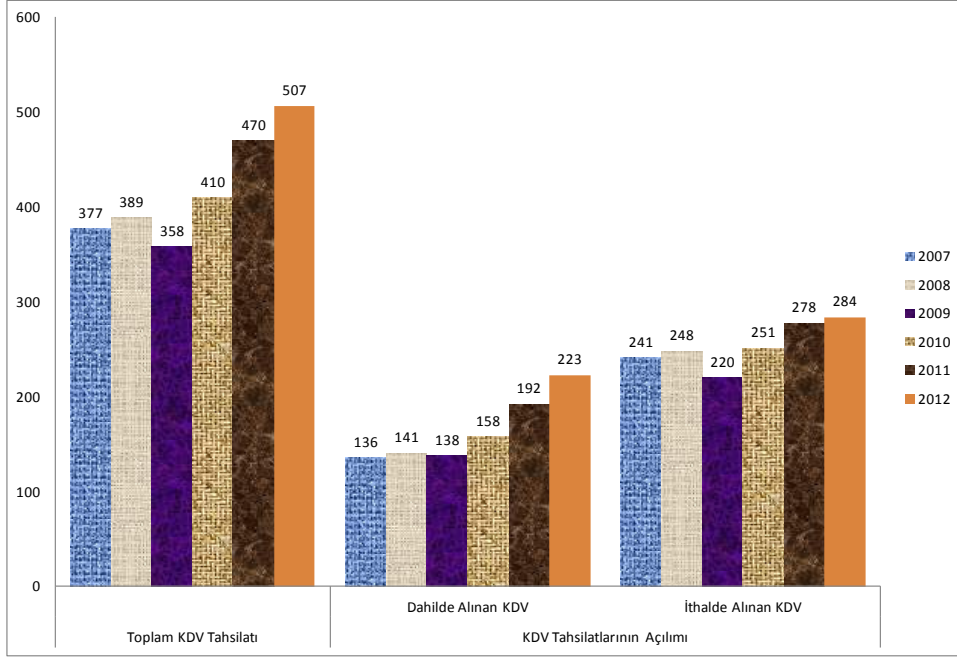
4. Tabloda 2011 hesap dönemine ait olup 2012 yılında verilen yıllık beyannameler çerçevesinde kurumların tahakkuk eden stopaj gelir vergisi toplamı 62 milyon 592 bin ₺ olarak yer almasına rağmen Grafik-8'den kurumlardan tahsil edilen stopaj gelir vergisinin 2012 yılında 45 milyon ₺ olduğu dolayısıyla tahsilat/tahakkuk oranının yaklaşık yüzde 72'de kaldığı anlaşılmaktadır.

2012 yılında tahsil edilen toplam yerel gelirlerin yüzde 21,7'si KDV'den elde edilmiştir. Anılan yıl yerel gelirlerinin yüzde 9,5'i dahilde alınan KDV'den, yüzde 12,2'si ithalattan alınan KDV'den elde edilmiştir. Aşağıdaki grafikte son altı yılın KDV gerçekleştirmeleri yer almaktadır.

Buna göre, KDV tahsilatında 2010 yılından itibaren önemli artış kaydedildiği görülmektedir. Dahilde ve ithalde alınan KDV tahsilatındaki bu artışın ana nedenleri; kredi kartıyla yapılan satışlar esas alınarak yapılan denetimlerin de etkisiyle KDV beyan sayısının ve beyan tutarlarının artması, geçmiş dönemlerde KDV borçlarını ödemeyen bazı kurum ve kuruluşların tahakkuk eden vergilerini ödemeye başlaması, 2010 yılının ikinci yarısından itibaren nihai tüketiciye göre KDV oran farklılaşmasının sona erdirilmesi ve bozulan KDV işlem zincirlerinin 1/1/2011 tarihinde yürürlüğe giren yeni KDV Oranlar Tüzüğü'yle yeniden kurulmasıdır.

Aşağıdaki grafikten, 2012 yılında ithalattan alınan KDV'de sınırlı bir artış kaydedildiği görülmekte olup, ithalattan alınan KDV artış hızı ithalat artış hızından daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. Türkiye orijinli malların KKTC gümrüklerindeki CIF kıymetleri ile Türkiye gümrüğünde beyan edilen kıymetlerinin anlık olarak kontrolünün yapılabilmesini sağlayacak gümrük sisteminin bir an önce kurulması ithalattan alınan KDV matrahının gerçeğe uygun olarak belirlenmesi bakımından son derece önemlidir.

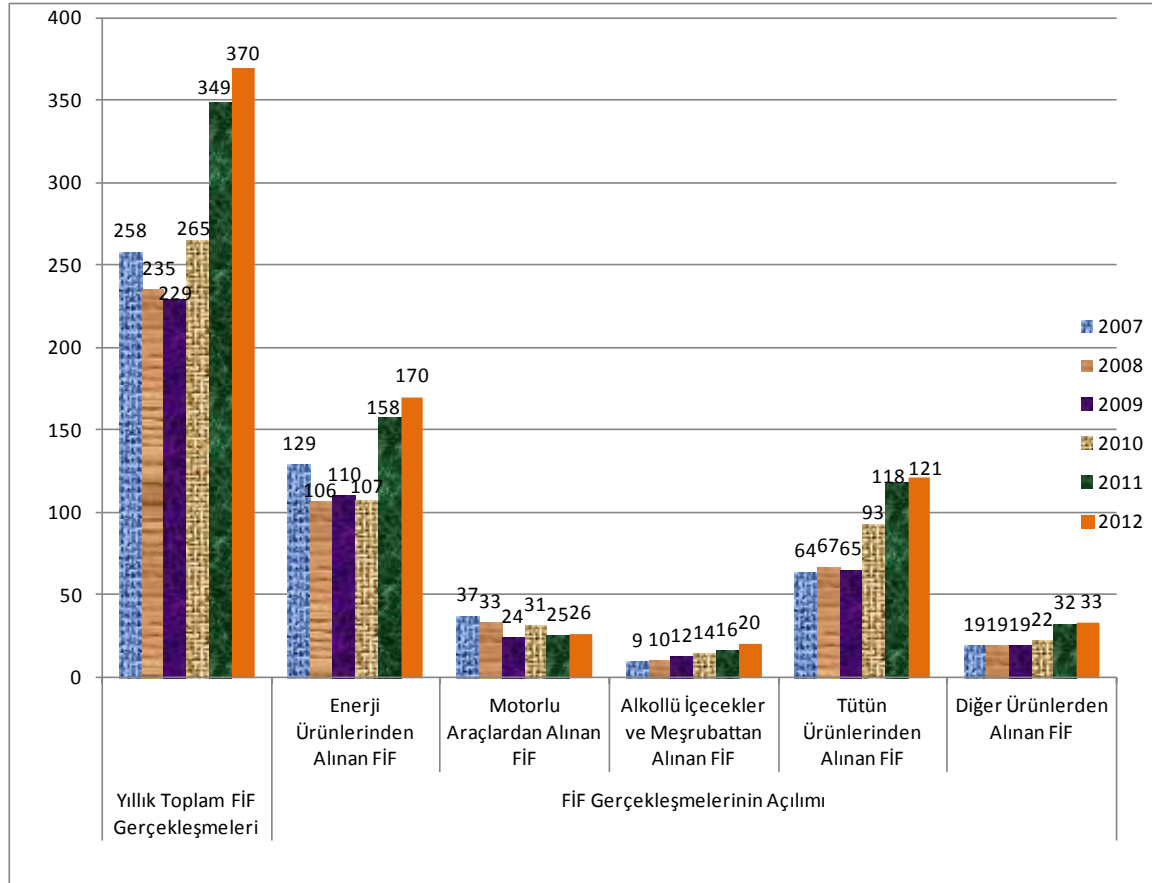
Grafik-10 KDV Tahsilatının Açılımı (Milyon ₺) (2007-2012)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2012 yılı FİF tahsilatı 2011 yılına göre yüzde 6,08 oranında artış göstermiş olup, anılan yıl KKTC yerel gelirlerinin yüzde 15,8'ini oluşturmuştur. Aşağıdaki grafikte 2007-2012 dönemi FİF tahsilat tutarları hem toplam olarak hem de ana mal grupları itibarıyla yer almaktadır.

Grafik-11 FİF Tahsilatının Açılımı (Milyon ₺) (2007-2012)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Grafikteki veriler kullanılarak yapılan hesaplamaya göre, 2012 FİF tahsilatının yaklaşık yüzde 46'sı enerji ürünlerinden yüzde 33'ü tütün ürünlerinden sağlanmıştır.

Enerji ürünlerinden alınan FİF'te 2011 yılında yaşanan tahsilat artışının yaklaşık 24 milyon ₺'lik bölümü bu ürünlerin tesliminde alınan KDV oranının yüzde 16'dan yüzde 10'a indirilmesi ve yüzde 6 puanlık KDV indirimine tekabül eden tutarda FİF'in arttırılmasından elde edilmiştir. Bu ürün grubunda Temmuz 2010 döneminden itibaren litre başına tümüyle maktu FİF uygulamasına geçilmiş olup, aradan geçen dönemde TÜFE artışlarının altında FİF artışlarının yapılması ve pompa fiyatı içindeki sektör payının arttırılması nedeniyle beklenen gelir artışı sağlanamamıştır.

Ekim 2011 döneminde sigara üzerinden alınan maktu ve nispi FİF'te (ürün fiyatlarındaki artışın da etkisiyle) yüzde 10'un üzerinde artış yapılmasına rağmen tütün ürünlerinden tahsil edilen FİF, 2012 yılında sadece yüzde 3,19 oranında artmıştır. Bunun temel sebebinin alt segment sigaralara olan talebin bir bölümünün kıyılmış sarmalıklı tütüne kaymış olmasıdır.

Artan sigara fiyatları karşısında 50 paket sigaraya eşit tütün içeren 1 kilogram sarmalıklı tütünden yıl ortasına kadar 70 ₺, yılın ikinci yarısından itibaren ise 100 ₺ FİF alınması (Güney Kıbrıs'ta halihazırda 1 kilogram tütünden 150 € özel tüketim vergisi alınmaktadır.) talebin bir bölümünün sarmalıklı tütüne kaymasına yol açmıştır. Gerek sarmalıklı tütüne talep kayması ve gerekse sigara tüketimindeki azalma 2012 yılı FİF gelirlerini olumsuz etkilemiştir. Öte yandan, FİF artışı nedeniyle sigara fiyatlarının artması, düşük vergili ve vergisiz sigaraların teslim edildiği alanlara yönelimi arttırdığından, sürekli ve etkin denetim ve yaptırım ehemmiyet arz etmektedir.

Kullanılmış araç ithalatında 3 olan yaş sınırının 5'e çıkarılmasıyla birlikte son iki yılda ikinci el motorlu araç ithal edip satanların sayısında gözle görülür bir artış olmasına rağmen -motorlu araçlardan alınan maktu FİF tutarlarının 2010 yılından bu yana TÜFE'ye göre güncellenmemesinin de etkisiyle- motorlu araçlardan tahsil edilen FİF'te son iki yılda 2010 yılı tahsilatının dahi 5-6 milyon ₺ altında kalmıştır. Öte yandan 2007 yılından bu yana her yıl getirilen motorlu aracını değiştirene 3.000 ₺ FİF (ve 600 ₺ KDV) indirimi yapılması uygulaması nedeniyle de son 6 yılda yaklaşık 30 milyon ₺'lik FİF tahsilatından vazgeçilmiş olup, bu durum 2012 yılında motorlu araçlardan tahsil edilen FİF'in 2007 yılında tahsil edilenin nominal olarak dahi 11 milyon ₺ gerisinde kalmasının önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

Kutu 3: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksinde KKTC

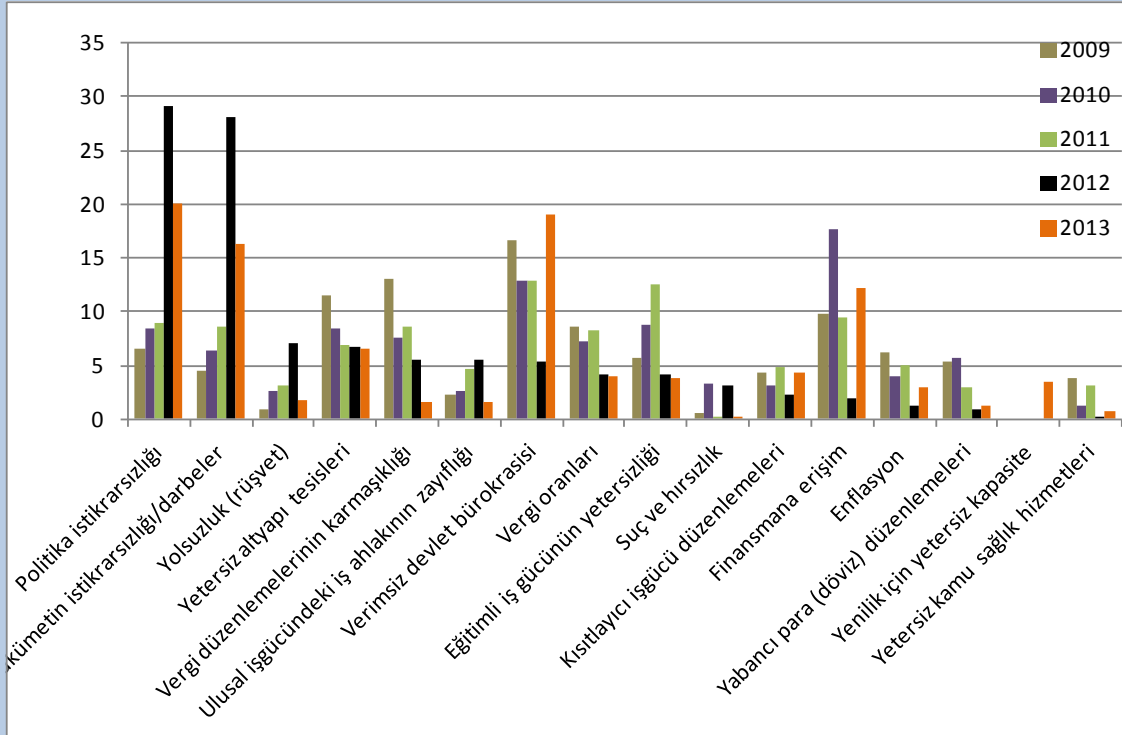
Kuzey Kıbrıs Türk Ekonomisi Rekabet Edebilirlik Raporu, Dünya Ekonomik Forumu tarafından yıllık hazırlanan Küresel Rekabet Edebilirlik Raporuna paralel olarak Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından her yıl yayımlanmaktadır. Buna göre;

1. İsviçre'nin 5,72 puanla birinci, İngiltere'nin 5,45 puanla 8 inci, Türkiye'nin 4,45 puanla 43 üncü, Güney Kıbrıs'ın 4,32 puan ile 58 inci ve Yunanistan'ın 3,86 puan ile 96 ncı sırada yer aldığı 2013 yılı rekabet edebilirlik sıralamasında KKTC 3,54 puanla 144 ülke arasında 123 üncü sırada yer almıştır.
2. Raporlar bir önceki yılın sosyal ve ekonomik göstergeleri ile cari dönem iş ortamına ilişkin anket (Yönetici Görüşleri Anketi) sonuçlarına göre şekillenmekte, anket sonuçlarının önemli bir ağırlığı bulunmaktadır.
3. Her yıl yapılan anketlerde katılımcılar 1-7 aralığında puan vermektedir. KKTC'de iş aleminin ge-

leceklerle ilgili karamsar yapısı anket puanlarının 3-3,8 aralığında yoğunlaşmasına sebep olmakta, ekonomik ve sosyal yapısı daha zayıf olan bazı ülkelerde iş aleminin gelecekle ilgili beklentileri ve ülkesine olan güveni bu ülke anket puanlarının 4-5 gibi aralıklarda yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla gerçekte ankette böyle bir soru olmamasına rağmen KKTC iş aleminin ülkenin özel durumunu da her bir anket sorusunu puanlarken dikkate aldığı değerlendirilmekte olup, bu durum KKTC'yi otomatik olarak 30-40 ülkenin gerisine itmektedir.

4. Son 5 yıla ait raporlarda kullanılan anket sonuçlarına göre KKTC'de iş yaparken karşılaşılan en problemleri faktörler aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

(Grafik-1) KKTC'de İş Yaparken Karşılaşılan En Problemleri Faktörler (%)

5 yıldan bu yana KKTC'de yapılan anketlerin iş yaparken karşılaşılan en problemleri faktörlere ilişkin sonuçları yıllar itibarıyla inanılmaz derecede oynaklık göstermiş olup, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısıyla örtüşmeyen bu durum anketleri ve dolayısıyla KKTC'de hazırlanan raporları sorgulanır hale getirmektedir.

5. Kuzey Kıbrıs Türk Ekonomisi 2012-2013 Rekabet Edebilirlik Raporunda özellikle anket sonuçlarından kaynaklanan olumsuzluklar KKTC'yi rekabet ortamının son derece bozuk olduğu, hatta serbest piyasa ekonomisinin çalışmadığı pek çok ülkenin de gerisine itmiştir. Anket sonuçlarının ve Rapor hazırlanırken kullanılan ekonomik ve sosyal verilerin sıhhatinin gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

T.C. Yardımları

2012 yılında KKTC genel bütçesinden yapılan harcamanın 802 milyon ₺'si T.C. yardımlarından karşılanmıştır.

2007-2009 döneminde uygulanan Ekonomik Program, hükümetin isteksizliği nedeniyle başarısız olmuş, bu nedenle KKTC mali disiplinden sapmıştır. Bu durum KKTC'yi Türkiye'nin yardımlarına daha fazla muhtaç hale getirmiş ve 2009 yılında yardımların tutarı 928 milyon ₺ seviyesine çıkmıştır. 2010-2012 döneminde uygulanan Ekonomik Program sayesinde bütçe açıklarına verilen tutar 2009 yılındaki 557 milyon ₺ seviyesinden 339 milyon ₺ seviyesine düşmüştür.

Bütçe açığına katkı kaleminde yaşanan bu azalma Türkiye'den gelen yardımların azalması anlamında değil, yardımların yatırım ve reel sektöre geçmesi anlamına gelmektedir. Bu geçişe rağmen yardımların 2009 yılı seviyesine ulaşamaması, ekonomik kriz ile mücadelede KKTC'nin bir an önce düzlüğe çıkması için 2009 yılında bütçe açığına ilave kredi verilmesinden kaynaklanmaktadır. KKTC bütçe yapısı mahiyeti itibarıyla kolay ve haliyle verimsiz harcamalardan oluştuğundan harcamaların yatırım ve reel sektöre kaydırılması, uzun bir harcama sürecini gerektirmektedir.

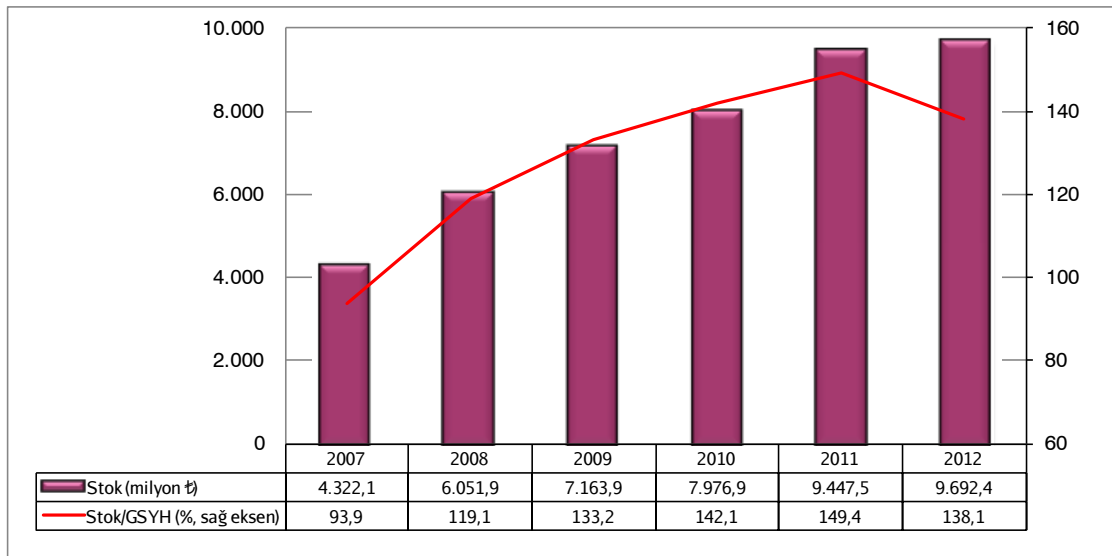
Diğer yandan Türkiye'den Boru ile Su Getirme Projesi yapılan protokol kapsamına alınmayıp ayrı bir uluslararası anlaşma kapsamında ele alınarak, yeni bir finansman katkısı kalemi oluşturulmuştur.

T.C. Yardımlarının Gelişimi bölümünde detaylı olarak açıklanan yardımların içinde yer alan, altyapı yatırım harcamaları, reel sektörün desteklenmesine yönelik harcamalar ve savunma harcamalarının toplamı 2011 yılına göre yüzde 10,4 artarak 395 milyon ₺'ye ulaşmış, krediler ise yüzde 9 azalarak 409 milyon ₺'ye düşmüştür.

C. BORÇLANMA

KKTC Maliye Bakanlığı Hazine ve Muhasebe Dairesi'nden alınan verilere göre KKTC'nin 2012 yılsonu itibarıyla toplam kamu borç stoku 3 milyar 338 milyon ₺ ve 3 milyar 547,7 milyon ABD doları toplamına ulaşmıştır¹. Böylece 2012 yılsonu itibarıyla toplam kamu borç stoku bir önceki yıla kıyasla yüzde 2,6 oranında ve 244,9 milyon ₺ artarak 9 milyar 692,4 milyon ₺'ye yükselmiştir.

Grafik 9: Kamu Borç Stoku Gelişimi

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

1 - 31/12/2012 tarihine göre faiz oranlarında indirimle gidilebileceğinden İhtiyat Sandığı borç stoku 30/09/2012 itibarıdır. Ayrıca belediyelere ilişkin stokta Çatalköy, Dikmen ve Esentepe Belediyelerinin borçları veri eksikliği nedeniyle sırasıyla 31/12/2011, 30/06/2012 ve 30/09/2012 itibarıyla rakamlara yansıtılabilmektedir.

2010 yılından itibaren uygulanan mali disiplin ve etkin borç yönetimi çabaları neticesinde 2012 yılı itibarıyla kamu borç stokundaki güçlü artış eğilimi kırılmış ve aynı yıl büyüme beklentilerin altında kalmasına rağmen kamu borcunun milli gelire oranı 2011 değeri olan yüzde 149,4'ten 2012'de yüzde 138,1'e gerilemiştir.

TABLO 10: Kamu Borç Stoku

(Milyon)	31/12/2008 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2009 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2010 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2011 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2012 İtibarıyla Borç Bakiyeleri	
	₺	USD	₺	USD	₺	USD	₺	USD	₺	USD
Devlet Borcu	920,3	2.487,2	1.181,9	2.901,1	1.205,2	3.232,3	1.463,3	2.993,2	1.414,9	3.301,4
Devlet Kefaleti Nedeniyle Üstlenilen Krediler	837,8	80,7	976,5	87,2	1.113,7	93,9	1.244,6	101,0	1.394,5	109,0
Devlet Kefaletli Krediler	187,8	67,4	338,5	76,3	346,0	86,9	477,2	158,5	466,5	121,2
Devlet Kefaleti Bulunmayan Kamu Borçları	77,8	15,5	10,4	13,0	19,8	4,6	60,8	19,2	62,1	16,1
Toplam Kamu Borç Stoku	2.023,7	2.650,8	2.507,3	3.077,6	2.684,7	3.417,7	3.245,9	3.271,9	3.338,0	3.547,7

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC kamu borç stoku, borcun oluşma şekline göre dört temel başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki T.C. Kredileri, Emekli Sandığı ve İhtiyat Sandığından oluşan ve mevcut borç stokunun yüzde 75,6'sını oluşturan Devlet Borcu kısmıdır. Bunu toplam stoktaki yüzde 16,4'lük payı ile Devlet Kefaleti Nedeniyle Üstlenilen Krediler izlemektedir. Bu borçlar, geçmişte Devlet Kefaleti ile borçlanan KİT'lerin (Toprak Ürünleri Kurumu, Telekomünikasyon Dairesi, Cypfruvex ve Ada Havacılık ve Taşımacılık Anonim Şirketi) zaman içerisinde borçlarını ödeyemez duruma gelmeleri neticesinde üstlenilen borçlardır. Bunu toplamda yüzde 7,1'lik payı ile Devlet Kefaletli Krediler izlemektedir. Bu başlıkta KIBTEK ve Sosyal Sigortalar Dairesi gibi kamu bağlantılı kuruluşların halen canlı ve dönen kredileri yer almaktadır. Bunları son başlıkta yüzde 0,93'lük payıyla ağırlıklı olarak Belediyelerin borcunu kapsayan Devlet Kefaleti Bulunmayan Krediler izlemektedir. Toplam borç yükü içerisinde Belediyelerin oranı düşük olmakla birlikte, söz konusu borcun yüzde 48,1'inin Lefkoşa Türk Belediyesi'ne ait olması kırılganlık oluşturan bir durum olarak göze çarpmaktadır.

2012 yılı itibarıyla kamu borç stokunun yüzde 65,6'sı dış borç, yüzde 34,4'ü ise iç borçlardan oluşmaktadır. İki ayrı para birimi cinsinden tutulan borç stoku verilerine göre Türk Lirası cinsi stokta bir önceki yıla göre 92,1 milyon ₺, döviz cinsi stokta ise 275,8 milyon dolar artış gerçekleşmiştir. Türk Lirası stoktaki artış Devlet Kefaleti Nedeniyle Üstlenilen Krediler kaynaklı olurken, yabancı para cinsi stoktaki artış ağırlıklı olarak Devlet Borcu kaynaklı olmuştur. Alacaklılara göre incelendiğinde ise Türk Lirası cinsinden kamu borç stokunun büyük kısmının Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası ile İhtiyat Sandığı'na olan borçtan oluştuğu görülmektedir. Dış borcun tamamı ise Türkiye Cumhuriyeti'nden alınan borçlardan oluşmaktadır.

Toplam borç stokunun milli gelire oranı T.C. kredileri kaynaklı ve diğer borçlanma kaynaklı şeklinde ayrıştırılıp incelendiğinde kurlarda yaşanan değişimlerin stok üzerindeki etkileri daha net görülebilmektedir. 2010 yılından 2011 yılına geçerken neredeyse tamamı dolar cinsinden olan T.C. Kredileri tutarında bir düşüş gerçekleşmesine rağmen milli gelire oranı yükselmiştir. Türk Lirası'nda yaşanan önemli değer kaybı neticesinde 2010 yılında milli gelire oranı yüzde 88,3 olan T.C. Kredileri kaynaklı stok 2011 yılında

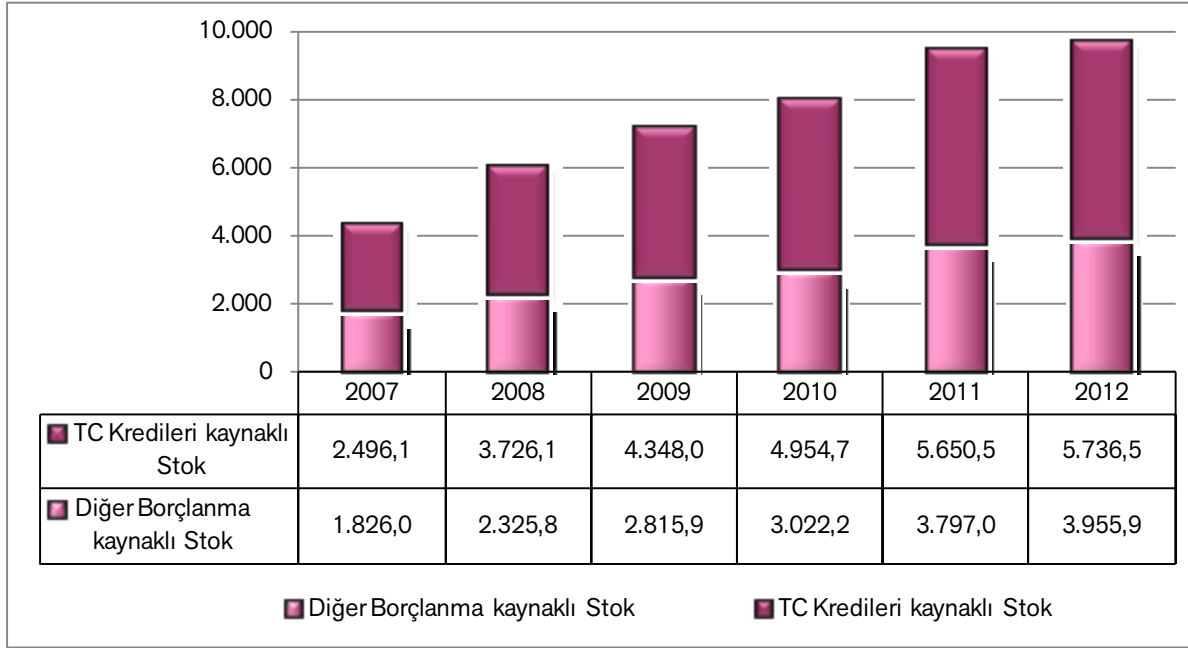
4,6 yüzdelik puan artmış ve yüzde 92,9'a yükselmiştir. 2012 yılı itibarıyla ise yüzde 84,3 ile Program dönemi ilk yılı olan 2010 değerinin altına gerilemiştir.

TABLO 11: Alacaklılara Göre Kamu Borç Stoku

(Milyon)	31/12/2008 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2009 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2010 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2011 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2012 İtibarıyla Borç Bakiyeleri	
	₺	USD	₺	USD	₺	USD	₺	USD	₺	USD
I. İÇ BORÇ	2.015,8	204,0	2.499,4	209,2	2.676,1	223,5	3.237,1	295,4	3.329,2	349,9
K.Vakıflar Bankası Ltd.	179,0	41,3	202,9	58,1	228,5	65,1	275,2	61,6	292,2	153,6
K.Türk Koop.Mer Bank.	990,7	78,8	1.181,1	84,5	1.257,9	94,3	1.423,1	98,1	1.573,3	106,6
KKTC Merkez Bankası	102,3	26,4	108,8	17,6	107,4	8,8	107,4	0,0	102,4	0,0
İhtiyat Sandığı	625,3	23,2	774,2	23,4	918,8	37,2	1.022,2	24,9	1.107,4	26,0
Türk Bankası	2,9	2,7	7,3	0,0	19,7	0,0	20,7	0,0	21,9	0,0
KKTC Kalkınma Bankası	114,5	25,1	99,9	20,6	103,7	18,0	112,6	17,1	121,7	21,3
Asbank Ltd.	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	7,7	0,0	7,3	0,0
İktisat Bankası Ltd.	0,0	0,0	1,1	0,0	10,0	0,0	13,5	0,0	23,0	0,0
Creditwest Bank Ltd.	0,0	0,0	0,5	1,0	0,0	0,1	0,0	0,0	5,0	0,0
Şekerbank Ltd.	0,0	0,0	2,7	0,0	5,7	0,0	6,0	0,0	2,3	0,0
Yakın Doğu Bank Ltd.	0,0	0,0	18,3	0,0	12,4	0,0	28,7	0,0	19,6	0,0
T.C. Ziraat Bankası	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	150,0	0,0	0,0	0,0
T. Garanti Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	12,0	0,0	12,0	0,0	0,0	0,0
Türk Petrolleri Ltd	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	77,5	0,0	30,4
Limasol Türk Koop. Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12,7	0,0	9,3	0,0
Universal Bank Ltd.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,9	0,0	0,0	0,0
Belediyelerin Bankalara Borçları	1,1	6,5	1,7	4,0	0,0	0,0	38,4	16,2	43,8	12,0
II. DIŞ BORÇ	7,9	2.446,8	7,9	2.868,4	8,6	3.194,2	8,8	2.976,5	8,8	3.197,8
T.C. Kredisi	7,7	2.439,3	7,7	2.860,7	8,6	3.186,3	8,6	2.968,3	8,6	3.189,5
Türkiye İhracat Kredi Bankası	0,0	7,5	0,0	7,7	0,0	7,9	0,0	8,2	0,0	8,3
TOKİ	0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0
Toplam Kamu Borç Stoku	2.023,7	2.650,8	2.507,3	3.077,6	2.684,7	3.417,7	3.245,9	3.271,9	3.338,0	3.547,7

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC'de merkezi yönetim, belediyeler ve KİT'ler borçlanmayı mevcut bütçe açıklarının finansmanını sağlamak için bir araç olarak görmektedir. 2011 yılına kadar etkin bir borç yönetiminin olmaması nedeniyle borçlanmalar, mali projeksiyondan yoksun, ihaleye çıkılmaksızın ve kredi sağlayıcılarla ikili görüşme suretiyle gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu borçlanmalara ilişkin faizler genellikle ödenmemiş, borca eklenmiş ve böylece borç stoku sürdürülemez şekilde yükselmiştir. Kamu kesiminin kredi piyasasındaki bu uygulamaları, özel sektöre kullanılacak kredi bırakmadığı gibi faiz oranlarının yapay bir şekilde yükselmesine neden olmuş, bu da özel sektörün krediye ulaşmasını zorlaştırmıştır. Yüksek seyreden faiz oranlarından kredi veren kamu kurumları da kârlarını yapay bir şekilde yükseltmiş ve çalışanlarına ve katılımcılarına yüksek düzeyde gelir dağıtımında bulunmuşlardır.

Grafik 10: Kamu Borç Stoku Gelişimi (₺)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Bu yapısal bozukluğun ortadan kaldırılması için 2010-2012 yıllarını kapsayan Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Program döneminin ilk yılından itibaren öncelikle bütçe dengesinin kontrol altına alınması ve borç yönetiminin etkin çalışmasını sağlayacak mekanizmalar geliştirilmiştir. Ayrıca borç envanteri üzerinde durulmuş ve piyasa şartlarında uygun faiz indirimine gidilmiştir. 2011 yılında Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Yasası yürürlüğe girmiş, ikincil mevzuatlar hazırlanmıştır. Bütçeye merkezi yönetimden kaynaklanan borçların faizinin ödenmesini sağlamak amacıyla ödenek konulmuş ve borçlanmaya ilişkin sınırlar getirilmiştir. Bu kapsamda yapılan faiz iyileştirmesi neticesinde ve 2009 yılından itibaren faiz oranlarında yaşanan gerilemeye paralel olarak kamu borç stokuna uygulanan faiz oranları yüzde 11-15 aralığına yoğunlaşmıştır².

TABLO 12: Faiz Oranına Göre Kamu Borç Dağılımı

(Milyon)	31/12/2008 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2009 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2010 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2011 İtibarıyla Borç Bakiyeleri		31/12/2012 İtibarıyla Borç Bakiyeleri	
	₺	USD	₺	USD	₺	USD	₺	USD	₺	USD
-	204,4	2.485,5	234,3	2.969,7	280,2	3.289,8	294,3	3.025,3	317,6	3.358,5
%5-10	175,5	165,3	192,3	102,9	201,6	127,8	230,4	246,6	368,3	189,2
%11-15	843,4	0,0	1.054,7	5,0	2.046,2	0,1	2.394,2	0,0	2.502,2	0,0
%16-20	0,0	0,0	20,0	0,0	136,7	0,0	314,5	0,0	137,4	0,0
%21-25	704,9	0,0	906,8	0,0	20,0	0,0	12,5	0,0	12,5	0,0
%26-30	95,5	0,0	99,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	2.023,7	2.650,8	2.507,3	3.077,6	2.684,7	3.417,7	3.245,9	3.271,9	3.338,0	3.547,7

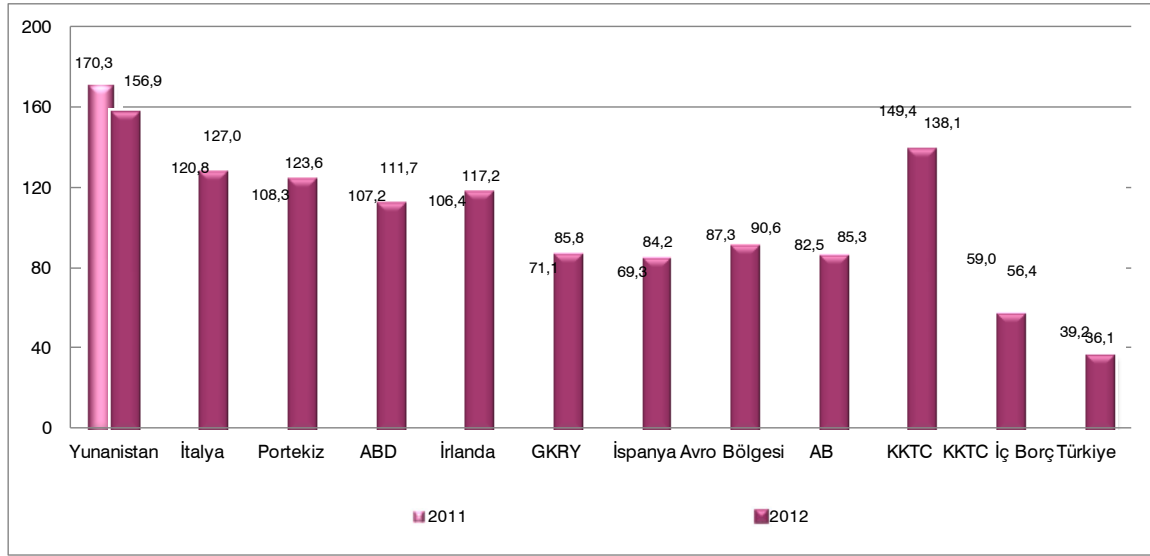
Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2012 yılında küresel ekonomik krizin kamu maliyesi yönünde derinleşmesi ile birçok ülkede borcun milli gelire oranında artış eğilimi devam etmiştir. Özellikle Avro Bölgesi'nde devam eden ekonomik durgunluk borç dinamiklerine olumsuz yansımış ve özel bir borç geri alım programı ile stokunu azaltan Yu-

2- Tabloda iç borç için faiz oranına göre dağılım yapılmış, dış borçlara ilişkin ise herhangi bir faiz oranı varsayılmamıştır.

nanistan³ dışında bölgede yer alan tüm ülkelerde borcun milli gelire oranı artış göstermiştir.

Grafik 11: Brüt Borç Stoku/GSYH (Yüzde)

Kaynak: Eurostat, Avrupa Komisyonu, KKTC Maliye Bakanlığı, T.C. Hazine Müsteşarlığı

Birçok Avrupa ülkesi ve GKRY örneğinde somutlaştığı gibi borç dengelerindeki birkaç yıllık hızlı yıpıranma yıllarca sürecektir. 2009 yılında yüzde 58,5 seviyesinde gerçekleşen GKRY borç stoku/milli gelir oranı 2012 yılını yüzde 85,8 seviyesinde tamamlamıştır. Söz konusu oranın 2013 yılında yüzde 93,1, 2014 yılında ise yüzde 97 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Türkiye'de son yıllarda sürdürülen mali disiplin ve etkin kamu borç yönetimi sayesinde borç stoku milli gelire oran olarak önemli ölçüde azaltılmış, faiz harcamalarının vergi gelirlerine oranı keskin şekilde düşürülmüş ve borcun vade ve döviz kompozisyonunda önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Bu çerçevede 2011 yılında yüzde 39,2 seviyesinde gerçekleşen brüt kamu borç yükünün milli gelire oranı 2012 yılında yüzde 36,1 seviyesine gerilemiştir.

KKTC'de 2010-2012 yıllarını kapsayan Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Program döneminde borç stokunun büyümesi ilk kez kontrol altına alınmış ve beklentilerin altında kalan 2012 yılı büyüme oranına rağmen borcun artış hızı yüzde 149,4 seviyesinden yüzde 138,1 seviyesine gerilemiştir. KKTC iç borç stokunun milli gelire oranı incelendiğinde ise benzer bir eğilim ile 2011 yılındaki yüzde 59,0 seviyesinden 2012 yılında yüzde 56,4 seviyesine gerileme göze çarpmaktadır. Borcun milli gelire oranında yakalanan bu gerileme olumlu bir gelişme olmakla birlikte oranın yüksekliği borcun sürdürülebilirliği açısından halen risk oluşturmaktadır. 2013-2015 Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Programı döneminde devam edecek etkin borç yönetim politikaları ve ekonomik aktivitedeki canlılık çerçevesinde bu oranın daha da aşağı gelmesi beklenmektedir.

3- 2012 Aralık ayı başında Yunanistan'da gerçekleştirilen söz konusu borç yeniden yapılandırması ile piyasadaki tahvillerin bir kısmı geri alınmış ve borç stoku yaklaşık 20 milyar avro ve milli gelirin yaklaşık yüzde 10'u civarında düşürülmüştür.

KKTC **2012**
EKONOMİ DURUM RAPORU
SEKTÖREL ANALİZ

A- GENEL GÖRÜNÜM

Günümüz ekonomi anlayışında devletin rolünün; özel sektörün verimli ve kaliteli üretim yapması için gerekli altyapıları oluşturmak ve küreselleşmenin gereği olan standartların sağlanmasında düzenleyici ve denetleyici rol oynamak olarak belirlenmesinin ardından, eski doğu bloğu ülkeler dahil bir çok ülke bu temel ekonomi kuralının gereğini yapma konusunda yarışa girmişlerdir. Türkiye de küresel ekonomideki yarışta yerini almış ve potansiyelini iyi kullanarak gelişmekte olan ülkeler sınıfında hızla ilerlemeye başlamıştır. Oluşturduğu sağlam ekonomik yapı ile son küresel ekonomik krizi de zarar görmeden atlattır.

Türkiye'nin hem siyasi hem de ekonomik coğrafyasında yer alan KKTC, bu gelişmelerden olumlu bir şekilde etkilenmiş ve ekonomik dönüşüm başlatmıştır. Bu ekonomik gelişmenin arka planında zihinsel hazırlıkların eksik olması, ekonomik dönüşümün tamamlanamamasına ve atılımın hızının yavaşlamasına neden olmuştur.

KKTC ekonomisinin uzun dönemli büyüme ortalaması yüzde 4,1 civarında olup, yakın komşuları ile kıyaslandığında bu oranın düşük olduğu ve ekonomik potansiyelin tam anlamıyla kullanılmadığı görülmektedir. Son dönemde yaşanmış olan hızlı ekonomik büyümeye rağmen KKTC ekonomisinin yapısı orta ve uzun vadede istikrarlı bir büyüme yaratmaktan uzaktır. İstikrarlı ve yüksek büyüme hızını kısıtlayan birbiriyle bağlantılı iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kamu sektörünün hızla genişleyerek özel sektörün ekonomik faaliyetleri üzerinde kısıtlayıcı etki yaratması ikinci temel yapısal sorun ise ekonomik yapıda dış ticarete konu olmayan sektörlerin (kamu, inşaat sektörü vb.) payının dış ticarete konu olan sektörler (tarım, sanayi, turizm vb.) aleyhine artmış olmasıdır.

KKTC ekonomisinde yapısal dönüşüm eğilimlerine daha yakından bakıldığında; yoğunluklu olarak özel sektör eliyle yürütülmesi beklenen faaliyetlerde 2009 yılına kadar istikrarlı bir düşüş yaşanmıştır. Ticaret, turizm, tarım ve imalat sektörünün ekonomideki ağırlığı 1977 yılında yüzde 45 düzeyinde iken 2009 yılında bu oran yüzde 23'e kadar inmiştir. Kaygı verici bu oranın 2010-2012 dönemi Ekonomik Programın uygulanmasıyla birlikte tekrar yüzde 39 seviyelerine çıkması ekonominin yapısal düzelmesi adına önemli bir göstergedir.

Uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında KKTC'nin tarım ekonomisinden kentli ekonomiye geçtiği görülmektedir. Bununla birlikte kentleşme süreci özel sektöre dayalı bir istihdam yapısı ortaya çıkaramamıştır. 1983 yılında toplam istihdamın yüzde 36'sına sahip olan tarım sektörü, 2012 yılında istihdamın yüzde 5,1'ine inmesine rağmen, istihdam önemli oranda kamu kesimine kaymıştır. KKTC'de yüzde 16,1 pay ile kamu kesiminin istihdamda hala üst sıralarda yer alması kamunun insan kaynaklarında da özel sektörün en büyük rakibi olmasına neden olmaktadır. İstihdamda yüzde 17,7 ile en fazla paya sahip ticaret sektörü de yine büyük oranda kamunun etrafında oluşmuştur. Diğer taraftan Eğitim sektörünün istihdamdan yüzde 10,5 pay alıyor olması hem temel eğitimde hem de yükseköğretimde KKTC'nin özel sektörünün önemli düzeylere ulaştığı ve ülke ekonomisi için ağırlığının yüzde 10,1 olan sanayinin önüne geçtiğinin bir göstergesidir. 2005 yılında istihdamdan yüzde 20'lere kadar pay alan inşaat sektörünün bu arazi dönemden sonra yüzde 10'lar seviyesinde sağlam bir şekilde durması sevindirici bir gelişmedir. Turizm sektörünün tüm desteklemelere rağmen gerekli sıçramayı yapamaması ve yüzde 6,1 seviyesinde kalması sektörün kendini sorgulamasını gerektirmektedir.

KKTC'nin ekonomik performansı ile ilgili bir diğer kritik problem alanı işgücü verimliliğidir. KKTC'de çalışanların verimlilik düzeyi Dünya Bankası (2006) raporuna göre GKRY'nin yüzde 58'idir. Sanayi sektöründeki düşük kapasite kullanım oranları bu sektördeki problemi doğrulamaktadır. Kişi başına düşen sermaye malı yatırımlarında fazla artış yaşanmaması, buna karşın yatırımların genel olarak verimliliği artırıcı etkisi olmayan bina inşaatlarına yoğunlaşması da KKTC'de işgücü verimliliğini kısıtlayan eğilim-

ler arasındadır. Türkiye’de firmaların yüzde 87’si yenilenmeyi yeni makine alımı yoluyla sağlarken bu oran KKTC’de yüzde 11’dir. Öte yandan eğitim düzeyinin hızlı bir şekilde artması verimliliğe pozitif katkı yapabilecekken hem eğitim sektöründeki kalite sorunları hem de üniversite mezunlarının ağırlıklı olarak kamu sektörünü tercih etmesi işgücü verimliliğinde beklenen artışın yaşanmasını engellemektedir. Kamu maliyesindeki yapısal bozukluklardan dolayı özel sektörün oyunun dışına itilmesi (crowding-out) önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

KKTC ihracatında 1990 yılından 2012 yılına bakıldığında kayda değer sadece 2010-2012 dönemi Ekonomik Programın uygulandığı yıllardaki ihracat artışı söz konusudur. İhracatın 2009 yılında 71 milyon dolar seviyesinde olması zikredilen dönem dışında bir gelişmenin olmadığı anlamına gelmektedir. İthalatın 2003 yılından sonra yüksek oranda artması ve bunun ihracat ile bir bağlantısının olmaması ithalatın tüketim amaçlı yapıldığını göstermektedir. İhraç edilen malların iç dağılımına bakıldığı zaman süt ürünleri ve narenciye ihracatın yüzde 52’sini oluşturmaktadır. Piliç eti ve yumurta ihracatının son yıllarda artış kaydederek ihracatın yüzde 9,3’ünü oluşturması kayda değer bir gelişmedir. Bütün bunlar adada rekabet avantajlı ürünlerin sayısının çok az olduğunu göstermektedir.

KKTC ekonomisini dönüştürmenin ön koşulu yatırım ve iş yapma ortamını iyileştirmekten ve reel sektörün yenilikçiliğinin ve girişimciliğinin gelişimini doğru politikalarla desteklemekten geçmektedir. Yatırım ve iş yapma ortamındaki sorunları analitik bir yöntemle ve veriye dayalı olarak tespit edebilmek amacıyla KKTC-FOCUS projesi kapsamında özel işletmelere 2012 yılında “Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi” uygulanmıştır. Anketin sonuçları KKTC ekonomik ortamını anlamak ve sorunları tespit edebilmek açısından önemli bir veri kaynağı sunmuştur.

KKTC firmalarının hem yaşlı hem de küçük ölçekli olması en önemli özelliklerini oluşturmaktadır. İmalat sanayinde bir firmanın ortalama yaşı 21 dir. Bu rakam Türkiye’de 18, Slovenya’da 20, Slovakya’da 14, Bulgaristan’da 14, Romanya’da 13, Letonya ve Litvanya’da 12’dir. KKTC firmalarında ortalama çalışan sayısı 13’tür. Bu rakam Türkiye’de 169, Slovenya’da 76, Romanya’da 51, Litvanya’da 47, Slovakya’da 46, Letonya’da 42’dir. Firmaların küçük ölçekli olmasıyla ihracat yapamama arasında yakın bir ilişki vardır. İhracat yapan firmaların toplam firmalara oranı Slovenya’da yüzde 86, Litvanya’da yüzde 52, Slovakya’da yüzde 45, Letonya’da yüzde 38, Bulgaristan’da yüzde 27, Türkiye’de yüzde 22, Romanya’da yüzde 20, Kosova’da yüzde 16 iken KKTC’de yüzde 6’dır.

KKTC’li firmaların ihracat yapamama gerekçeleri yüzde 67 oranında “iç pazarın yeterli görülmesi” cevabı ciddi bir sistem ve anlayış sorununun varlığına işaret etmektedir.

Firmaların sorun algıları açısından bakıldığında yatırım ortamındaki en önemli on kısım arasında sırasıyla; vergi oranları ve mevzuat, gümrük işlemleri, Kıbrıs sorunu ve izolasyonlar, siyasi istikrarsızlık, elektrik fiyatları ve işgücü piyasaları önde gelen sorunlar olarak tanımlanmıştır. Firma algıları detaylı olarak incelendiğinde subjektif algıların yarattığı sorunların olduğu görülmektedir. Bu sorunların doğru olarak tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda KKTC vergi oranlarının muadil ülkeler ile kıyaslandığında çok düşük olduğu görülmüştür. İzlanda’da vergi oranlarının yüzde 31, Malta ve GKRY’de yüzde 26 düzeylerinde olduğu, KKTC’de ise yüzde 23 olduğu tespit edilmiştir.

KKTC ekonomisinin üretim kapasitesinin ve kabiliyetinin artırılması için yapılması gerekenlerin başında fiziki alt yapıya dair özellikle elektrik konusundaki sorunların çözülmesi gerekmektedir. Firmaların yatırım ortamı engelleri arasında işaret ettiği ilk beş önemli engel içinde elektrik alt yapısı bulunmaktadır. Verilere bakıldığında elektrikle ilgili iki sorun alanı ortaya çıkmaktadır. Birincisi, elektrik fiyatının yüksekliğidir. Enerji yoğun bir üretim söz konusu olduğunda firmaların Türkiye’deki veya bölge ülkelerindeki firmalarla rekabet edebilmeleri mümkün gözükmemektedir. Türkiye’deki muhtelif Organize Sanayi Böl-

gelerinde elektrik 9-12 dolar cent, İsrail'de 10 dolar cent, Filistin'de 17 dolar cent, GKRY'de 22 dolar cent ve KKTC'de 25 dolar cent civarındadır. Elektrikle ilgili ikinci sorun da firmalara sunulan elektriğin kalitesiyle ilgilidir. KKTC'nde firmaların yüzde 55'inin jeneratör kullanmakta olması maliyetlerin daha fazla artmasına sebep olmaktadır. Jeneratör kullanma oranı Sırbistan ve Romanya'da yüzde 15, Türkiye ve Slovenya'da yüzde 11, Letonya'da yüzde 10, Litvanya'da yüzde 6,2, Slovakya'da yüzde 4,8 ve Bulgaristan'da yüzde 2,7 dir.

Finansmana erişim sıkıntısı hala devam etmektedir. Bunun temelinde mülkiyet sorunu ile kayıt dışılık yer almaktadır. Kayıtdışılık firmaların kredi skorlarını düşürmekte, krediye ulaşmanın farklı yöntemleri de faizi yükseltmektedir. KKTC'deki firmaların yenilikçilik kapasitelerinde önemli sorunlar yer almakta, bilgi iletişim teknolojileri düşük seviyede bulunmakta, kalite standartları konusunda alınacak çok yol bulunmaktadır.

B- SEKTÖREL GELİŞMELER

1- TURİZM SEKTÖRÜ

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2012 yılında küresel seyahat eğilimlerinde yüzde 4'lük bir artış yaşanmış ve seyahat eden turist sayısı 1 milyar 035 milyon kişiye ulaşmıştır. Seyahat harcamaları ise yüzde 7'lik bir artışla 875 milyar Euro'ya ulaşmıştır. 2012 yılında devam eden küresel ekonomik krize rağmen turizm sektörü büyümeye devam etmektedir. Turizm sektörü dünyada 220 milyonu aşkın kişiye istihdam sağlaması ve yılda yaklaşık 6 trilyon dolar harcamayla en büyük sektörlerden biridir. Sektör ülke ekonomilerine doğrudan gelir sağlaması yanında yaklaşık 50 yan sektörü de etkilemekte, GSYİH ve ödemeler dengesine olan pozitif katkısının yanında ülkelerin ekonomik kalkınmasında da önemli rol üstlenmektedir. Turizm sektörü dünyada küresel ekonomik krizlerden olumsuz etkilenirken Türkiye'de ve KKTC'de olumlu gelişmeler yaşanmaktadır.

2012 yılında Turizm sektörünün GSYH'ya katkısı 430 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Ekonomik Programın uygulanmasından önce, 2009 yılında, 282 milyon ₺ büyüklüğe sahip olan sektör program döneminde yüzde 52 oranında büyümüştür. 2009 yılında sektörün GSYH'dan aldığı pay yüzde 5,2 iken bu oran 2012 yılında yüzde 6,3 olarak gerçekleşmiştir. Böylece 2011 yılında yüzde 8 oranında büyüyen sektör 2012 yılında yüzde 21 oranında büyümüştür.

Turizm sektörü KKTC için karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ilk sırada gelen sektör olup karşılaştırmalı üstünlüğünün ve ileride doğacak fırsatların değerlendirilebilmesi amacıyla 1995-2008 yılları arasında muhtelif turizm master plan ve envanter çalışmaları yapılmış, büyük otellerin yanı sıra ev pansiyonculuğu, özel ilgi turizmi, eko turizm gibi turizmde çeşitlilik üzerine bir yapı kurulması planlanmıştır. Yabancı ve yerli yatırımcıların turizm sektörüne yönelmesi için 1987 yılında "Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası" ve 2000 yılında da Genel Teşvik Yasası yürürlüğe konulmuştur.

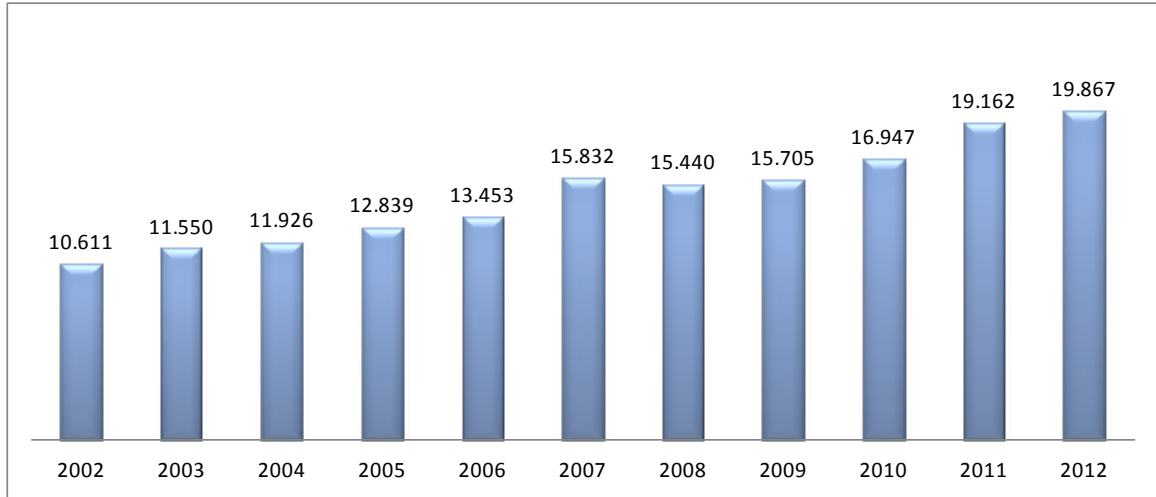
Turizm alanlarının geliştirilmesi yabancı yatırımcıların KKTC'de yatırım yapması için Bafra Turizm bölgesi oluşturulmuş, büyük kapasiteli tesislerin kurulması amaçlanmıştır. 2002-2003 yılında TC-KKTC arasında imzalanan protokol çerçevesinde, Türkiye Kalkınma Bankası (TKB) aracılığı ile yatırımlar için yaklaşık 114 milyon ₺ kredi kullandırılarak 3.500 yatak hizmete sunulmuştur. Bafra ve İskele Bölgesi yatırımlarının tamamlanması amacı ile 2009 yılında yeni bir protokol imzalanmış, sonraki yıllarda ipotek alma, arsa, tapu, kira sözleşmeleriyle ilgili sorunların aşılması yönünde adımlar atılmıştır. Bu destekler sonucunda 15.000 yatağın hizmete girmesi hedeflenmiştir.

2012 yılında ilk kez ülkenin turizm potansiyelinin geliştirilmesi amacıyla Çukurova Kalkınma Ajansı ile birlikte kısmi hibe destek programı uygulanmıştır. Bu program ile turizme dönük tesislerin hizmet

kalitesinin ve çeşitliliğinin artırılması, turizm potansiyelini harekete geçirecek destekleyici faaliyetlerin geliştirilmesi alanlarına fon sağlanmıştır.

KKTC'de 2012 döneminde yatak kapasitesi yüzde 3,7 oranında artarak 19.867 yatağa ulaşmıştır. Ayrıca yarım kalmış tesislerin kredilendirilerek tamamlanması, mevcut tesislerin hizmet kalitesini artırmak ve modernize etmek amacıyla faiz destekli kredi programı hayata geçirilmiştir.

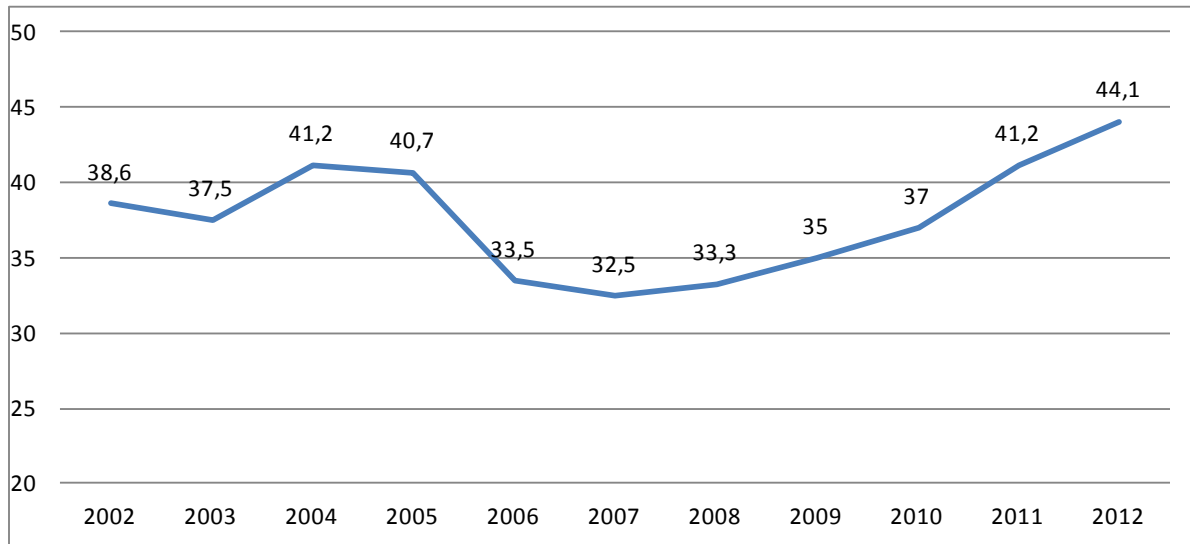
Grafik 1: Yatak Sayısı

Kaynak: KKTC Turizm Bakanlığı

Az gelişmiş yörelerin ekonomik aktivitesinin artmasını sağladığı için ayrı bir öneme sahip olan ev pansiyonculuğu, özel ilgi ve eko turizmin geliştirilmesi büyük otellerin yanında KKTC'de desteklenen diğer alanlardır. Bu amaçla Karpaz pilot bölge olarak seçilmiş, özel ilgi turizmi ve eko turizmde önemli yatırımlar yapılmıştır. 2012 yılında yatırımlar daha çok kalite artırma ve pazarlamaya yönelik yapılmış olup, 2010 yılındaki mevcut olan 14 tesis ve 180 yatak kapasitesinde bir artış olmamıştır.

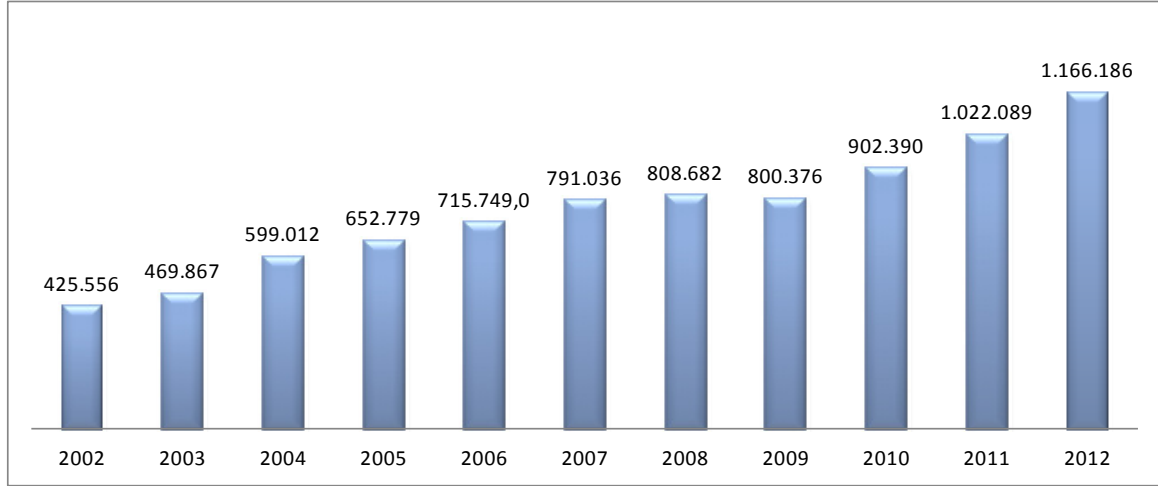
Grafik 2: Doluluk Oranı

Kaynak: KKTC Turizm Bakanlığı

KKTC'de yıllık doluluk oranı; gazinolu standardı yüksek pazarlanabilir tesislerde yüzde 70'lere ulaşmış, standardı düşük ve küçük tesislerde yüzde 30-40 arasında kalmış, ortalamada ise yüzde 44,1 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında; doluluk oranı yüzde 7, konaklama oranı ise yüzde 16 artmıştır.

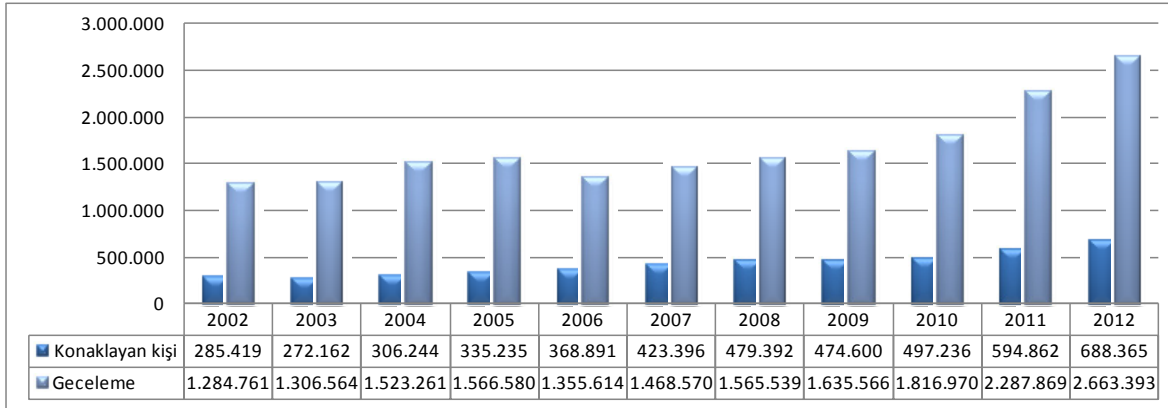
Grafik 3: Turist Sayısı

Kaynak: KKTC Turizm Bakanlığı

Geceleme sayısı 2 milyon 288 binden 2 milyon 663 bine yükselmiştir. KKTC'ne yoğunluklu turist gelen Türkiye ve İngiltere'nin yanında yeni destinasyonlardan turist getirilmesine 2012 yılında da devam edilmiştir. 2012 yılında toplam 11 ülkeden düzenlenen 450 sefer sonunda KKTC'ye 65.447 turist taşınmıştır. Taşınan turist rakamlarına bakıldığında, ilk üç sırayı Hollanda, Almanya ve Polonya almaktadır. Bununla birlikte İtalya, Slovenya, Belçika, Fransa, İran, Rusya ve Ukrayna'dan gelen turist sayısında ciddi artışlar sağlanmıştır.

Grafik 4: Konaklama Durumu

Kaynak: KKTC Turizm Bakanlığı

Yatırım teşvikleri yanında turist getirmeye yönelik teşviklerde de 2009 yılından itibaren değişiklikler yapılarak, Türkiye ve İngiltere dışından da turist getirilmesine uygun ortam oluşturulmuş, GKRY'nin engellemelerine rağmen yaklaşık 13 Avrupa ve Asya ülkesinden turist getirilmesi sağlanmıştır. Bu politikalarla KKTC turizmi Akdeniz çanağındaki diğer ülkelerle rekabet edebilir hale gelmiştir.

2- YÜSEKÖĞRETİM SEKTÖRÜ

2012-2013 Güz dönemi itibariyle KKTC'de Doğu Akdeniz Üniversitesi (1979), Girne Amerikan Üniversitesi (1985), Yakın Doğu Üniversitesi (1988), Lefke Avrupa Üniversitesi (1990), Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi (1997), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü (2003), İstanbul Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü ve Akdeniz Karpaz Üniversitesi (2012) olmak üzere 8 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerde 2012-2013 döneminde toplam 55.494 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu sayı KKTC nüfusunun yüzde 19'una tekabül etmektedir.

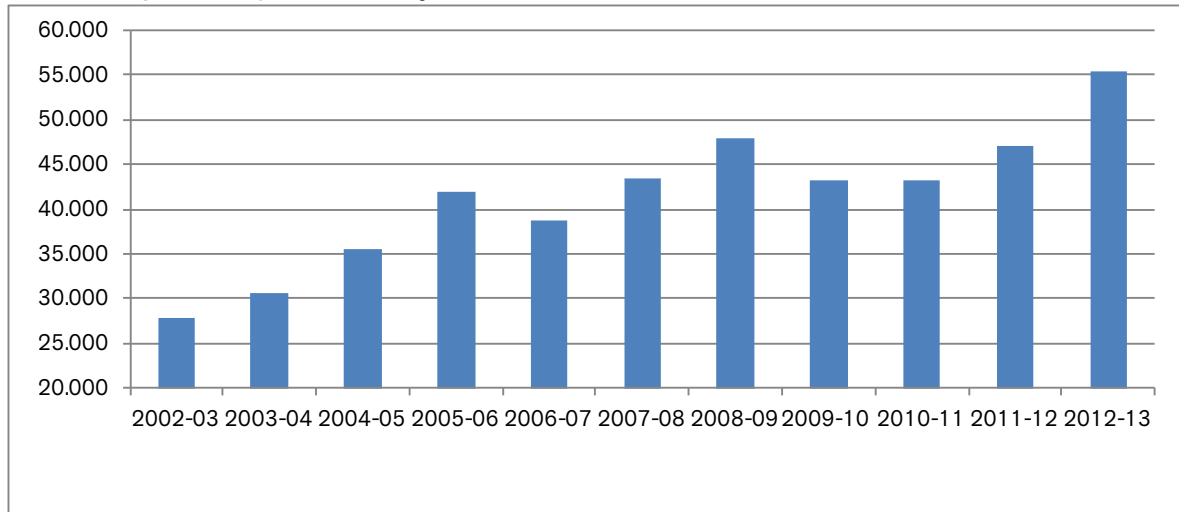
KKTC üniversiteleri, eğitim ve yaşam maliyetini düşürücü, uluslararası standartlarda eğitim kalitesi ve öğrenci memnuniyetini artırıcı önlemler alarak rekabet güçlerini artırmak vizyonu çerçevesinde hareket ederek, yüksek öğretimdeki öğrenci sayısının artırılmasına ilişkin politikalarda önemli bir başarı sağlamış ve 2011 yılında 47.063 olan öğrenci sayısı 2012 akademik yılında yüzde 18 artarak 55.494 sayısına ulaşmıştır.

TABLO 1: Öğrenci Sayısı (2002-2012)

	DAÜ	YDÜ	LAÜ	GAÜ	ODTÜ	UKÜ	İTÜ	AKÜN	TOP.
2002-03	13.211	7.418	1.263	1.648		686			27.748
2003-04	13.938	8.106	1.560	2.354		1.346			30.605
2004-05	14.063	9.747	2.221	3.485		2.138			35.473
2005-06	15.091	10.843	2.997	4.898	376	3.444			41.865
2006-07	12.545	11.157	3.043	4.590	674	3.280			38.799
2007-08	14.556	15.385	3.406	5.093	1.024	4.025			43.489
2008-09	13.980	19.340	3.773	5.033	1.278	4.503			47.907
2009-10	12.418	16.310	3.349	5.051	1.486	4.714			43.328
2010-11	11.835	16.247	2.720	5.975	1.481	5.003			43.261
2011-12	12.672	16.855	2.738	6.775	1.653	6.328	42		47.063
2012-13*	13.636	20.042	3.303	8.476	1.902	7.972	95	68	55.494

Kaynak KKTC Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı

Grafik 5: Öğrenci Sayılarının Gelişimi (2002-2012)

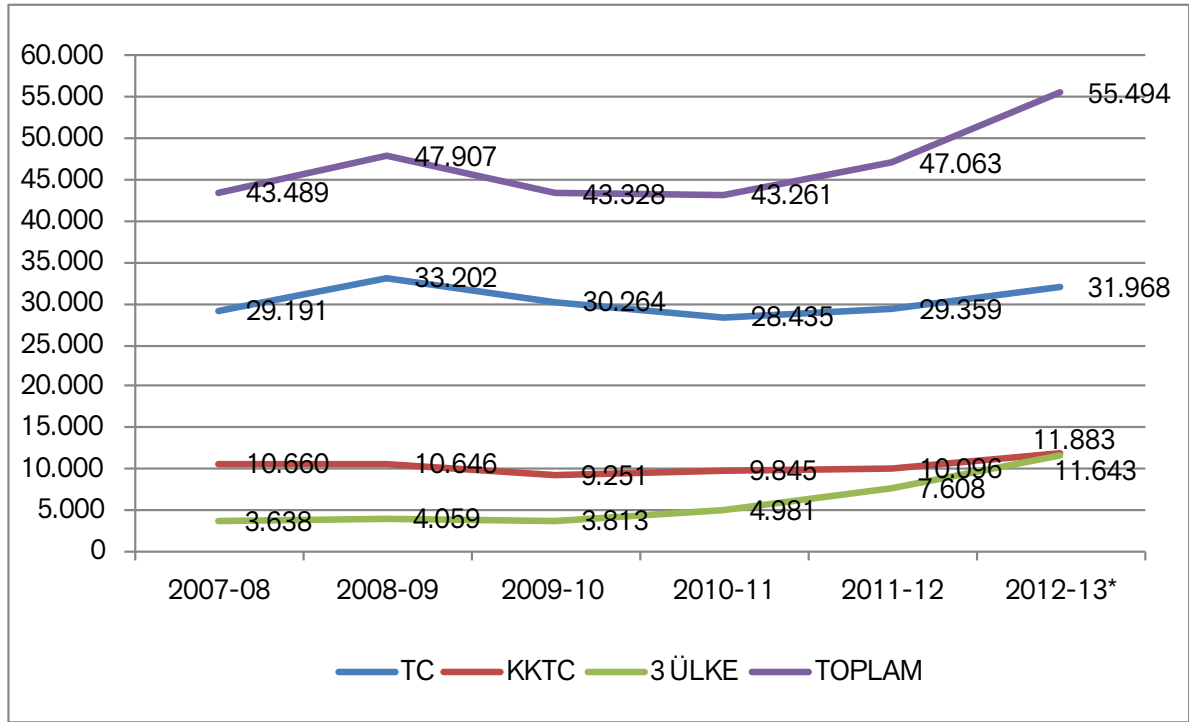

Kaynak KKTC Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı

KKTC'de öğrenim gören öğrencilerin geldikleri ülkelere göre dağılımı; 31.968'i T.C. uyruklu, 11.883'ü KKTC uyruklu, 11.643'ü ise 3. ülkelerden gelen öğrencilerden oluşmakta olup, 2012-2013 öğrenim yılındaki verilere göre öğrencilerin yüzde 58'i T.C.'den yüzde 21'i üçüncü ülkelere, yüzde 21'i ise KKTC öğrencilerinden oluşmaktadır. Geline bu noktada 3'üncü ülkelere gelen öğrenci sayısının yüzde 8'lerden yüzde 21'e çıktığı görülmektedir.

TABLO 2: Öğrenci Sayıları

	TC	KKTC	3 ÜLKE	TOPLAM	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (YÜZDE) SIRAYLA			
2007-08	29.191	10.660	3.638	43.489	67	25	8	100
2008-09	33.202	10.646	4.059	47.907	69	22	8	100
2009-10	30.264	9.251	3.813	43.328	70	21	9	100
2010-11	28.435	9.845	4.981	43.261	66	23	12	100
2011-12	29.359	10.096	7.608	47.063	62	21	16	100
2012-13*	31.968	11.883	11.643	55.494	58	21	21	100

Grafik 6: Öğrencilerin Ülkelere Göre Dağılımı (2002-2012)

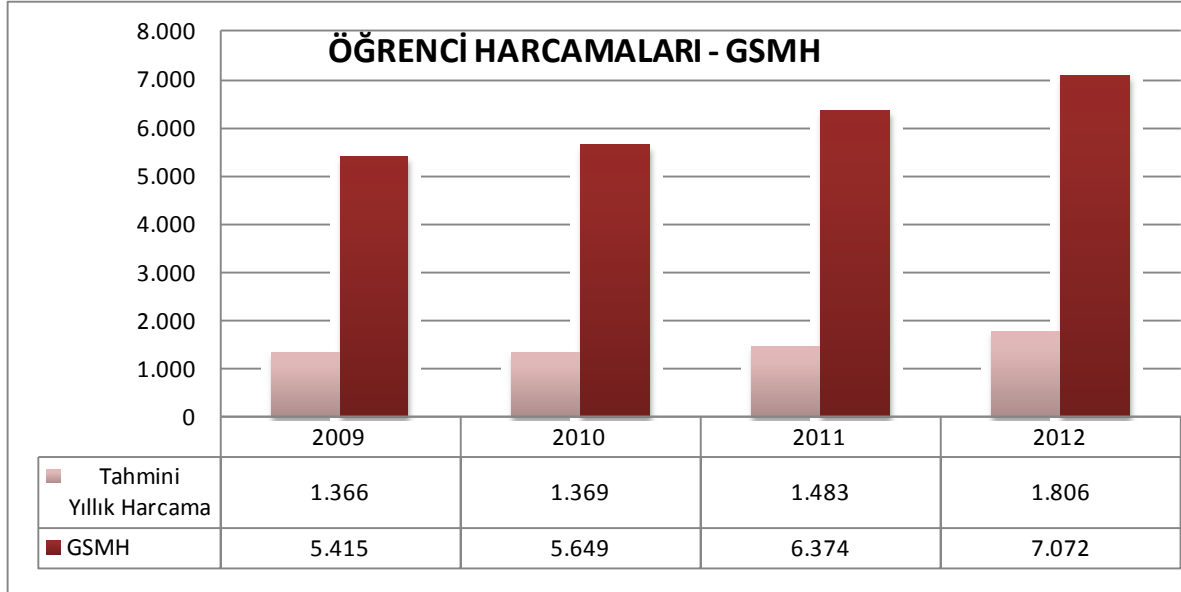
Yukarıdaki grafikte de açıkça görüldüğü gibi TC'den, KKTC'den ve 3'üncü ülkelerden gelen öğrenci sayılarında artış yaşanmaktadır. Artış oranlarına baktığımız zaman en fazla artışın 3'üncü ülkeden gelen öğrencilerde yaşanması memnun edici bir gelişmedir. Türkiye'den gelen öğrenci sayısının Türkiye'de açılan yeni devlet ve vakıf üniversitelerine rağmen artmış olması da önemli bir gelişmedir.

Son verilere göre üniversitelerdeki toplam akademisyen sayısı 2.208'dir. Bunlardan 1.883 akademisyen tam zamanlı görev yaparken 325 akademisyen yarı zamanlı olarak görev yapmaktadır.

Sektörün ekonomi içindeki büyüklüğü de oldukça önemlidir. Öğrencilerle yapılan anket çalışmaları sonucunda bir öğrencinin bir yıl zarfında KKTC'de 32.554 ₺ harcama yaptığı hesaplanmıştır. Tüm öğrencilerin harcamaları hesaplandığında 1 milyar 806 milyon ₺'lik bir harcama büyüklüğüne ulaşılmaktadır. Öğrenci harcamaları GSMH'nın yüzde 26'lık kısmına karşılık gelmektedir. Üniversite öğrencilerinin harcamalarının yaklaşık yüzde 28'lik kısmı üniversitelere öğrenim ücreti olarak gitmekte, geri kalan kısmı ise

ülkedeki diğer sektörlerde dağılmaktadır. Üniversite öğrencilerinin ülkede kalış süresinin uzun olması ve yapılan harcamaların çeşitliliği de önemli bir unsurdur.

Grafik 7: Öğrenci Harcamaları

OECD'nin 2009 yılı verilerine göre kendi ülkesi dışında üniversite eğitimi almak isteyen öğrenci sayısı yaklaşık olarak 3,7 milyon olup, bu sayı her geçen gün hızla artmaktadır. Yabancı ülkelerde eğitim görmek isteyen öğrenci sayılarındaki hızlı artış, ülkelerin ilgisini bu alana çekmektedir. Ülkeler yüksek öğretimin ekonomiye katkısının yanında uluslararası alanda sağladığı prestij ve stratejik önemi nedeniyle olabildiğince yabancı öğrenciyi ülkelerine çekecek politikalar uygulamaktadır.

En fazla yabancı öğrenci gönderen ülkeler Çin, Hindistan, Güney Kore ve Almanya'dır. Bu öğrencilerin gittiği ülkelere bakıldığında ise ABD birinci sırada yer almakta bu ülkeyi İngiltere, Avustralya, Almanya ve Fransa takip etmektedir.

Öğrencileri yabancı bir ülkede eğitim almaya yönlendiren etkenler; eğitim dili, eğitim programlarının kalitesi, eğitim ücretleri ve yaşam maliyeti, muhaceret politikası, eğitim sonrası iş bulma, akademik üne sahip program ve üniversiteler başta gelmektedir.

KKTC'nin dünya yükseköğretim sektöründen daha fazla pay alabilmesi için sahiplenme, öğrenci memnuniyetinin sağlanması, öğretim programlarının uluslararası rekabet gücü yaratacak şekilde geliştirilmesi, kalite standartlarının yükseltilmesi, ürün ve hizmet çeşitliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bu amaçları gerçekleştirmek üzere ortak tanıtım projesi 2012 yılında da sürdürülmüştür. Bu çerçevede, KKTC'deki bütün üniversitelerden temsilcilerin yer aldığı "KKTC Üniversiteleri Ortak Tanıtım Konsorsiyumu" yıl içerisinde uluslararası eğitim fuarlarına iştirak etmiştir.

YÖDAK ile ODTÜ arasında bir protokol imzalanarak KKTC üniversitelerinin akademisyen ihtiyacının karşılanması amacıyla öğretim üyesi yetiştirme programına devam edilmiştir. 2012 yılı içinde bu programdan 21 akademisyen yararlanmıştır. Bu akademisyenlere düzenli olarak burs ödemesi yapılmış, ayrıca bilimsel seyahat desteği, proje desteği gibi bir takım destekler de verilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında imzalanan "KKTC Üniversitelerinin Bilimsel ve Teknolojik Araştırma ve Geliştirme Projelerinin Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Desteklenmesine İlişkin İşbirliği Protokolü" kapsamında 2012 yılında 740 bin ₺ destek sağlanmıştır.

3- SANAYİ SEKTÖRÜ

KKTC'de sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki sabit fiyatlarla payı 2010 yılında %9,8, 2011 yılında 9,1 ve 2012 yılında ise %9,1, olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü katma değerinin büyüme hızı 2010 yılında %-0,2 daralmanın ardından 2011 yılında % 2,7 ve 2012 yılında %1,9 büyüyerek artış eğilimine girmiştir.

Sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları, ülkelerin imalat sanayisi hakkında genel bilgi vermektedir. KKTC'de nasıl bir sanayi yapısı oluştuğunun belirlenmesi için aşağıdaki tabloda, sanayi bölgelerindeki işletmelerin faaliyet alanları incelenmiştir. Bu tablodan anlaşılacağı üzere, oto kaporta boya faaliyetinde bulunan işletmeler sanayi bölgelerinde büyük bir yer kaplamaktadır. Organize Sanayi Bölgeleri'nde oto kaporta boya işletmeleri yüzde 24,7, mobilya ve ahşap işleri yüzde 15,1 ve metal işleri yüzde 11,2 paya sahiptir. Sanayi bölgeleri üretim yerine iç piyasayı hedef edinen hizmetler sektörü odaklı işletmelerden oluşmaktadır

KKTC'de sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalar önemli oranda KOBİ, hatta mikro sayılabacak küçük aile şirketleridir. Sanayi bölgelerinde bulunan toplam 1347 işletmenin 690 adedi KKTC Sanayi Oda-sına kayıtlıdır. İşletmelerin çoğu dış pazar odaklı değil, iç piyasa odaklı faaliyet göstermektedir. İşletmeler küresel rekabet gücü az, ölçekleri küçük, kayıt dışılıkları yüksek ve kurumsal yapıdan uzak bir görünüm arz etmektedir.

Sanayi sektörü İstihdamın Payları 2010-2012 döneminde %14'den % 10 gerilemiştir. KKTC sanayi sektörü doğal kaynak kısıtı ve özellikle uluslararası piyasalara erişim zorluğu nedeniyle fazla gelişmemiş, daha fazla hizmetler ve inşaat sektörüne destek veren tamamlayıcı bir sektör olarak yerini almaktadır. İnşaat sektöründe GSYİH payı olarak fazla değişim olmaz iken istihdam payı %6'dan yüzde 10'a yükselmiştir.

2010-2012 döneminde KOBİ'lere yönelik finansal araçların geliştirilmesi, girişim sermayesinin önünün açılması, kredi kefalet sisteminin geliştirilmesi, faiz destekleri verilmesi, idari ve hukuki engellerin ortadan kaldırılması çalışmaları sürdürülmüştür. Bu kapsamda son 3 yıl içerisinde önemli gelişmeler sağlamış bu konuda İşletmelerin ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik "Faiz Farkı Destek Programları" başlatılmıştır. Bu programlar piyasa ihtiyaçlarına göre düzenlenerek farklı ihtiyaç paketlerinde reel sektöre sunulmuştur. Programlar yapılan anket çalışmaları ve ilgili sivil toplum örgütlerinin de talepleri üzerine artarak devam etmektedir.

İlk program 2008 yılı dördüncü çeyreğinde de "Sıfır Faizli İstihdam Endeksli Kredi Desteği" başlatılmış ve imalat alanında faaliyet gösteren mikro ve küçük ölçekli işletmelerin gelişiminin ve yeni istihdam imkânlarının sağlanması için programlanmıştır. 2008 yılından sonra ise Esnaf ve Hizmet Sektörüne Yönelik Faiz Destekli Kredi, Faiz Destekli KOBİ Yatırım Kredisi Programı ve Proje Destekli Kısmi Hibe Programları hayata geçirilmiştir. 2010-2012 yılı Faiz farkı programları, Ticari Bankalar ile yapılan açık faiz ihalesi usulü ile şartları yerine getiren ticari bankalarla protokoller imzalanmıştır.

Faiz Destekli KOBİ Yatırım Kredisi Programı 7 yıl vadeli 2 yıl ödemesiz olarak tasarlanan program devam etmektedir .

Esnaf ve Hizmet Sektörüne Yönelik Faiz Destekli Kredi Programı 3 ay ödemesiz 3 yıl vadeli olarak 2011 yılında 3.500.000.₺ 2012 yılında 4.000.000.₺ faiz farkı katkı payı verilmiştir.

İstihdam Endeksli Sıfır Faizli Kredi Desteği Programı 3 ay ödemesiz 2 yıl vadeli 2009 yılı 3.000.000.₺ 2011 yılında 4.200.000.₺ faiz katkı payı verilmiştir.

KKTC'de sanayi sektörüne verilen destekler; Yurt Dışı Fuarlara Katılım İçin Verilen Devlet Desteği, Kalite Belgesi Alan Firmalara Verilen Devlet Desteği, Yurtdışı Uluslararası Reklam İçin Verilen Devlet Desteği, 47/2000 Sayılı Yasa Kapsamında Verilen Muafiyet Desteklerinden oluşmaktadır.

Sanayinin rekabet gücünü artırmak için, sanayi sektörüne girdi tedariki yapan altyapı sektörlerinde de verimlilik artışlarına ihtiyaç vardır. Enerji alanında maliyetlerin düşürülmesi ve arz güvenliğinin sağlanması, telekomünikasyon sektöründe maliyet dengesini iyileştirmek için rekabetin geliştirilmesi, ulaştırma sektöründe ise taşımacılık ve liman hizmetlerinin etkin kullanımı önem taşımaktadır.

TABLO 3: KKTC Sanayi Odasına Kayıtlı Firmaların Sektörel Dağılımı

SEKTÖR	ADET	%
Beton Ve Beton Ürünleri Sektörü	22	3,19
Bilişim Sektörü	26	3,77
Değirmen Sektörleri	23	3,33
Et, Kanatlı Hayvan Ve Balık Ürünleri Sektörleri	12	1,74
Farklı İmalat Sektörleri	39	5,65
Fırın Ve Unlu Mamuller Sektörü	45	6,52
Gıda Maddelerinin İşlenmesi	52	7,54
İçecek Sektörü	31	4,49
İnşaat Ürünleri İmalatı Sektörü	31	4,49
Kağıt Ürünleri Sektörü	9	1,30
Kahve Ve Kuruyemiş Sektörleri	18	2,61
Kimya Sektörü	27	3,91
Madencilik Ve Taş Ocakçılığı Sektörleri	17	2,46
Matbaa Ürünleri Sektörü	16	2,32
Metal İşleme Sektörü	44	6,38
Mobilya-Ahşap Sektörü	66	9,57
Plastik Sektörü	34	4,93
Pvc, Alüminyum, Cam Sektörleri	59	8,55
Reklamcılık Sektörü	21	3,04
Süt Ürünleri Sektörü	24	3,48
Taş/Mermer Sektörleri	30	4,35
Tekstil Sektörü	44	6,38
Genel Toplam	690	100,00

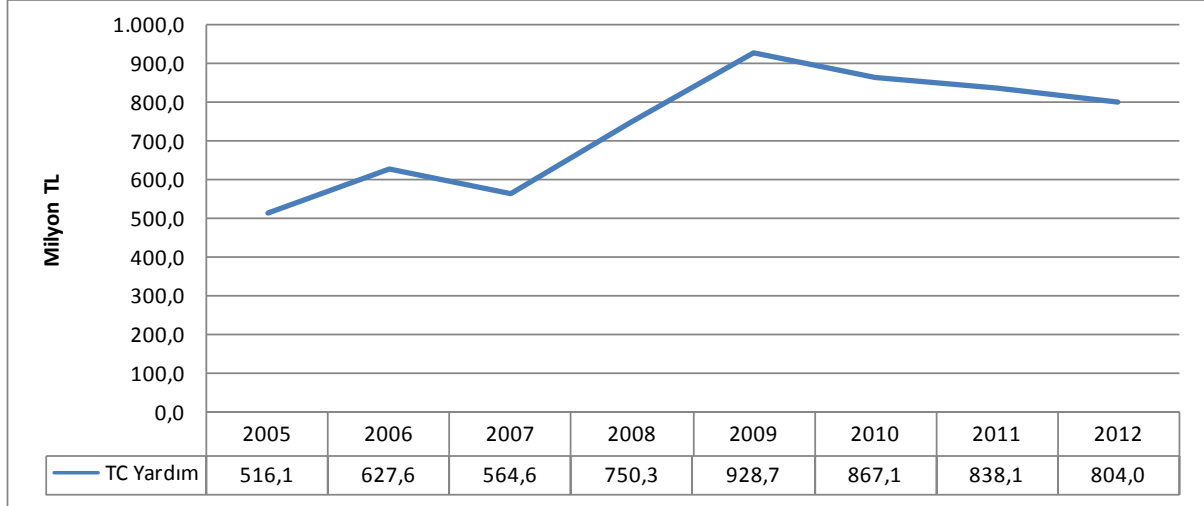
TABLO 4: Organize Sanayi Bölgesi

	LEFKOŞA	HASPOLAT	KARAOĞLANOĞLU	ALAYKÖY	İSKELE	YENİ BOĞAZIÇI	MAGOSA	GÜVERCİNLİK	TOPLAM	% Pay
Konfeksiyon	25	6	3	7	4	4	9	1	59	4,4
Mobilya ve Ahşap	56	20	6	33	7	10	62	10	204	15,1
Oto Kaporta ve Tamir	82	7	6	53	21	9	103	52	333	24,7
Gıda	39	9	2	17	3	5	33	10	118	8,8
Cam Sanayi	12	2		1			2	1	18	1,3
Temizlik Ürünleri	8		1	3			3		15	1,1
Kimyasal	20	6	1		1		10		38	2,8
Metal İşleri	33	7	5	27	7	8	46	18	151	11,2
Mozaik ve Mermer	14	4	2		1		14	1	36	2,7
PVC ve Alemnium	12	8	1	19	3	7	27	8	85	6,3
Elektrik Elektronik	13	2	1	11	5	4	24	13	73	5,4
Matbaa	7	2		4		1	4	1	19	1,4
Plastik	11	2		3		1	9	0	26	1,9
Hizmet	23	5		5	1		10	3	47	3,5
Soğuk Hava Deposu	3			4		1	5	6	19	1,4
Diğer	31	7		15	3	6	36	8	106	7,9
TOPLAM	389	87	28	202	56	56	397	132	1347	100,0

KKTC **2012**
EKONOMİ DURUM RAPORU
**T.C. YARDIMLARININ
GELİŞİMİ**

2002-2012 döneminde gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti yardımları, bölüm sonunda Tablo:1 ve 2'de yer almaktadır. Buna göre 2012 yılında KKTC'ye 1 milyar 094 milyon ₺ kaynak tahsis edilmiş olup, bunun 804 milyon ₺'si harcamaya dönüşmüştür. Türkiye'den Boruyla Su Getirilmesi Projesi kapsamında yapılan harcamalar bu tutara dahil değildir.

Grafik 1: TC Yardımlarının Gelişimi (Milyon ₺)

T.C. yardımlarının TL cinsinden gelişimi yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. 2005 yılında 516,1 milyon ₺ olan yardımlar, 2006 yılında 627,6 milyon ₺'ye çıkmış, 2007 yılında azalış trendine girerek 564,6 milyon ₺'ye düşmüştür. 2008 yılında bütçe açıklarının etkisiyle yükselen yardım tutarı, 2009 yılında incelenen dönemin en yüksek tutarı olan 928,7 milyon ₺'ye ulaşmıştır. Ekonomik Programın ilk yılı olan 2010 yılında bütçe açıklarında yaşanan iyileşmeye paralel olarak 867,1 milyon ₺'ye düşen yardım tutarı, 2011 yılında azalmaya devam etmiş ve 838,1 milyon ₺'ye, 2012 yılında da 804 milyon ₺'ye düşmüştür. Yardımlarda yaşanan bu gelişmenin analizini yapabilmek için, yardımların 2009 yılı seviyesi olan 928,7 milyon ₺'ye çıkma nedenine bakmak gerekmektedir. Yardımların 2000 yılından itibaren sürekli artması ve üç katına çıkmasının temel nedeni, kur dalgalanmalarının yanında, cari bütçe açığının artmasına paralel olarak bu kaleme yapılan yardımların artmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yardımların 2009 yılı seviyesi olan 928,7 milyon ₺'den 2012 yılı sonunda 804 milyon ₺'ye düşmesinin nedeni; reel sektör destekleri ile alt yapı yatırımları için harcanan tutarın 2009 yılı seviyesi olan tutardan daha yüksek tutarlara ulaşmış olmasına rağmen, bütçe açığında yaşanan iyileşmelere paralel olarak bütçe açığına katkı için verilen tutarlardaki azalmadan kaynaklanmaktadır. Nitekim 2009 yılı yardımlarının iç dağılımında 627,9 milyon ₺'lik bir tutara sahip olan bütçe açığına katkı kaleminin 2012 yılındaki büyüklüğünün 358,7 milyon ₺ olması, bu tespitin göstergesidir.

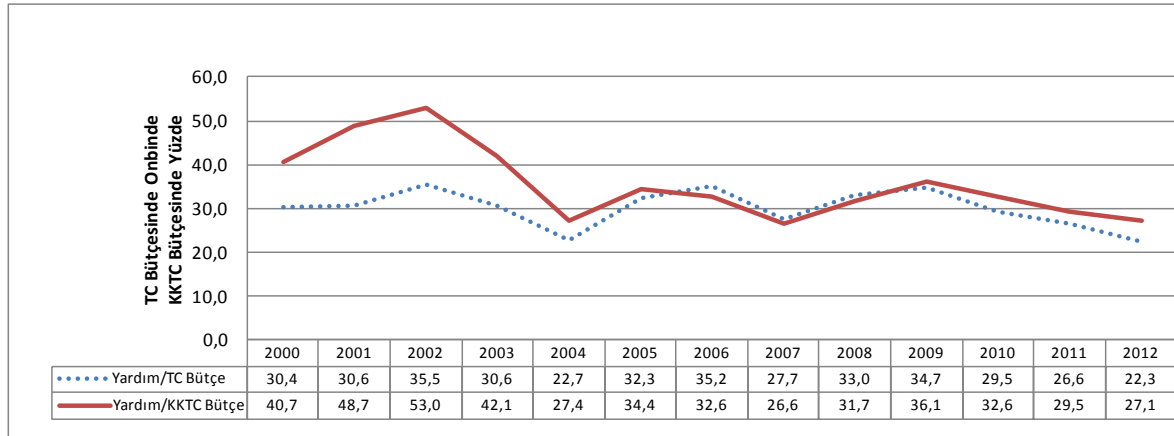
2000-2012 dönemi yardım miktarının temel belirleyicisi bütçe açığına yapılan katkılar olduğundan yardımlar, temel belirleyicinin dalgalanmasına paralel bir seyir takip etmiştir. Bunun yanında 2004 yılında KKTC bütçesinin zamanında hazırlanıp uygulanamaması nedeniyle yardımlar azalmış, 2005 yılında devir ödeneklerinin fazlalığı nedeniyle yardım miktarı artmıştır. 2006 yılı yardım artışının nispeten yavaşladığı, 2007 yılı ise yardımların azaldığı bir yıl olmuştur. Bu yıllar aynı zamanda KKTC ekonomisinin güçlendiği, GSYH'da önemli artışların olduğu yıllardır. Küresel ekonomik krizin etkisine karşı tedbir alınmaması neticesinde mali disiplinden sapmanın kamu açıklarına etkisi kendisini 2008 yılında göstermiştir. Bu dönemde kamu açıklarına yönelik olarak yapılan yardımlar bir önceki yıla göre yüzde 66 oranında artmıştır. 2009 yılında bütçe açıkları tavan yapmış ve bu nedenle yardımlarda büyük oranda artmıştır. 2010 yılında yardımların azalmaya başladığı görülmektedir. Altyapı yatırımları ve reel sektör destekleri gibi verimli

alanlara yapılan harcamaların artmasına rağmen toplam yardımlarda yaşanan bu azalma, yukarıda da bahsedildiği gibi bütçe açığına yapılan katkının azalması ile tahsis edilen yardımlardan bazı kalemlerin 2009 yılına göre düşük gerçekleşmesinden kaynaklanmıştır. T.C. yardımlarının temel politikasına uygun olan bu değişim 2011 ve 2012 yıllarında da devam etmiştir. 2012 yılında yardımlar aynı nedenle bir önceki yıla göre 35 milyon ₺ azalmıştır.

Aşağıdaki grafikte 2000 yılından itibaren yardımların T.C. ve KKTC bütçesi içindeki büyüklüğü gösterilmiştir. Yardımların T.C. bütçesi içindeki büyüklüğü incelenen dönem boyunca onbinde 22 ile 35,5 arasında değişmiştir. 2001-2003 yılları arasındaki yardım miktarının temel belirleyicisi bankacılık krizi olmuştur. Daha sonra bu oran 2004 yılında onbinde 22,7 seviyesine düşmüştür. 2007 yılından itibaren bu oran artış trendine girmiş ve onbinde 27,7 oranından başlayarak onbinde 34,7 oranına kadar yükselmiştir. 2009 yılında onbinde 34,7'ye kadar yükselen oran daha sonraki yıllarda bütçe açığına katkı kaleminde yaşanan azalma nedeniyle 2011 yılında onbinde 26,7, 2012 yılında ise onbinde 22,3 seviyesine geri inmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bütçesinin geçen zaman içinde hem reel olarak büyümesi, hem de yapılan reformlar nedeniyle kapsam olarak büyümesi, oransal olarak 2004 yılı seviyesi ile aynı gözükken yardımların değer olarak daha fazla olduğunu göstermektedir.

T.C. Yardımları KKTC bütçesi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu oran 2000 yılında yüzde 40,7 iken 2004 yılında KKTC'nde bütçe çıkartılamaması nedeniyle bu oran yüzde 27,4'e düşmüştür. Bu oran 2009 yılında yüzde 36,1'e kadar yükselmiş, Programın son yılı olan 2012 yılında yüzde 27,1'e gerilemiştir. Yardımların KKTC bütçesi içindeki payının uzun dönemde azalması, önceki yıllara göre harcamaların daha fazla öz kaynakla karşılandığını göstermektedir. KKTC bütçesinin T.C. yardımlarına bağımlılığını gösteren bu oranın son yıllarda azalması, bağımlılığın azalması yönünde olumlu gelişmeler olduğunu göstermesi açısından umut vericidir.

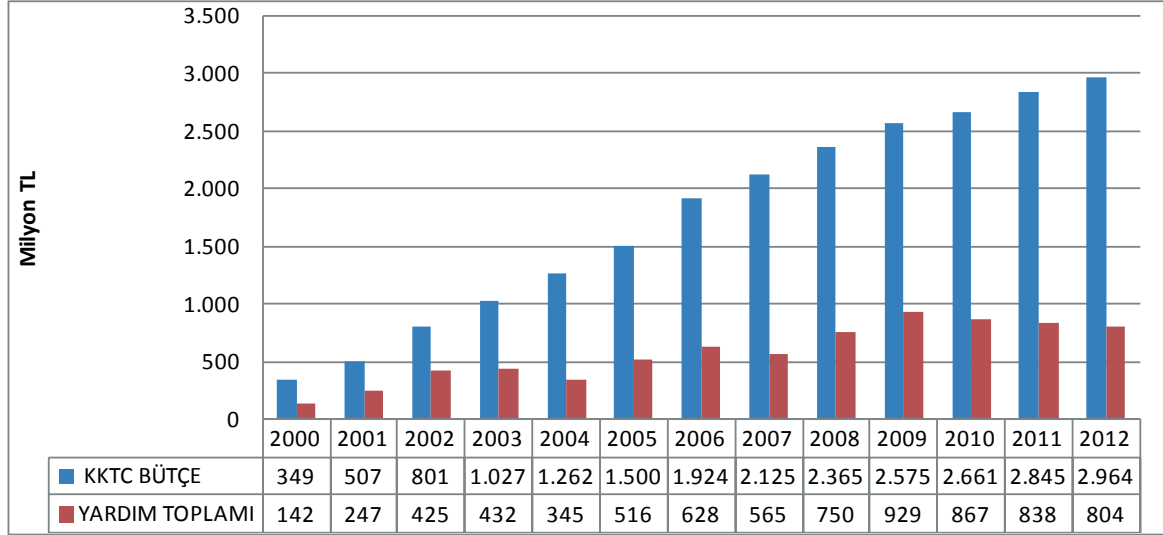
Grafik 2: TC Yardımlarının Bütçe İçindeki Yeri (Yüzde ve On binde)

Not: T.C. Kalkınma Bankası vasıtasıyla verilen krediler de toplama dahil edilmiştir.

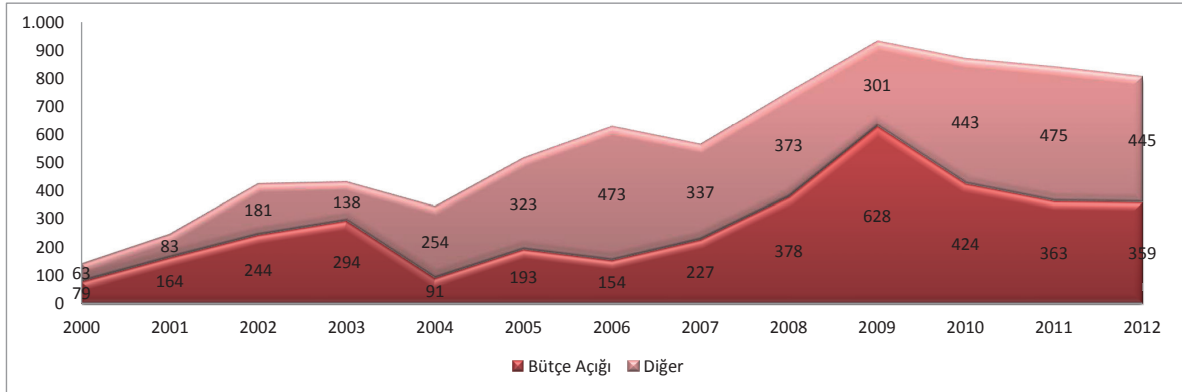
Bu durumun gelişimi aşağıdaki grafikte cari fiyatlarla gösterilmektedir. KKTC bütçesi ile T.C. yardımlarının karşılaştırıldığı bu grafikte bütçenin sabit artış hızıyla yükseldiği, yardımların da bütçe büyüklüğünden bağımsız olarak değiştiği, ama 2009 yılında bütçenin önemli bir bölümüne ulaştığı, program döneminde ise bütçenin büyümesine rağmen azaldığı görülmektedir.

Grafik 3: TC Yardımlarının Bütçe İçindeki Büyüklüğü (Milyon ₺)

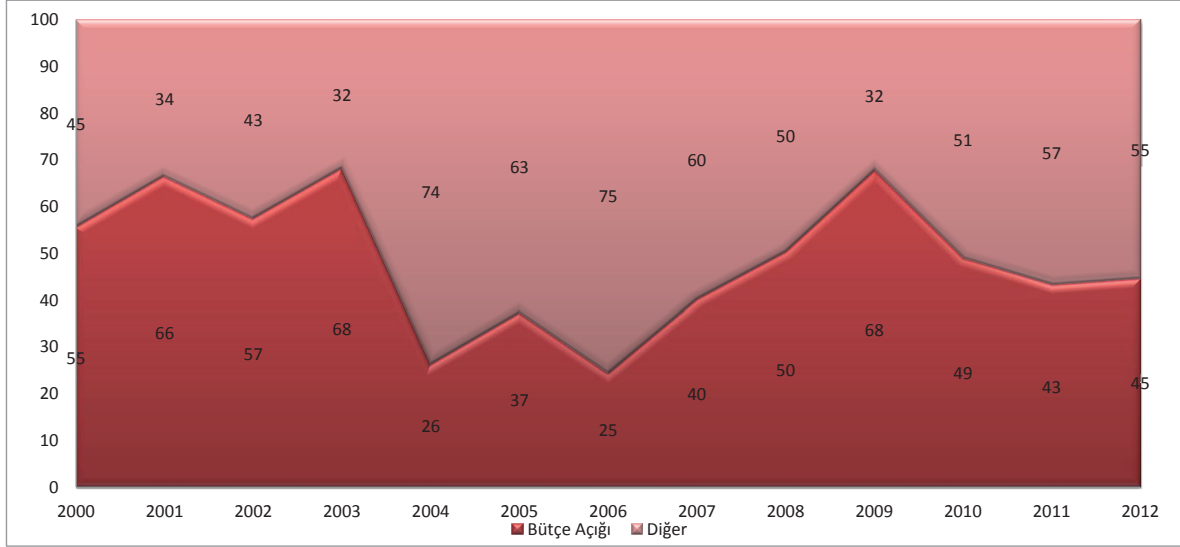

Yardımların alt kalemler arasındaki dağılımı kamu maliyesinin durumuna göre zamanla değişiklikler göstermektedir. Bununla birlikte gözetilmesi gereken bütçe açıkları için verilen yardımlar ile bunun dışındaki kalan yardımların dağılımıdır. Bu yaklaşımın temeli; yapılan yardımların verimli alanlarda kullanılmasını sağlamak, bütçe açığı gibi personel gideri ağırlıklı, her yıl tekrar eden ve sermaye birikimine katkı sağlamayan alanlarda harcanmasını engellemek yaklaşımına dayanmaktadır. Aşağıda içeriği daha detaylı olarak açıklanacak olan “Reform Destekleme Ödeneği”, kullanım yöntemi itibarıyla “Bütçe Açığına Katkı” olarak verilen yardımlarla aynı şekilde kullanılsa da mahiyeti itibarıyla kamunun performansının artmasını hedeflediği için verimli harcamalar olarak değerlendirilmiştir. Buna göre aşağıdaki grafik, yardımların ne kadarının verimli alanlarda kullanıldığını göstermektedir.

Grafik 4/A: TC Yardımlarının İç Dağılımı (Milyon ₺)

Grafik 4/B: TC Yardımlarının İç Dağılımı (%)

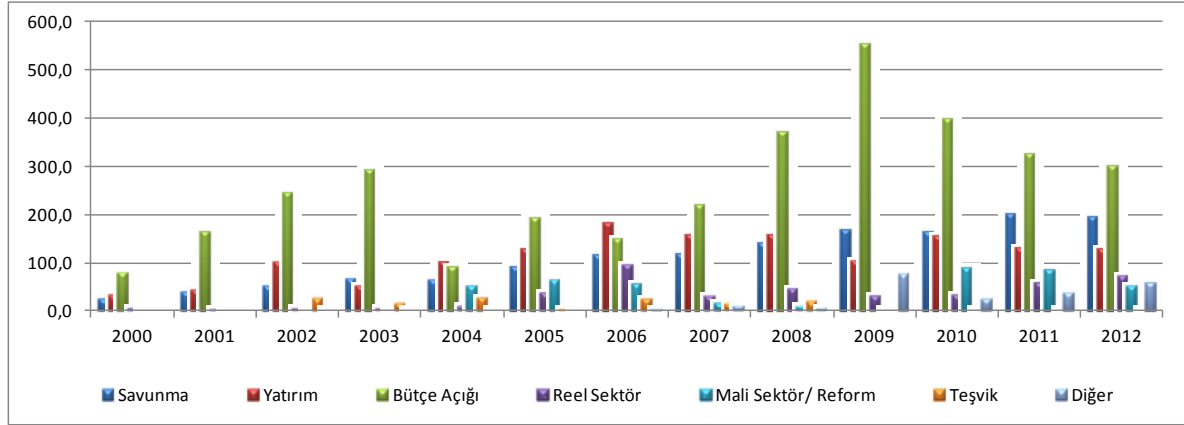
Yardımlar 2000-2003 yılları arasında cari nitelikteki bütçe harcamalarını finanse etmek amacıyla yani verimsiz alanlarda kullanılırken, 2004-2007 yılları arasında daha verimli alanlarda kullanılmıştır. 2006 yılında yardımların yüzde 25'i bütçe açığı için kullanılırken 2009 yılında bu oran yüzde 68'e çıkmıştır. Yardımların verimsiz alanlara kullanım oranı son 12 yılda iki defa (2003 ve 2009) en kötü seviyesine çıkmıştır. Ekonomik Programın uygulamaya konulmasından evvel yüzde 68 olan verimsiz kullanım oranı Programın uygulanmasından sonra yüzde 45 seviyesine düşmüştür.

Program döneminde yardımların alt kalemlerinin tanımında önemli değişiklikler olmuştur. Bunların başında Reform Destekleme Ödeneği gelmektedir. 2010 yılından itibaren oluşturulan Reform Destekleme Ödeneği 2010-2012 Programı kapsamında yer alan reformlardan kaynaklanan giderlerin finansmanı amacıyla bütçe açıklarına katkı amacıyla yönelik olarak kullanılmaktadır. 2008 yılından sonra "Mali Sektör"e yardım yapılmadığı için ve "Reform Destekleme Ödeneği" 2010 yılından itibaren verilmeye başladığı için aşağıdaki grafikte bu iki kalemin aynı sütunda gösterilmiştir. Alt kalemler arasında yapılan bir diğer değişiklik; 2011 yılına kadar KKTC'ye T.C. tarafından kredi olarak verilen "Reel Sektör Destekleri"nin 2011 yılından itibaren hibe olarak verilmesidir.

Aşağıdaki grafikte yardımların alt kalemlerinin 2000-2012 yılları arasındaki gelişimi yer almaktadır. Grafikte "Bütçe Açığına Katkı" için kullanılan ödeneklerin 2004 ve 2006 yıllarında yatırım harcamalarından az olduğu bunun dışında kalan diğer yıllarda en yüksek değer olması dikkat çekmektedir. 2008 yılında yapılan yardımlar 750 milyon ₺'ye ulaşırken bunun 432,7 milyon ₺'si "Bütçe Açığına Katkı" için kullanılmıştır. 2009 yılında ise 928,6 milyon ₺'ye ulaşan yardımların 658,5 milyon ₺'si "Bütçe Açığına Katkı" için kullanılmıştır ki bu tutar, incelenen dönem içinde "Bütçe Açığına Katkı" için harcanan en yüksek düzeydir.

Programın ilk yılı olan 2010 yılında "Bütçe Açığına Katkı" için 400 milyon ₺ harcanmış olup, Bütçe Açığına Katkı alt kalemi gibi kullanılan alt kalemlerin de dahil edilmesiyle bu rakam 513,6 milyon ₺'ye yükselmektedir. 2011 yılında ise "Bütçe Açığına Katkı" için 325 milyon ₺ harcanmış olup, Bütçe Açığına Katkı alt kalemi gibi kullanılan alt kalemlerin de dahil edilmesiyle bu rakam 447,9 milyon ₺'ye yükselmektedir. 2012 yılında bu rakamlar sırasıyla 300 milyon ₺ ve 409,2 milyon ₺'dir. Buradan da görüldüğü gibi "Bütçe Açığına Katkı" kalemi Program döneminde sürekli azalmıştır.

Grafik 5: TC Yardımlarının Gelişimi (Milyon ₺)

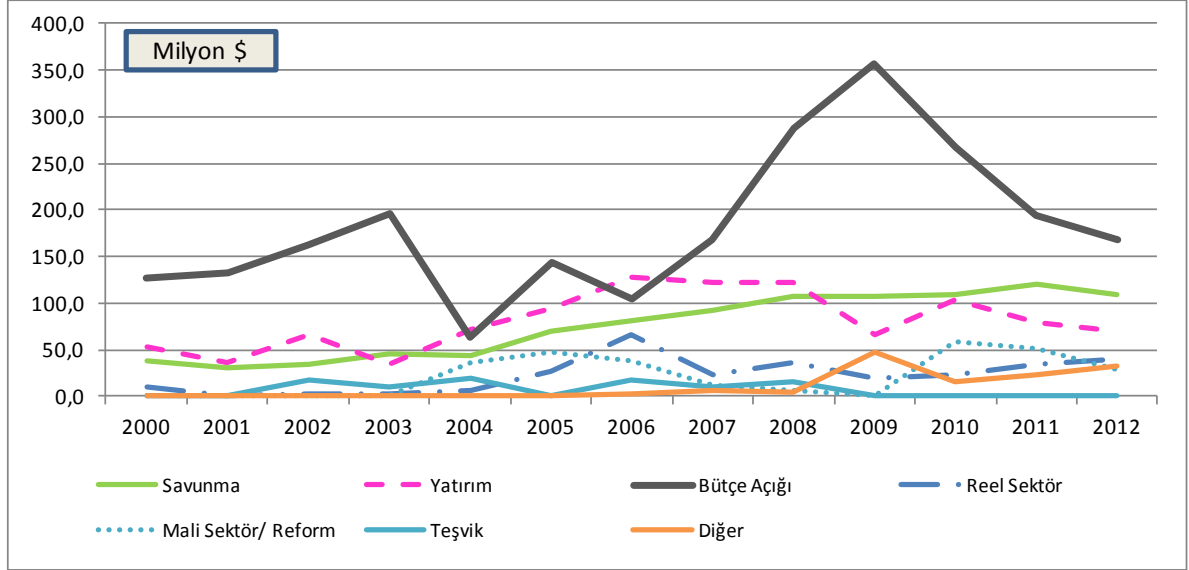
Alt yapı yatırımları için yapılan harcamalar 2009 yılı seviyesine göre yüksek olmakla birlikte Program döneminde beklenen performansı sergilemekten uzaktır. 2009 yılında 102 milyon ₺ seviyesinde gerçekleşen yatırımlar, 2010 yılında 155 milyon ₺, 2011 yılında 131 milyon ₺, 2012 yılında da 127 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu harcamalar tahsis edilen yatırım ödeneklerine göre düşük seviyededir. 312 milyon ₺ ödeneğin tahsis edildiği 2012 yılında harcama oranı yüzde 41 olarak gerçekleşmiştir. Ankara kaynaklı yatırımlar olarak adlandırılan T.C. Kurumlarınca yapılan projelerin gerçekleşme/tahsis edilen ödenek oranı 2012 yılında yüzde 58 olurken, Lefkoşa kaynaklı olarak adlandırılan KKTC kurumlarınca yapılan projelerin gerçekleşme/tahsis edilen ödenek oranı 2012 yılında yüzde 40 düzeyinde kalmıştır. Lefkoşa kaynaklı projelerdeki düşük harcama oranı, Belediye ve Köylere Yardım Projesinde ciddi ön hazırlık uygulamasının getirilmesi nedeniyle harcama seviyesinin düşük gerçekleşmiş olması gibi açıklanabilen nedenlere de bağlı olmanın yanında, kültür sektörü gibi Vakıflar İdaresinden kaynaklanan ve açıklanamayan harcamamaya alışkanlığı gibi veya çevre sektöründe olduğu gibi harcamamama durumu gibi ve tarım sektöründe olduğu gibi idareler arasında görev çatışması nedeniyle gerçekleştirilemeyen projeler (örneğin Gıda Laboratuvarı projesi) gibi nedenlere de bağlıdır. İhaleyi alan müteahhitlerin yeterli finansmana sahip olmaması nedeni de düşük harcamanın arkasında yatan nedenlerden biridir.

Program döneminde “Reel Sektör Destekleri” alt kaleminden gerçekleşen harcama; 2010 yılında 35 milyon ₺, 2011 yılında 59 milyon ₺, 2012 yılında da 73 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı harcama/tahsis edilen ödenek oranı yüzde 68’dir. Program döneminde “Reel Sektör Destekleri” için harcanan ödeneklerin etkinliği artırılmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen proje ve programlar Faaliyet Raporunun Tamamlanan Projeler bölümünde yer almaktadır.

Aşağıdaki grafikte \$ cinsinden yardım kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimi yer almaktadır. 2000 yılında 39 milyon \$ olan savunma harcamaları, 2011 yılı sonunda 109 milyon \$’a ulaşmıştır. Yardımların amacı açısından odak noktası olan yatırımlar incelenen dönem içinde 2006 yılında zirve yapmış ve 128 milyon \$’a ulaşmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında 121 milyon \$ civarında gerçekleşen yardımlar 2009 yılında \$’ın değer kazanması ve seçim nedeniyle ihale yapılmamasının da etkisiyle 66 milyon \$ seviyesine düşmüştür. 2010 yılında yatırım harcamaları 103 milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiş olup 100 milyon \$ seviyesini geçen ender yıllardan biri olmuş, 2011 yılında tekrar azalarak 78,7 milyon \$’a, 2012 yılında 71 milyon \$’a düşmüştür. Yardımların amacı açısından odak noktasını teşkil eden bir diğer kalem reel sektör, 2007 yılındaki hızlı düşüşün dışında yatırımlara paralel bir seyir takip etmiştir. 2010 yılından sonra yatırımların tersine yükselişe geçmiş ve Program dönemi sonunda incelenen dönem içinde en yüksek seviyesi olan 73 milyon \$ seviyesine yükselmiştir. Reel sektör destek ödemelerinin artması ekonominin içinde özel sektörün artırılması politikası ile örtüşmektedir.

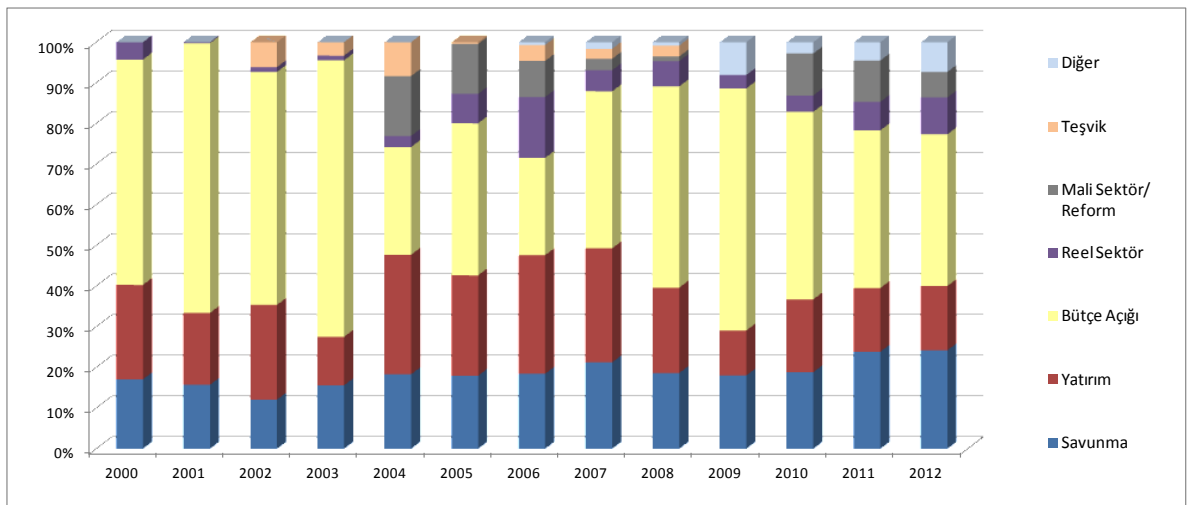
Grafikte dikkat edilmesi gereken en önemli kalem bütçe açığı kalemidir. 2004-2006 yılları arasında 2003 yılına göre düşük seyreden bütçe açıkları 2007 yılından sonra önemli oranlara çıkmıştır. 2009 yılında en yüksek seviyesine çıkan bütçe açığına verilen yardım miktarı 2010-2012 döneminde alınan tedbirler neticesinde düşmüştür.

Grafik 6: TC Yardımlarının Gelişimi (Milyon \$)

Aşağıdaki grafikte yardım kalemlerinin ağırlığı yer almaktadır. Grafikte 2006 yılından sonra “Bütçe Açığına Katkı” için yapılan yardımların, yardımların geneli içinde giderek büyük bir alan işgal ettiği ve 2009 yılından sonra ise bu alanın küçülmeye başladığı net bir şekilde görülmektedir. “Savunma” alt kalemi için yapılan harcamalar, yardımların yükselmesine rağmen 2010 yılına kadar yüzde 20 oranını korumuştur. 2011 yılında ise oransal olarak son on yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır. Zira bu harcama kalemini oluşturan giderler daha çok personel harcaması ve cari harcamalardan oluştuğu için artması değil ama belli bir seviyede kalması uygun politika olarak görülmektedir.

Grafik 7: TC Yardımlarının İç Dağılımı (%)

Tablo 3'te 2011 yılında yapılan yardımların kesin hesabı yer almaktadır. Daha sonraki tablolar sırasıyla altyapı yatırım projeleri ile reel sektör destekleme projelerinin harcama durumunu göstermektedir.

Yıllar	BÜTÇE									
	HİBELER				KREDİLER				Teşvik Kredileri	GENEL TOPLAM
	Savunma	Altyapı Projeleri	Reel Sektör	TOPLAM	Kamu Sektörü	Reel Sektör	Mali Sektör/ Reform Destekleme	TOPLAM		

TABLO 1: KKTC'YE YAPILAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ YARDIMLARININ GELİŞİMİ 2002-2012

(Cari Fiyatlarla)

2002	51.418.000	99.000.000		150.418.000	243.581.933	5.000.000		248.581.933	26.000.000	424.999.933
2003	67.500.000	51.430.000		118.930.000	293.824.826	5.000.000		298.824.826	14.300.000	432.054.826
2004	63.236.233	101.602.031		164.838.264	91.476.311	9.439.603	50.837.501	151.753.415	28.765.820	345.357.499
2005	92.798.997	127.381.082		220.180.079	193.001.277	37.298.505	63.457.508	293.757.290	2.172.767	516.110.136
2006	115.833.589	183.033.454		298.867.043	154.387.758	93.889.335	55.767.820	304.044.913	24.671.173	627.583.129
2007	120.047.875	158.317.708		278.365.583	227.220.839	29.243.461	15.887.888	272.352.188	13.838.283	564.556.054
2008	139.791.027	157.565.115		297.356.142	377.579.934	46.778.966	8.378.409	432.737.309	20.207.071	750.300.522
2009	167.395.579	102.695.376		270.090.955	627.895.790	30.703.527		658.599.317	0	928.690.272
2010	163.327.202	155.303.458		318.630.660	424.150.471	34.816.336	89.475.000	548.441.807	0	867.072.467
2011	199.979.873	131.418.858	58.741.920	390.140.651	362.664.336	0	85.325.000	447.989.336	0	838.129.987
2012	194.687.299	127.168.153	72.889.557	394.745.009	358.752.878	0	50.500.000	409.252.878	0	803.997.887
TOPLAM	1.376.015.674	1.394.915.235	131.631.477	2.902.562.386	3.354.536.353	292.169.733	419.629.126	3.966.335.212	129.955.114	7.098.852.712

TABLO 2: KKTC'YE YAPILAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ YARDIMLARININ GELİŞİMİ 2002-2012

(\$)

2002	34.145.726	65.744.037	0	99.889.763	161.758.177	3.320.406		165.078.583	17.266.111	282.234.457
2003	45.208.926	34.445.852	0	79.654.778	196.792.662	3.348.809		200.141.471	9.577.595	289.373.844
2004	44.459.263	71.432.963	0	115.892.226	64.313.909	6.636.667	35.742.133	106.692.709	20.224.278	242.809.213
2005	69.212.127	95.004.428	0	164.216.555	143.945.833	27.818.284	47.328.411	219.092.528	1.620.511	384.929.594
2006	80.939.852	127.896.415	0	208.836.267	107.879.955	65.606.090	38.968.309	212.454.354	17.239.223	438.529.844
2007	92.237.524	121.641.748	0	213.879.272	174.582.745	22.468.906	12.207.292	209.258.943	10.632.499	433.770.714
2008	108.121.403	121.868.776	0	229.990.179	292.039.291	36.181.202	6.480.282	334.700.775	15.629.164	580.320.118
2009	108.202.034	66.380.776	0	174.582.810	405.862.579	19.846.307	0	425.708.886	0	600.291.696
2010	108.858.385	103.510.520	0	212.368.905	282.698.379	23.205.260	59.635.528	365.539.167	0	577.908.072
2011	119.748.427	78.693.927	35.174.802	233.617.156	217.164.273	0	51.092.814	268.257.087	0	501.874.243
2012	108.612.161	70.944.576	40.663.630	220.220.367	200.141.076	0	28.172.943	228.314.019	0	448.534.386
TOPLAM	919.745.828	957.564.018	75.838.432	1.953.148.278	2.247.178.879	208.431.931	279.627.712	2.735.238.522	92.189.381	4.780.576.181

TABLO 3: TÜRKİYE CUMHURİYETİNCE 2012 YILINDA KUZAY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNE YAPILAN YARDIMLAR (GENEL İCMAL)

AÇIKLAMALAR	2011 YILINDAN DEVREDEN				2012				TOPLAM	YAPILAN REVİZE İŞLEMLERİ	2012 TOPLAM REVİZE ÖDENEĞİ	2012 YILI HAR-CAMASI	2013 YILINA DEVREDEN ÖDENEK
	(KKTC'ndeki)	(KKTC'ndeki)	(Türkiye'deki)	TOPLAM	BÜTÇE	GERİ DÖNÜŞ	EKLENEN DÜŞÜLEN						
	AVANS	NAKİT	BÜTÇE EMA-NETİ										
SAVUNMA ÖDE-NEKLERİ (HİBE)	0,00	13.981.331,88	3.000.000,00	16.981.331,88	185.000.000,00	0,00	0,00	201.981.331,88	0,00	201.981.331,88	194.687.299,57	7.294.032,31	
								0			0		
ALTYAPI PROJELERİ (HİBE)	2.192.390,31	6.008.394,00	145.877.477,78	154.078.262,09	158.000.000,00	0,00	0,00	312.078.262,09	0,00	312.078.262,09	127.168.152,70	184.910.109,39	
Ankara Kaynaklı Projeler	0,00	0,00	32.350.000,00	32.350.000,00	61.650.000,00	0,00	-2.000.000,00	92.000.000,00	0,00	92.000.000,00	34.902.409,15	57.097.590,85	
Lefkoşa Kaynaklı Projeler	2.192.390,31	6.008.394,00	113.527.477,78	121.728.262,09	96.350.000,00		2.000.000,00	220.078.262,09	0,00	220.078.262,09	92.265.743,55	127.812.518,54	
REEL SEKTÖR (Geri dönüşler dahil)	55.900,98	14.100.928,33	33.000.000,00	47.156.829,31	50.000.000,00	10.843.170,69	0,00	108.000.000,00	-860.432,44	107.139.567,56	72.889.556,74	34.250.010,82	
TEŞVİK KREDİLERİ (T.KALKINMA BANKASI)													
											0,00	23.952.199,90	
KREDİLER	2.301.016,00	11.455.441,41	34.000.000,00	47.756.457,41	400.000.000,00	0,00	0,00	447.756.457,41	0,00	447.756.457,41	409.252.878,24	38.503.579,17	
Kamu Sektörü (Cari Bütçe Açığına Katkı)				0,00	300.000.000,00		0,00	300.000.000,00		300.000.000,00	300.000.000,00	0,00	
Kamu Sektörü (Diğer)	2.301.016,00	4.255.441,41	34.000.000,00	40.556.457,41	50.000.000,00		0,00	90.556.457,41	0,00	90.556.457,41	58.752.878,24	31.803.579,17	
Reform Destekleme Ödeneği		7.200.000,00	0,00	7.200.000,00	50.000.000,00			57.200.000,00	0,00	57.200.000,00	50.500.000,00	6.700.000,00	
TOPLAM	4.549.307,29	45.546.095,62	238.829.677,68	288.925.080,59	794.000.000,00	10.843.170,69	0,00	1.093.768.251,28	0,00	1.092.907.818,84	803.997.887,25	288.909.931,59	

2012 yılında gerçekleşen geri dönüşler öngörülenin ALTINDA olduğundan Reel Sektör kullanım alanından 860.432,44 TL daha az devir işlemi gerçekleşmiştir.

TABLO 4: ANKARA KAYNAKLI PROJELER

	2012 Ödenęi	Eklenen/ Düşülen	Toplam Ödenek	Toplam Harcama
ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ				
K.K.T.C. Karayolları Master Plân Uygulama Projesi	32.000.000,00	0,00	49.500.000,00	25.072.106,73
Ercan Havaalanı ILS Projesi	0,00	0,00	43.000.000,00	23.072.106,73
Ercan Havaalanı SMART Projesi	0,00	0,00	2.500.000,00	0,00
Ercan Havaalanı Geliştirme Projesi	2.000.000,00	0,00	2.000.000,00	0,00
KÜLTÜR SEKTÖRÜ	150.000,00	0,00	2.000.000,00	2.000.000,00
Vakıflar İdaresi Bilgi Yönetimi Projesi	150.000,00	0,00	150.000,00	0,00
YÜKSEK ÖĞRETİM SEKTÖRÜ	16.000.000,00	0,00	16.000.000,00	8.000.000,00
ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Giderlerine Katkı Projesi	13.000.000,00	0,00	13.000.000,00	7.000.000,00
İTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Yatırım Giderlerine Katkı Projesi	3.000.000,00	0,00	3.000.000,00	1.000.000,00
DİĞER KAMU SEKTÖRÜ	12.500.000,00	-2.000.000,00	22.000.000,00	1.830.302,42
Müşavirlik Hizmetleri Projesi	1.000.000,00	0,00	3.000.000,00	1.827.470,42
E-Devlet Projesi	10.000.000,00	0,00	15.000.000,00	0,00
K.K.T.C.'de Nirengi Ağı Oluşturulması Projesi	1.500.000,00	-2.000.000,00	4.000.000,00	2.832,00
ÇEVRE SEKTÖRÜ	0,00	0,00	1.350.000,00	0,00
Yeni Baraj, Ana İsale Hatları ve Diğer Su Etüd-Proje ve Yatırımları Projesi	0,00	0,00	1.350.000,00	0,00
SAVUNMA, GÜVENLİK VE ADALET SEKTÖRÜ	1.000.000,00	0,00	3.000.000,00	0,00
Yeni Cezaevi Yapımı Projesi	1.000.000,00	0,00	3.000.000,00	0,00
TOPLAM	61.650.000,00	-2.000.000,00	92.000.000,00	34.902.409,15

TABLO 5:LEFKOŞA KAYNAKLI PROJELER

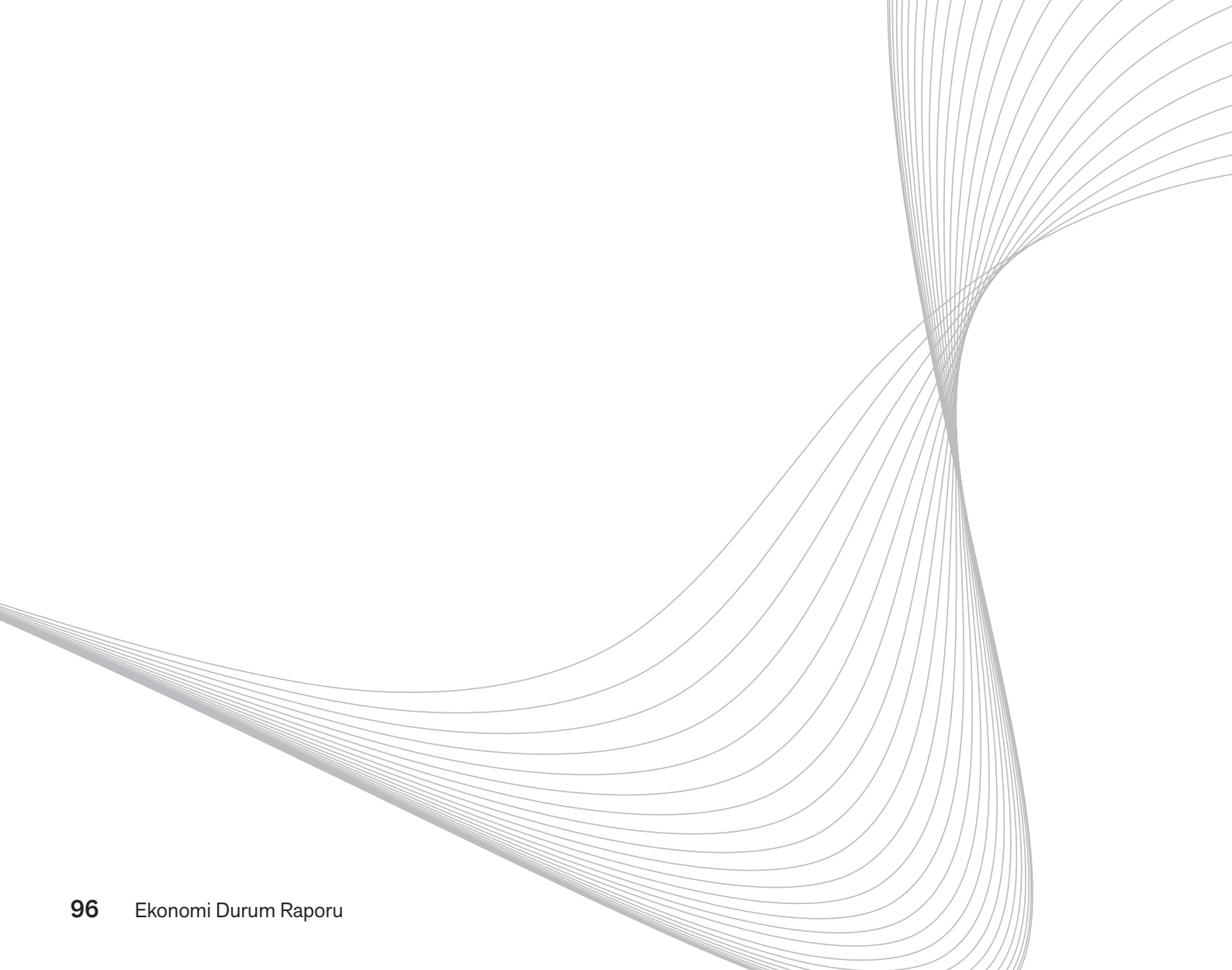
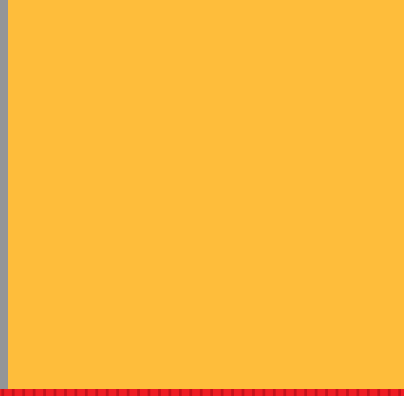
	2012 Ödeneği	Tadil Ödenek	Eklenen / Düşülen	Toplam Ödenek	Toplam Harcama
TARIM SEKTÖRÜ	8.300.000,00	15.820.000,00	0,00	15.820.000,00	8.310.836,38
Meteoroloji Hizmetlerinin Geliştirilmesi Prj.	200.000,00	550.000,00	0,00	550.000,00	493.822,67
Bitki Koruma ve Bitkisel Üretimi Geliştirme Prj.	200.000,00	230.000,00	0,00	230.000,00	30.881,58
Modern Sulama Sistemlerinin Geliştirilmesi Katkı	0,00	340.000,00	0,00	340.000,00	305.988,99
Hayvancılığın ve Org. Hayvan Barınaklarının Geliştirilmesi ve Katkı Projesi	0,00	300.000,00	0,00	300.000,00	70.919,63
Balıkçı Barınaklarının İyileştirilmesi ve Geliş.Prj.	1.500.000,00	1.800.000,00	0,00	1.800.000,00	487.765,79
Hayvan Islahı, Hayvansal Hastalık ve Zararlılarla Müc. Prj.	2.000.000,00	2.600.000,00	0,00	2.600.000,00	1.155.699,61
Gıda Laboratuvarı Projesi	0,00	3.600.000,00	0,00	3.600.000,00	2.397.824,45
Sınır Kontrol Noktası Oluşturma Projesi	500.000,00	500.000,00	0,00	500.000,00	0,00
Tarımsal Araştırma ve Geliştirme Projesi	900.000,00	1.300.000,00	0,00	1.300.000,00	665.545,21
KKTC Ormancılık Sektörünü Geliştirme Projesi	3.000.000,00	4.600.000,00	0,00	4.600.000,00	2.702.188,45
SANAYİ, TİCARET VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ	3.000.000,00	3.000.000,00	0,00	3.000.000,00	2.758.162,26
Organize Sanayi Bölgeleri Altyapı İnşaatına Katkı Prj.	3.000.000,00	3.000.000,00	0,00	3.000.000,00	2.758.162,26
ENERJİ SEKTÖRÜ	100.000,00	6.325.000,00	0,00	6.325.000,00	1.429.591,70
Akaryakıt Birimi Laboratuvarının Geliştirilmesi Prj.	100.000,00	100.000,00	0,00	100.000,00	0,00
Elektrik Altyapılarının Tamamlanmasına Katkı Prj.	0,00	925.000,00	0,00	925.000,00	335.869,31
UCT Standartlarına Uyum Prj.	0,00	5.300.000,00	0,00	5.300.000,00	1.093.722,39
ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ	19.300.000,00	34.390.000,00	1.037.300,00	35.427.300,00	15.050.194,63
Yol Yapım Projesi	18.850.000,00	31.650.000,00	950.000,00	32.600.000,00	12.846.252,59
Lefkoşa Güzelyurt Double Yolu III. Etap (Yılmazköy-Mevlevi-Güzelyurt-Kalkanlı) Projesi	0,00	660.000,00	0,00	660.000,00	299.001,60
Lefkoşa-Şehiriçi Anayolları Açma ve Bölünmüş Yolları Tamamlama Projesi	0,00	1.300.000,00	87.300,00	1.387.300,00	1.387.138,95
Limanların ve Diğer Kıyı Yapılarının Geliştirilmesi Prj.	200.000,00	460.000,00	0,00	460.000,00	443.758,49
Ercan Havaalanının Eksikliklerinin Giderilmesi Prj.	250.000,00	320.000,00	0,00	320.000,00	74.043,00
EĞİTİM SEKTÖRÜ	7.250.000,00	13.497.000,00	0	13.497.000,00	8.695.482,93
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Destek Projesi	0,00	1.797.000,00	0,00	1.797.000,00	167.113,30
Eğitim ve Öğretim Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Katkı Prj.	4.000.000,00	8.000.000,00	1.250.000,00	9.250.000,00	6.668.784,40
Ölçme ve Değerlendirme Merkezi Projesi	250.000,00	250.000,00	0,00	250.000,00	4.600,00
Meslek Liseleri Altyapı Modernizasyon Projesi	500.000,00	500.000,00	0,00	500.000,00	317.986,11
Gençlere Yönelik Etkinliklerin Desteklenmesi Prj.	1.000.000,00	1.150.000,00	0,00	1.150.000,00	1.104.435,86
Lefkoşa Gençlik Merkezi Yapımı ve Geliştirme Prj.	1.000.000,00	1.000.000,00	-1.000.000,00	0,00	0,00
Sportif Faaliyetlere ve Spor Tesislerine Katkı Prj.	300.000,00	450.000,00	0,00	450.000,00	351.582,17
Sosyal Destek Projesi	200.000,00	350.000,00	-250.000,00	100.000,00	80.981,09
KÜLTÜR SEKTÖRÜ	10.438.000,00	20.026.000,00	870.000,00	20.896.000,00	6.503.135,17
Din Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Katkı Projesi	5.000.000,00	10.400.000,00	0,00	10.400.000,00	2.185.701,55
Tanıtma, Enformasyon ve Tören Giderlerine Katkı Prj.	3.000.000,00	4.350.000,00	870.000,00	5.220.000,00	3.612.694,31
Anıtlar, Şehitlikler ve Müzeler Yapım ve Onarımı ile Katkı Prj.	523.000,00	1.423.000,00	0,00	1.423.000,00	280.490,44
Salamis Antik Kenti Kazısına Katkı Projesi	300.000,00	360.000,00	0,00	360.000,00	123.022,50
Lefkoşa Belediyesi Tiyatro Binası Yapımına Katkı Prj.	0,00	878.000,00	0,00	878.000,00	0,00
Eski Eserlerin Restorasyonu Projesi	1.215.000,00	2.215.000,00	0,00	2.215.000,00	94.751,71
TC-KKTC Kültür ve Sanat İşbirliği ve Katkı Projesi	400.000,00	400.000,00	0,00	400.000,00	206.474,66
SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET SEKTÖRÜ	5.950.000,00	10.550.000,00	700.000,00	11.250.000,00	0,00
Tıbbi Teczizat ve Ambulans Alımı Projesi	1.500.000,00	5.500.000,00	0,00	5.500.000,00	0,00
Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi	0,00	600.000,00	0,00	600.000,00	0,00
Onkoloji Hastanesi Yapım Projesi	4.000.000,00	4.000.000,00	0,00	4.000.000,00	0,00
Hastane Etüd Projesi	250.000,00	250.000,00	0,00	250.000,00	0,00
Devlet Laboratuvarına Teczizat Alımı ve Akreditasyon Projesi	200.000,00	200.000,00	700.000,00	900.000,00	0,00
DİĞER KAMU SEKTÖRÜ	30.537.000,00	83.240.262,09	4.300.000,00	82.152.962,09	34.276.413,91

Maliye İdaresini Geliştirme Projesi	400.000,00	500.000,00	0,00	500.000,00	301.867,84
Tamamlama Projesi	5.956.468,00	8.393.262,09	-5.387.300,00	3.005.962,09	0,00
TC'den Görevli Olarak Gelen Kamu Görevlileri ve Uzmanların Ücretleri Prj.	2.000.000,00	2.000.000,00	0,00	2.000.000,00	1.849.352,83
Hizmet Binaları Yapım Geliştirme ve Tamamlama Prj.	7.750.000,00	17.750.000,00	0,00	17.750.000,00	8.180.945,07
Otomasyon Projelerine Katkı Projesi	150.000,00	225.000,00	0,00	225.000,00	195.042,05
Dernek,Birlik,Kulüp,Sendika ve Vakıflara Katkı Prj.	1.200.000,00	3.200.000,00	1.100.000,00	4.300.000,00	3.989.480,46
Nüfus Sayımı Projesi	0	2.650.000,00	1.200.000,00	3.850.000,00	3.737.405,09
Belediye ve Köylerin Altyapı Yatırımlarına Katkı Prj	11.880.532,00	46.800.000,00	0,00	46.800.000,00	13.913.272,78
Lefkoşa Surları Bölgesi Renevasyon Etüd Prj.	0,00	222.000,00	0,00	222.000,00	0,00
K.K.T.C.'de Nirengi Ağı Oluşturulması Projesi	1.200.000,00	1.500.000,00	2.000.000,00	3.500.000,00	2.109.047,79
ÇEVRE SEKTÖRÜ	8.500.000,00	25.450.000,00	0,00	25.450.000,00	12.055.112,74
İçme Suları, İsale Hatları, Şebeke ve Türbin Yenileme ve Dere Islahı ve Katkı Projesi	6.000.000,00	18.550.000,00	0,00	18.550.000,00	6.802.652,54
Su Deposu İnşaatları Projesi	500.000,00	1.500.000,00	0,00	1.500.000,00	1.212.142,31
Dalgıç Pompa ve Aksamları Projesi	500.000,00	800.000,00	0,00	800.000,00	666.364,27
Su Sondajları Projesi	500.000,00	600.000,00	0,00	600.000,00	558.304,32
Atık Su Arıtma Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Katkı Prj.	0,00	3.000.000,00	0,00	3.000.000,00	2.815.649,30
Ülkesel Fiziki Plan Projesi	1.000.000,00	1.000.000,00	0,00	1.000.000,00	0,00
SAVUNMA, GÜVENLİK VE ADALET SEKTÖRÜ	975.000,00	2.695.000,00	480.000,00	3.175.000,00	2.115.055,03
Cezaevi'nin Geliştirilmesi Projesi	225.000,00	255.000,00	0,00	255.000,00	0,00
Polis Teşkilatını Güçlendirme Projesi	0,00	1.690.000,00	480.000,00	2.170.000,00	2.115.055,03
Demirhan Karakol Projesi	750.000,00	750.000,00	0,00	750.000,00	0,00
HABERLEŞME SEKTÖRÜ	2.000.000,00	3.085.000,00	0,00	3.085.000,00	1.071.958,80
Televizyon ve Radyo Karasal Sayısal Yayıncılık Prj	0,00	110.000,00	0,00	110.000,00	0,00
BRT Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi	2.000.000,00	2.000.000,00	0,00	2.000.000,00	1.071.958,80
Telefon Şebekelerinin Geliştirilmesi Projesi	0,00	975.000,00	0,00	975.000,00	0,00
TOPLAM	96.350.000,00	220.078.262,09	2.000.000,00	220.078.262,09	92.265.743,55

TABLO 6: REEL SEKTÖR

	2012 Ödeneği	Tadil Ödenek	Eklenen / Düşülen	Toplam Ödenek	Toplam Harcama
TARIM SEKTÖRÜ	3.000.000,00	8.500.000,00	1.000.000,00	9.500.000,00	5.900.738,52
Proje Destekli Tarımsal Kısmi Hibe Programı Projesi	0,00	5.000.000,00	0,00	5.000.000,00	2.718.044,76
Tarımsal Hibe Programı	0,00	500.000,00	0,00	500.000,00	182.693,76
Tarım Sektörünün Geliştirilmesi Projesi	1.000.000,00	1.000.000,00	0,00	1.000.000,00	0,00
Faiz Destekli Zirai Kredi Programı Projesi	2.000.000,00	2.000.000,00	1.000.000,00	3.000.000,00	3.000.000,00
SANAYİ, TİCARET VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ	10.500.000,00	13.614.000,00	0,00	13.614.000,00	9.962.192,21
Lefkoşa Arasta Esnafına Renevasyon Amaçlı Faiz Destekli Kredi Programı Projesi	1.000.000,00	1.000.000,00	0,00	1.000.000,00	0,00
Sanayici ve KEZ'e Yönelik Proje Destekli Kısmi Hibe Programı Projesi	3.000.000,00	6.000.000,00	0,00	6.000.000,00	3.909.762,04
Sanayici ve KEZ'e Yönelik Faiz Destekli Kredi Programı Projesi	0,00	1.000,00	0,00	1.000,00	0,00
Kalite Belgesi, Fuar, Pazarlama ve Navlun Hibe Destek Programı Projesi	2.500.000,00	2.612.000,00	0,00	2.612.000,00	2.052.430,17
Esnaf ve Hizmet Sektörüne Yönelik Faiz Destekli Kredi Programı	4.000.000,00	4.000.000,00	0,00	4.000.000,00	4.000.000,00
Faiz Destekli KOBİ Yatırım Kredi Programı	0,00	1.000,00	0,00	1.000,00	0,00
TURİZM SEKTÖRÜ	23.850.000,00	42.985.000,00	2.367.567,56	45.352.567,56	35.781.298,81
Yarım Kalmış Otellerin Tamamlanması ve Mevcut Otel ve Restorantların Geliştirilmesine Kredi	0,00	560.000,00	0,00	560.000,00	40.995,00
Eko Turizmi ve Pansiyonculuğu Geliştirme Projesi	150.000,00	385.000,00	0,00	385.000,00	0,00
Turizm Teşvik Programı	18.000.000,00	27.000.000,00	1.500.000,00	28.500.000,00	27.680.873,99
Turizm Bölgeleri Alt Yapılarına Katkı ve Turizm Çeşitlendirme Projesi	700.000,00	4.200.000,00	0,00	4.200.000,00	1.950.872,09
Turizm Yatırımlarına Faiz Destekli Kredi Programı	1.000.000,00	6.140.000,00	-132.432,44	6.007.567,56	3.000.000,00
Turizm Projelerine Kısmi Hibe Programı	3.000.000,00	3.000.000,00	0,00	3.000.000,00	2.267.935,27
Turizm Tanıtım ve Ara Eleman Yetiştirme Projesi	1.000.000,00	1.700.000,00	1.000.000,00	2.700.000,00	840.622,46
YÜKSEK ÖĞRETİM SEKTÖRÜ	17.900.000,00	29.373.000,00	1.300.000,00	30.673.000,00	16.301.399,88
Üniversitelerin Ortak Tanıtımına Katkı Projesi	1.000.000,00	1.800.000,00	0,00	1.800.000,00	985.296,54
Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı Projesi	1.000.000,00	1.100.000,00	0,00	1.100.000,00	748.331,02
Lefke Avrupa Üniversitesinin Geliştirilmesine Katkı Projesi	0,00	900.000,00	300.000,00	1.200.000,00	811.003,63
Yükseköğretim Kurumlarında Mühendislik Laboratuvarlarının Geliştirilmesi Projesi	0,00	1.200.000,00	0,00	1.200.000,00	1.150.000,00
Yükseköğretim Kurumları Labaratuvar Geliştirme Projesi	2.000.000,00	2.000.000,00	0,00	2.000.000,00	0,00
Üniversitelerin Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Projesi	3.000.000,00	4.500.000,00	0,00	4.500.000,00	740.665,00
Üniversitelerin Uluslararası Akreditasyonu ve Bologna Sürecine Hazırlanması Projesi	1.000.000,00	1.900.000,00	0,00	1.900.000,00	298.541,92
DAÜ Yatırım Giderlerine Katkı Projesi	9.900.000,00	15.973.000,00	1.000.000,00	16.973.000,00	11.567.561,77
DİĞER KAMU SEKTÖRÜ	5.593.170,69	13.528.000,00	-4.800.000,00	8.000.000,00	4.943.927,32
Tamamlama Projesi	2.593.170,69	5.528.000,00	-4.800.000,00	0,00	0,00
Kırsal Kalkınma Projesi	0,00	5.000.000,00	0,00	5.000.000,00	4.943.927,32
Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Projesi	3.000.000,00	3.000.000,00	0,00	3.000.000,00	0,00
TOPLAM	60.843.170,69	108.000.000,00	4.800.000,00	107.139.567,56	72.889.556,74

KKTC **2012**
EKONOMİ DURUM RAPORU
TAMAMLANAN
PROJELER

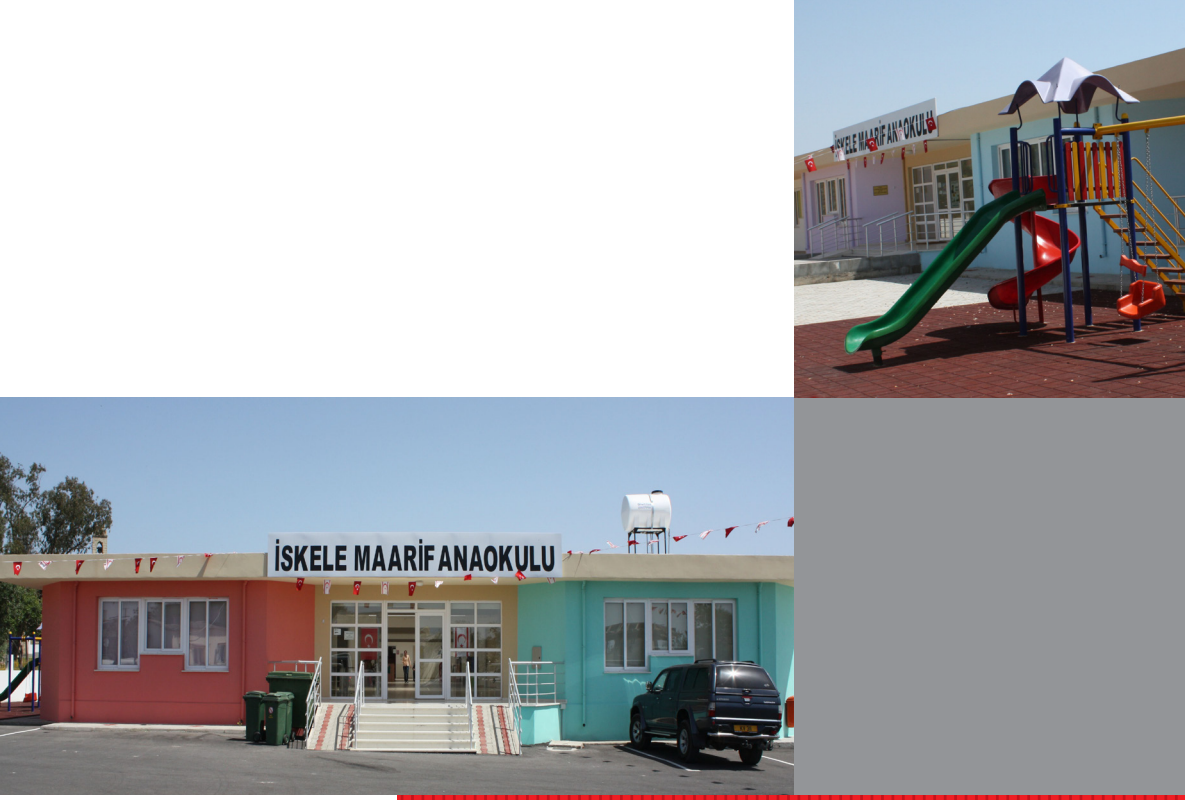

TAMAMLANAN PROJELER

2012 yılında toplam 73 adet altyapı yatırım projesine 312 milyon ₺ ödenek ayrılmış, bunlardan 51 adedinde faaliyet olmuş ve toplam 124 milyon ₺ harcanmıştır. Reel sektörün desteklenmesi için 2012 yılında 28 adet proje oluşturulmuş ve 107 milyon ₺ tahsis edilmiş, bunlardan 22 adet projede faaliyet olmuş ve 72,8 milyon ₺ harcama gerçekleşmiştir.

Bu projelerin isimleri ve ne kadar harcama yapıldığına ilişkin detay bilgiler 4. Bölümde yer almaktadır. Bu bölümde bazı önemli projelere ilişkin açıklamalar yer alacaktır.

Eğitim ve Öğretim Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Katkı Projesi

Öğrencilerin daha uygun ve daha donanımlı ortamlarda eğitim öğretim hizmeti almalarını sağlamak amacıyla yürütülen bu Projeyle bir taraftan derslik ihtiyacı karşılanırken diğer yandan tüm dersliklerin son dönem geliştirilen eğitim felsefesine uygun hale getirilmesi sağlanmaktadır. İlçelerde ihtiyaç duyulan okul, spor ve gençlik merkezlerinin sayılarını artırmak, okul öncesi okullaşma oranını yüzde 100'e ulaştırmak ve özel eğitim alanında toplumun ihtiyaçlarını karşılama hedeflerine sahip olan KKTC Milli Eğitim Bakanlığına bu Proje ile gerekli destek sağlanmaktadır.

Bu kapsamda 2012 yılında tamamlanan bazı işler ile bunlara harcanan tutarlar aşağıda gösterilmiştir.

Polatpaşa İlkokulu	1. kat tip 2 inşaatı	102.051,40 ₺
Güzelyurt Özgürlük İlkokulu	Çok amaçlı salon inşaatı	155.389,29 ₺
Dörtüol İlkokulu	Tip 2 derslik inşaat	184.072,94 ₺
Kurtuluş Lisesi	Tip 2 derslik inşaatı	150.149,99 ₺
Namık Kemal Lisesi	Ana bina kapı-pencere yenileme ile tamirat işleri	155.483,29 ₺
Alasya İlkokulu	Tip 2 derslik ve çevre düzenleme işleri	148.035,99 ₺
Gazimağusa Meslek Lisesi Uygulama Anaokulu	Çevre düzenleme işleri	102.025,00 ₺
Canbulat Özgürlük Ortaokulu	Tamir, tadilat ve bahçe duvarı işleri	60.940,00 ₺
23 Nisan İlkokulu	Ek tesis inşaatı	197.450,00 ₺
Yeni Erenköy Lisesi	Öğrenci tuvaleti ve soyunma odası inşaatı	100.787,50 ₺
Bekirpaşa Lisesi	8 dersliğin tamamlanması	230.130,99 ₺
Cengiz Topel Endüstri Meslek Lisesi	Genel bakım ve onarım işleri	66.055,00 ₺

EĞİTİM SEKTÖRÜ

Dipkarpaz Recep Tayyip Erdoğan Ortaokulu	Tamirat	85.943,00 ₺
Dr. Fazıl Küçük Endüstri Meslek Lisesi	Elektrik tesisatının yenilenmesi	82.915,34 ₺
Meslek Destekli Program	7 adet prefabrik atölye yapımı	263.449,99 ₺
Değirmenlik İlkokulu	Tuvalet ve soyunma odası yapımı	64.041,79 ₺
Gazimağusa TMK	4 derslik ve tuvalet yapımı	220.342,47 ₺
Karaoğlanoğlu İlkokulu	1.kat tip 2 derslik inşaatı	71.590,75 ₺
Lefke Cengiz Topel End.Meslek Lisesi	İlave derslik yapımı	204.935,31 ₺
Lefke Gazi Lisesi	İdari Blok, Basketbol ve voleybol sahası yapımı	190.745,63 ₺
Dr. Fazıl Küçük Endüstri Meslek Lisesi	Çok amaçlı saha yapımı	203.497,26 ₺
Serdarlı 4 yaş ve Anaokulu	Bina İnşaatı	248.050,00 ₺
Fikri Karayel İlkokulu	Tip 2 Derslik inşaatı	155.602,69 ₺
Gazimağusa Ticaret Lisesi	Çok amaçlı salon inşaatı	149.181,99 ₺
Gülenyüzler Anaokulu	Bakım ve onarım yapımı	152.467,00 ₺
Büyükkonuk İlkokulu	Genel tamir işleri ve tip 2 derslik inşaatı	284.789,99 ₺
Kumyalı Anaokulu	Tip 2 derslik inşaatı ve tuvalet yapımı	96.161,99 ₺
Geçitkale Cumhuriyet Lisesi	İdari bina acil tamiri	480.370,00 ₺
Güzelyurt Barış İlkokulu	Genel tamir işleri	236.170,00 ₺
Beyarmudu İlkokulu	Beyarmudu İlkokulu zeminde 2 derslik inşaatı	149.269,99 ₺
Yıldırım İlkokulu	Oyun parkı düzenlenmesi ve tamirat yapımı	85.689,99 ₺
Gülenyüzler Anaokulu	Bakım ve onarım yapımı	193.600,00 ₺

Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Projesi kapsamında 2012 yılında toplam 6.668.784 ₺, Meslek Liseleri Altyapı Modernizasyon Projesine ise 317.986 ₺ harcama yapılmıştır.

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Tarım ve Teknoloji Bilimleri Laboratuvarı Projesi

Üniversitenin tarım ve teknoloji bilimleri laboratuvarını geliştirmek amacıyla; online katı faz ekstraksiyonu (SPE Sistemi), diferansiyel taramalı kalorimetre cihazı (DSC), floresans spektrofotometre (RF), karbondioksit inkübatörü (CO₂), agilent 2100 bioanalyzer (A-1), agilent tapped density tester (A-2), agilent 250 friability tester (A-3), agilent 200 tablet hardness tester (A-4), agilent 100 automated disintegrasyon apparatus (A-5), agilent 708-DS dissolution apparatus (A-6) alınmıştır.

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Tarım ve Teknoloji Bilimleri Laboratuvarı Projesi kapsamında 2012 yılında toplam 500.000 ₺ harcama yapılmıştır.

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yatırım Giderlerine Katkı Projesi

Yabancı Diller Okulu Ek Derslik Binası: Yabancı diller okulundaki mevcut dersliklerin, öğrenci sayısının yetersiz kalması sebebi ile söz konusu proje oluşturulup inşa edilmiştir. Bina tek kattan ibaret olup Prefabrik (çelik yapı) tekniği ve sistemleri uygulanarak inşa edilmiştir. Yaklaşık 843.60 m² alana sahiptir. Ana hatları ile sekiz adet derslik ve iki adet ofisten oluşmaktadır. Yabancı Diller Okulu Ek Derslik Binası 1.000.000 ₺ katkı sağlanmıştır.

Mustafa Afşin Ersoy Konferans Salonu: Alanı 443 m²'dir. 419 kişilik anfidir. Salon son model donanımına sahiptir. Salon için 275.000 ₺ katkı sağlanmıştır.

Eczacılık Fakültesi Laboratuvar Projeleri: Eczacılık Fakültesi için ayrılan bütçe ile 2012-2013

YÜKSEK ÖĞRETİM SEKTÖRÜ

akademik yılından itibaren hizmet vermek üzere 27 Eylül 2012 tarihinde açılışı yapılan 3 adet öğrenci laboratuvarı yaptırılmıştır. Laboratuvarların 2 tanesi, her biri 80 öğrenci kapasitesine sahip olup, yine aynı bütçe ile Eczacılık eğitimi için gerekli tüm temel laboratuvar malzemeleri ve cihazlar ile donatılmıştır. 3. laboratuvar ise 30 öğrenci kapasiteli olup, mikroskopi laboratuvarı olarak hizmet verecek şekilde planlanmış ve 30 adet öğrenci tipi mikroskop ile bir adet gelişmiş mikroskop ile donatılmıştır. Ayrıca, aynı bütçe ile hem öğrenci düzeyinde eğitim vermek, hem de lisansüstü ilaç araştırmaları yapma amacına yönelik olarak yine en son teknolojiye sahip Yüksek Basıncılı Sıvı Kromatografisi (HPLC), Gaz Kromatografisi-Kütle Spektrometresi (GC-MS), Ultraviyole Spektrofotometresi (UV) ve Infrared Spektroskopisi (IR) gibi gelişmiş cihazlar da alınmış ve kurulmuştur. Bu proje için 961.132 ₺ katkı yapılmıştır.

Tıp Fakültesi Projesi: Tıp fakültesi binası ile ilgili 2012 yılı içerisinde 2 adet derslik, 1 adet fizyoloji (egsersiz) laboratuvarı, 1 adet multidisipliner pratik öğrenci laboratuvarı ve 1 adet araştırma ve hazırlık laboratuvarı tamamlanarak hizmete girmiştir. Bu proje için 1.674.338 ₺ katkı sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından 2012 yılında DAÜ Yatırım Giderleri Projesi kapsamında 11.567.562 ₺ harcama yapılmış olup yukarıda sadece tamamlanan projelere yer verilmiştir.

Üniversitelerin Ortak Tanıtımı Kapsamında Uluslararası Fuarlara Katılımı

Bu proje ile KKTC Üniversitelerinin hedef pazarda tanıtımının sağlanması amacıyla oluşacak giderlerin karşılanması için katkı sağlanmaktadır. Bu sayede KKTC'ne gelen öğrencilerin sayısı her geçen yıl artmaktadır.

Üniversitelerin Ortak Tanıtımı kapsamında 2012 yılında 352.216 ₺ harcama yapılmıştır.

Milli Arşiv Binası Yapımı Projesi

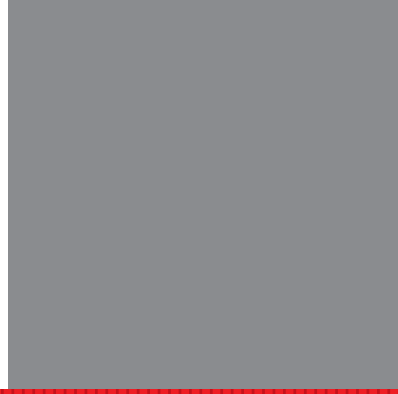
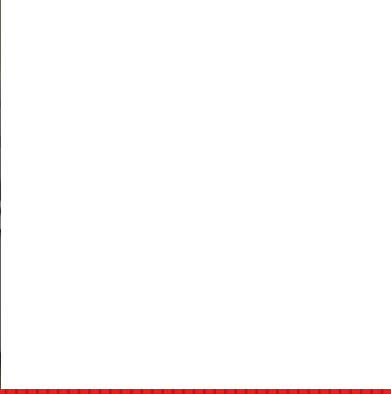
Milli Arşiv Dairesi her açıdan büyük öneme sahip şer'îye sicilleri, İngiliz dönemi kadı defteri zabıtları, tereke, eytam defterleri ve Sultan Mahmut Kütüphanesi belgelerini muhafaza eden bir birimdir. Kurulmasını müteakip bir çok önemli evrakın Arşive akışının devamı nedeniyle yeni depolar yapılmış ancak bu depoların evrakların muhafazası için yeterli iklimlendirme koşulunu sağlayamaması nedeniyle yeni bina ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla 2010 yılında Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Binası Projesi hazırlanmıştır. Binada; Bodrum katta: 14 depo odası, 1 bilgi işlem odası ve 1 elektrik odası, Zemin katta: 400 m2 sergi alanı, danışma, Birinci katta: 91m2 konferans salonu ve 99 m2 galeri holü bulunmaktadır. Depolar, kompakt raf sistemleri ile donatılmıştır. İki depo büyük boy arşiv malzemesi düşünülerek 60 cm. derinlikte, diğerleri ise arşiv kutuları düşünülerek 30 cm. derinliktedir. Toplam raf uzunluğu on kilometredir.

Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından Milli Arşiv Binası Yapım Projesi kapsamında 3.636.900.- ₺ harcaması yapılmıştır.

Ulusal Gıda Laboratuvarı Projesi

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan "Gıda ve Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Gıda Kontrol ve Laboratuvar İşbirliği Protokolü" kapsamında Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı projesi yapılmıştır. Bu laboratuvar uluslararası standartlarda olan ve uluslararası belgelendirme kuruluşları tarafından (BSL 2 seviyesinde) belgelendirilmiş ilk onaylı (Akredite) laboratuvardır.

Ulusal Gıda Laboratuvarı Projesi kapsamında toplam 3.760.370 ₺ harcama yapılmıştır.

GENEL KAMU SEKTÖRÜ

Polis Genel Müdürlüğüne İtfaiye Aracı Alımı

KKTC'de sadece Lefkoşa İtfaiye Şubesinde hidrolik merdivenli araç bulunmaktadır. Alımı yapılan yeni hidrolik merdivenli araç Gazimağusa'da kullanılacak olup yüksek binalarda meydana gelecek yangın veya kurtarma olaylarında kullanılabilir. Araç tam donanımlı olup, ülke şartlarında kullanılabilir en uygun teçhizat ve gereçlerle donatılmıştır. İtfaiye merdiveninin özelliği, yüksek binalardan insan kurtarma ve yangın söndürme hizmetlerinde kullanılmasıdır. Merdiveni 75 derecede 42 metre çalışma yüksekliğine sahip olup, yaklaşık 13-14 katlı binalarda söndürme, canlı ve yaralı kurtarma çalışmalarında bulunma kabiliyetine sahiptir. Merdivenin söndürme sistemi, otomatik kumandalı monitörler sayesinde tehlikeli ortamlarda insansız olarak çalışma imkanı sağlamaktadır. Deprem ve doğal afet olaylarında ise köprü vazifesi görmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından İtfaiye Aracı Alım projesi kapsamında 2012 yılında 1.918.000 ₺ harcama yapılmıştır.

İçme Suları, İsale Hatları Kuyu ve Şebeke Projeleri

KKTC'de içme ve kullanma suyuna ilişkin olarak çalışmalar devam etmektedir. Amaç Kuzey Kıbrıs'da hem suyun ulaşmadığı yerleşim yerinin kalmaması, hem kayıp ve kaçaklarının önlenmesi hem de aspesli borulardan arındırılmış bir su isale ve şebeke hattı oluşturulmasıdır. Bu kapsamda 2012 yılında aşağıdaki işler gerçekleştirilmiştir.

Yılmazköy ve Türkeli'ne İçme Suyu Temini Projesi

Çatalköy Takviye İçme Suyu Temini Projesi

Çatalköy Kısmi Şebeke Düzenleme Projesi

Çamlıbel Pınar-Ana Depo arası İsale Hattı Yenileme Projesi

Tirmen-Geçitkale-Sütlüce-Çamlıca İsale Hattı Düzenleme ve Yenileme Projesi

Mutluyaka-Mormenekşe-Yeni Boğaziçi Depoları arası İsale Hattı Projesi

Bafra Deniz Suyu Arıtma Tesisi Ara Pompaj Hattında 500 m³'lük B/Arme Depo Yapımı Projesi

Kuzucuk, Ötüken, Yarköy, Yılmazköy Kırsal Kesim Arsaları İçme Suyu Şebekesi Projesi

Vadili-Turunçlu arası İsale Hattı Yenileme Projesi

Büyükkonuk 300 m³ Depo İnşaatı Projesi

Y.Erenköy iki adet 500 m³'lük Depo İnşaatı ve İsale Hattı Projesi

Turunçlu Şebeke Yenileme Projesi

Geçitköy Sulama Pompaları Yer Değişimi Projesi

ÇEVRE SEKTÖRÜ

Şirinevler Pınar İsale Hattı Yenileme ve Kısmi Şebeke Düzenleme Projesi

Karşıyaka Kısmi Şebeke Düzenleme ve Girne S.İ.D. Şubesi Tadilat Projesi

Vadili Köyüne 500 m3 Betonarme Su Deposu Yapımı Projesi

Serhatköy-Dikmen Pompaj Hattından Lefkoşa Şebeke Bağlantı Projesi

Yusuf Kaptan Sahası Kısmi Şebeke Düzenleme Projesi

Kantara ve Gençlik Kampına Su Temini Projesi

Sahil Güvenlik Radar Komutanlığı'na Su Temini Projesi

İçme Suları, İsale Hatları, Şebeke ve Dere Islahı Projesi kapsamında 2012 yılında toplam 6.802.652₺ harcama yapılmıştır. Su Sondajları Projesi kapsamında ise 2012 yılında toplam 558.304 ₺ harcama yapılmıştır.

Dört yol-Geçitkale Bölünmüş Yolu Projesi

Dört yol-Geçitkale bölünmüş yolu 10 kilometre uzunluğunda her biri 10'ar metreden oluşan iki şerit ile şeritleri birbirinden ayıran ikişer metre genişliğindeki refüjden oluşmaktadır. Söz konusu yolun 6 bin metrelik bölümüne oto korkuluk konurken yol boyunca 31 bin fidan dikilmiştir. Güney Mesarya ile Kuzey Mesarya'yı birbirine bağlayan yol özellikle kuzey sahil yolu üzerinden Gazimağusa- Girne arasındaki ulaşımı rahatlatmaktadır.

Dört yol-Geçitkale Bölünmüş Yolu Projesi için Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından toplam 15 milyon ₺ harcama yapılmıştır.

Kilitkaya-Ergazi Arası Yol Yapım Projesi

Kilitkaya-Ergazi köyleri arasındaki 4 kilometre uzunluğundaki yolun ihalesine 2011 yılında çıkmış olup yol 09.10.2012 tarihinde tamamlanarak hizmete açılmıştır. Daha önce stabilize olan yol, 8 metre genişliğinde asfaltla kaplanırken, belli bölümlerinde de emniyet tedbirleri alınarak oto korkuluklar konulmuştur.

Kilitkaya – Ergazi arası yol yapım projesi kapsamında Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından 2.400.000 ₺ harcama yapılmıştır.

Gazimağusa İskele Bölünmüş Yolu Projesi

Artan trafik talebini karşılamak üzere günümüz şartlarına uygun, yüksek standartlı Gazimağusa-İskele bölünmüş yolu 1,5 yıl gibi kısa bir sürede tamamlanarak Kuzey Kıbrıs Türk halkının hizmetine sunulmuştur. Tamamlanan 16,5 km uzunluğundaki Gazimağusa-İskele bölünmüş yolu, Gazimağusa çıkışındaki

ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ

Doğu Akdeniz Üniversitesi kavşağından başlayıp, İskele-Ercan Ayrımında son bulmaktadır. Beton korkuluk, orta refüj aydınlatması ve peyzajı, yaya kaldırımları, toplayıcı yollar, yürüyüş ve bisiklet yoluna sahip Gazimağusa-İskele Bölünmüş yolu ülkede standardı en yüksek yol durumundadır. Yapımı tamamlanan yol, K.K.T.C.'nin en büyük limanına sahip olan Gazimağusa'yı petrol depolama tesisleri, çimento fabrikası vb. sanayii tesislerinin bulunduğu İskele kazasına bağlamasının yanı sıra, Gazimağusa-Bafra Turizm Merkezi -Dipkarpaz anayol güzergâhının da bir parçasını teşkil etmektedir. Gazimağusa Körfez sahili boyunca devam eden güzergâh üzerinde çok sayıda turistik tesis, antik kent ve ören yerleri bulunmaktadır. Günlük ortalama 15.000 trafik hacmine sahip güzergâhta 9 adet sığınma cebi (Park alanı) ile 1.800 m uzunluğunda bisiklet ve yürüyüş yolları bulunmaktadır.

Gazimağusa İskele Bölünmüş Yolu Projesi kapsamında Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından toplam 20.000.000 ₺ harcama yapılmıştır.

Tamamlanan Diğer İşler;

Yeşilirmak-Bademliköy; Bademliköy-Yedidalga girişi mevcut yolda; asfalt iyileştirme ve kaplama işleri için 896.710 ₺ harcama yapılarak çalışmalar bitirilmiştir.

Yiğitler Hudut Karakol Yolları; 6,00 km stabilize ve sanat yapıları için 252.615 ₺ harcama yapılarak tüm iş tamamlanmıştır.

Haspolat Çemberi-Yonca Kavşağı; bölünmüş yolda toplam 3.025.956 ₺ harcama yapılmış olup binder asfalt seviyesinde tamamlanmıştır. Turunçlu-Vadili 2,35km III. Sınıf yol kapsamında yapılmıştır.

Haspolat-Sanayi Yolu; 4.80 km olan III. Sınıf yol 1.363.892 ₺ harcamanarak tamamlanmıştır. Bu işler kapsamında 2012 yılında toplam 5.539.173 ₺ harcama yapılmıştır.

Belediye ve Köylerin Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi

Önceki yıllarda olduğu gibi vatandaşın öncelikli ihtiyaçlarını en doğru ve ilk tespit edecek olan yerel yönetimlerin desteklenmesine 2012 yılında da devam edilmiştir. Yerel yönetimlerin desteklenmesi ve daha fazla kaynak aktarılması, bu olumlu gelişmenin yanında KKTC'de nispeten küçük olan yerel yönetim organizasyonlarının proje üretebilme ve kontrollük zafiyetlerini de gündeme getirmiş bulunmaktadır. Bu zafiyetlerin ortadan kaldırılabilmesi için Yardım Heyeti Başkanlığı olarak Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lefke Avrupa Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Vakıf kuruluşu olan EBI'den hizmet satın alınmıştır. Böylece kamu kaynakları daha etkin kullanılmış, kaliteli yapılar elde edilmiş, kontrollük hizmeti yerine getirilmiş ve yerel yönetimlerin proje geliştirme, uygulama projesi hazırlama ve kontrollük alanlarında kurumsallaşmalarına yardım edilmiştir.

Belediye ve Köylerin Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi hayata geçirilirken tüm yerel yönetimlerin altyapı yatırımlarına katkı öncelikli ilke olarak benimsenmiştir. Özellikle sağlığa uygun olmayan alt yapıların yenilenmesi önceliklendirilmiştir. Bunun yanında kırsal kesim yerleşim yerlerinin sosyal ve kültürel aktivitelere daha kolay erişimini sağlayacak altyapı yatırımları da desteklenmiştir. Bu kapsamda 2012 yılında gerçekleştirilen projeler ve tutarları şöyledir:

Belediyelerin Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi		10.376.263
Beyarmudu Belediyesi	Beyarmudu Ana Caddenin Kaldırım , Altyapı ve Işıklandırılması Projesi	100.000
Büyükkonuk Belediyesi	Sosyal Tesislerin Çevre Güvenliği İçin Telleme Projesi	70.000
Çatalköy Belediyesi	İçmesuyu Şebeke Yenileme Projesi	200.000
Değirmenlik Belediyesi	Düzova İçmesuyu Şebeke Yenileme Projesi	100.000

YEREL YÖNETİMLER

Dipkarpaz Belediyesi	ÇATOM Projesi	75.000
	Köy Girişi GAÜ Kampüsü İle Altinkum Sahil Ayrımı	299.983
	Belediye Kantarının Yenilenmesi Projesi	138.515
	Eko Çevre Projesi	149.635
Dikmen Belediyesi	İçmesuyu Şebeke Yenileme Projesi	150.000
Esentepe Belediyesi	Esentepe Uzun Göl Sokak Yağmursuyu Drenaj Projesi	90.000
Gazi Magusa Belediyesi	Maraş Bölgesi Su Dağıtım Şebekesinin Yenilenmesi Projesi	500.000
	II. Etap Kanalizasyon Projesi	1.500.000
Girne Belediyesi	Yukarı Girne Kanalizasyon Projesi	200.000
	Kolordu Bölgesi Altyapı ve Çevre Düzenlemesi	450.000
	Kervan Bölgesi Yolların Asfalt Altyapı	275.000
	Alt-Üst Geçidi Deplase Yolu Projesi	74.712
	19 Mayıs Koleji Bölgesi Alt Yapı Ve Çevre Düzenleme	250.000
Gönyeli Belediyesi	Atıksu Pompa İstasyonu Projesi	500.000
Güzelyurt Belediyesi	Gençlik Merkezi Çevre Düzenleme	100.000
	Amfi Tiyatro Çevre Düzenlemesi	250.000
	Kanalizasyon Projesi	400.000
	Gayretköy Altyapı Projesi	200.000
İnönü Belediyesi	Dörtöl Köyü Sosyal Konut Arsaları Yol Projesi	120.000
İskele Belediyesi	Havardi Sahil Düzenleme ve Rekreasyon Projesi	800.000

Lapta Belediyesi	Amyant İçme Suyu Boru Değişim Projesi	439.998,99
	Lapta Ve Bağlı Köylerde Taş Duvar Projesi	100.000,00
	Akdenizköyü İçmesuyu Arıtma Tesisi Projesi	300.000,00
Lefke Belediyesi	Asfalt Yapım II. Etap	382.924,85
Lefkoşa Türk Belediyesi	Su Altyapı Projesi	623.764,21
Paşaköy Belediyesi	Ulukışla Yağmur Suyu Drenaj Projesi	30.000,00
Serdarlı Belediyesi	Yol Yapım Projesi	199.649,57
	Tartı (Kantar) Aleti Kurulması Projesi	50.000,00
	Bazı Bölgelerin Aydınlatması	25.000,00
	Durmuş DEDE Çevre Düzenlemesi	35.000,00
	İstinat Duvarı ve Beton Kanal Yapılması Projesi	100.000,00
	Serdarlı Köyü 2. Etap İçmesuyu Şebeke Yenileme Projesi	150.000,00
Tatlısu Belediyesi	Yol Yapım Projesi	250.000,00
Vadili Belediyesi	İçmesuyu Şebeke Yenileme Projesi	97.080,00
	Hayvansal Amaçlı Sanayi Sitesi Su Temini Projesi	150.000,00
Yenierenköy Belediyesi	Asfalt Yapım Projesi	299.999,89
Yeniboğaziçi Belediyesi	Ambelia Bölgesi Asfalt Kaplama Projesi	150.000,00

Belediyelere Araç Alımı Projesi		1.588.880,00
Akıncılar Belediyesi	Çöp Kamyonu Alımı (İkinci el)	80.000,00
Beyarmudu Belediyesi	Çöp Kamyonu Alımı	245.000,00
Büyükkonuk Belediyesi	Vinçli Kamyon Alımı	78.880,00
	Araç Tadilatı	50.000,00
Çatakköy Belediyesi	Çöp Toplama Aracı Alımı (İkinci el)	100.000,00
Dipkarpaz Belediyesi	Yol Süpürme Aracı Alımı	100.000,00
Güzelyurt Belediyesi	25 Kişilik Minübüs Alımı	250.000,00
İskele Belediyesi	Çekirge Kamyon Alımı	60.000,00
Lefke Belediyesi	Çöp Aracı Alımı	150.000,00
Paşaköy Belediyesi	Kepçe Ve İlaçlama Aracı Alımı	200.000,00
Serdarlı Belediyesi	Çöp Aracı Alımı	15.000,00
Tatlısu Belediyesi	Çekirge Kamyon Alımı	60.000,00
Yeni Erenköy Belediyesi	Çöp Aracı Alımı	200.000,00

Çevre Temizlik Projesi		230.182,74
Akdoğan Belediyesi		33.642,40
Beyarmudu Belediyesi		40.600,00
Büyükkonuk Belediyesi		40.000,00
Çatakköy Belediyesi		30.940,34
Paşaköy Belediyesi		50.000,00
Serdarlı Belediyesi		35.000,00

Köylerin Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi		860.736,25
Akıncılar Belediyesi	Mezarlık İç Yolu Asfaltlanması Projesi	40.000,00
	Mezarlık Yolunun Işıklandırılması	20.000,00

Balıkesir Köyü	Su Kuyusu Projesi	15.000
Beyarmudu Belediyesi	Beyarmudu Güvercinlik, İncirli, Çayönü, Köprü, Türkmenköy Ova Yollarının İyileştirilmesi	100.000
	Yol Yapımı	150.000
Çamlıbel Köyü	Tarihi Çamsev Dernek Binası Restorasyonu	10.000
Demirhan Köyü	Demirhan- Gökhan Arasındaki Yolun Asfaltlanması	120.000
	2 Kuyunun Birbirine Bağlanması	8.578
	150 Adet Plastik Sandalye Alımı	1.000
Düzova Köyü	Mezarlığına Su Hattı Temin Edilmesi	2.859
Dört Yol Köyü	Meydanı Peyzaj Çalışması	20.000
	Dört Yol-İnönü Ova Yollarının Stabilize Edilmesi	30.000
	Düğün Salonu Tuvaletlerinin Yenilenmesi	10.000
	Muhtarlık Binası Tamirat	1.998
Esentepe Belediyesi	Köy Mezarlık Yolu Tamiri	30.000
	Bahçeli Köy Karşı Mahalle İstinat Duvarı Yapımı	20.000
İnönü, Dört Yol, Korkuteli Köyleri	Açık Kanalların Kapatılması, Yağmur Suyu Tahliye	50.000
	Köy İç Yollarının Asfaltlanması	100.000
Kalavaç Köyü	Endemik Bitkiler Müzesi Binasının Tamiri	29.299
Korkuteli Köyü	Korkuteli -Dört Yol Arası Bağlantı Yolunun Stabilize Edilmesi	8.000
	I. Etap Mandıra Yollarının Stabilize Edilmesi	23.000
Lapta Köyleri	Yollarının Asfalt Kaplama Projesi	50.000
Minareli Köy	Cami Avlusunun Arkasının Asfaltlanması	6.000
Minareli Köy	500 M. Boru Hattı Döşenmesi	15.000

Türkiye Cumhuriyeti yardımlarından Belediye ve Köylerin Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi kapsamında 2012 yılında toplam 13.056.062 ₺ harcama yapılmıştır.

Reel Sektörü Desteklemeye Yönelik Programlar

Esnaf ve Hizmet Sektörüne Yönelik Faiz Destekli Kredi Programı: Bu Program esnafın ve hizmet sektöründeki küçük ölçekli işyerlerinin ucuz finansmana ulaşımını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Programın uygulanmasında yer alan bankalarla yapılan anlaşmaya göre yıllık % 12 faizle kredi verilmesi sağlanmış, faizin % 6'lık kısmının bu programdan ödenmesi öngörülmüştür. Üst limiti 60.000 ₺ olan Program, 3 ay ödemesiz 3 yıl vadeli proforma fatura karşılığı kredi programıdır. Kıbrıs İktisat Bankası, Creditwest Bank, T.C. İş Bankası, T.C. Ziraat Bankası ve T. Halk Bankası ile protokol imzalanmıştır. 5 farklı ticari banka ile yürütülen program sayesinde tüm KKTC çapında etkili bir nakit akışı sağlanmıştır. Esnaf ve Hizmet Sektörüne Yönelik Faiz Destekli Kredi Programı kapsamında 2012 yılında 4.000.000 ₺ harcama yapılmıştır. Ayrılan bu kaynakla 2012 yılı sonuna kadar 779 firmaya 44.395.580 ₺ kredi kullanılmıştır.

Mikro ve Küçük Ölçekli İşletmelere İstihdam Endekli Kredi Programı: KKTC ekonomisine ivme kazandırılabilmesi amacıyla, imalat alanında faaliyet gösteren mikro ve küçük ölçekli işletmelerin gelişiminin ve yeni istihdam olanaklarının sağlanması gayesiyle T.C. Ziraat Bankası ile protokol imzalanmıştır. Kredinin en az 10.000 ₺ en fazla 50.000 ₺ olması ve firmanın 5 den fazla kişiye istihdam sağlaması durumunda kişi başına ilave olarak 2.000 ₺ limit tahsis edilmesi sağlanmış, ancak her halükarda üst limit 100.000 ₺ ile sınırlandırılmıştır. Kredinin maksimum vadesi 24 ay olarak belirlenmiş, faiz oranı yüzde 12 ve desteklenecek faiz oranı yüzde 12 olarak tespit edilmiştir. Bu program sayesinde kayıt altına alınan işçi sayısı artmıştır. Uygulama sonucunda kredinin genellikle hammadde alımı veya ekipman alımında kullanıldığı tespit edilmiştir. Mikro ve Küçük Ölçekli İşletmelere İstihdam Destekli Kredi Programı kapsamında 2009-2011 yıllarında 7.200.000 ₺ harcama yapılmıştır. Ayrılan bu kaynakla 2009- 2012 yılı sonuna kadar 607 firmaya 30.203.000 ₺ kredi kullanılmıştır.

Faiz Destekli KOBİ Yatırım Kredi Programı: Bu programla büyük yatırım projelerinin ucuz finansmana ulaşmaları ve imalat sanayi, enerji, denizcilik, bilişim hizmetleri sektörlerinde faaliyet gösteren işlet-

REEL SEKTÖR

melerin finansman ihtiyacının karşılanması suretiyle yeni yatırımların yapılarak ekonomiye kazandırılması ve bu yolla ekonomiye ivme kazandırılması amaçlanmıştır. 2 yıl ödemesiz 7 yıl vadeli olan program vade-nin uzunluğu da dikkate alınarak değişken faizli olarak tasarlanmıştır. Protokol imzalanan Bankalarla faiz oranı olarak TR Libor+5 üzerinden anlaşılmış, faizin yüzde 6'lık kısmının desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Programın kredi faiz desteği üst limiti 2.500.000-₺ olarak sınırlandırılmış, T.Garanti Bankası, T.Halk Bankası, T.İş Bankası, T.C. Ziraat Bankası ile protokol imzalanmıştır. Faiz destekli KOBİ Yatırım Kredi Programı kapsamında 2012 yılında 10.000.000 ₺ ayrılmış, bu kaynakla 2012 yılı sonuna kadar 6 firmaya 6.400.000 ₺ kredi desteği sağlanmıştır.

Navlun Hibe Destek Programı: Asgari yerel katma değeri %30 ve/veya asgari yerli ham madde içeriği yüzde 40 olan KKTC menşeli sanayi ürünleri ihracatında navlun iadesi desteği verilmektedir. 2012 Mali yılında KKTC menşeli ürünlerin ihracatına verilen toplam navlun iadesi desteği 1.255.258 ₺ olarak gerçekleşmiştir.

Kalite Belgesi, Fuar, Pazarlama Destek Projesi: Kalite Belgesi, Fuar, Pazarlama Destek Projesi kapsamında 2012 yılında toplam 814.325 ₺ harcama yapılmıştır.

Organize Sanayi Bölgeleri Altyapı Yatırım Giderlerine Katkı Projesi: Yeniboğaziçi Küçük Esnaf Sanayi Sitesi Reglaş, Asfalt ve Telefon Bağlantı Altyapısı, Güvercinlik Küçük Esnaf Sanayi Sitesi Mekanik, Asfalt ve Telefon Bağlantı Altyapısı, Çatalköy Küçük Esnaf Sanayi Sitesi Mekanik, Asfalt, Drenaj Sistemi ve Telefon Bağlantı Altyapısı, Gazimağusa Küçük Sanayi Bölgesi Asfalt Kaplama işleri yapılmıştır.

Organize Sanayi Bölgeleri Altyapı Yatırım Giderlerine Katkı Projesi kapsamında 2012 yılında toplam 2.761.753 ₺ harcama yapılmıştır.

Kısmi Hibe Mali Destek Programları

Özel sektörün rekabet gücünü ve verimliliği artıran yapısal dönüşüm politikalarının uygulanması esası ile “Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sağlanan Kaynak İle KKTC’de Kısmi Hibe Destek Yardım Projelerinin Desteklenmesine İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanmış ve Yardım Heyeti Başkanlığı tarafından sağlanan kaynak ile T.C. Çukurova Kalkınma Ajansı teknik yardım ve gözetiminde Kısmi Hibe Mali Destek Programları uygulanmaya başlamıştır. Böylelikle KKTC genelinde reel sektöre yönelik olarak kamu kaynağı ilk kez Teklif Çağrısı yöntemiyle ve profesyonel değerlendiriciler marifetiyle uygun görülen projelere dağıtılmaya başlanmıştır. Kullanılan kamu kaynaklarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetlenebilmesi için bir mekanizma geliştirilmiş ve KKTC ekonomisinde özel sektör teşebbüsleri teşvik edilmiştir.

Çukurova Kalkınma Ajansı teknik yardım ve gözetiminde Turizm, Çevre ve Kültür Bakanlığı ile “Turizm Projelerine Kısmi Hibe Programı”, Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile “Rekabet Gücünün Artırılması Programı” ve Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı ile “Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı” yürütülmekte olup 2012 yılında da bu programlara devam edilmiştir.

Turizm Projelerine Kısmi Hibe Programı

Ülkenin turizm potansiyelinin geliştirilmesini amaçlayan Program; turizme dönük tesislerin hizmet kalitesinin ve çeşitliliğinin artırılması ve turizme dönük yeni tesisler oluşturulması önceliklerine sahiptir. Program bütçesi 3 milyon ₺ olarak oluşturulmuştur. Hibe tutarları; kâr amacı güden kuruluşlar için asgari 25.000 ₺ azami 250.000 ₺ olarak belirlenmiştir. Destek oranı yüzde 50 olan programdan kar amacı gütmeyen kuruluşlar da yararlanmıştır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için asgari 25.000 ₺ azami 200.000 ₺ destek belirlenmiş ve destek oranı yüzde 75 olarak tespit edilmiştir. 2012 yılında açılan teklif çağrısına 43 başvuru yapılmış bunlardan 18’i uygun görülerek sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeye bağlanan tutar 3 milyon ₺ olup bunun 2.240.000 ₺’si T.C. yardımlarından sağlanan hibe kısmından kalan kısmı da kullanı-

ciyan eş finansman şeklinde karşılanmaktadır.

Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı

Ülke ekonomisinin rekabet gücünün artırılmasını amaçlayan Program; “üretimde katma değer ve verimlilik artışının sağlanması”, “ürünlerin uluslararası ticaret imkânlarına kavuşturulması” ve “çevrenin koruma-kullanma dengesinin sağlanması ve sürdürülebilirliğin sağlanması” önceliklerine sahiptir. Rekabet Gücünün Artırılması Mali Destek Programı için 4 milyon ₺ kaynak ayrılmıştır. Destek tutarları asgari 25.000 ₺ azami 250.000 ₺ olarak belirlenmiştir. Toplam 80 başvuru alınmış, bu başvurulardan 26 proje desteklenmeye uygun görülmüştür. 2012 yılında Sanayi ve KEZ'e Yönelik Proje Destekli Kısmi Hibe Programı kapsamında, sözleşmeye bağlanan tutar 6 milyon ₺ olup, Rekabet Gücünün Artırılması Programı için 3.850.000 ₺ hibe desteği sağlanmıştır.

Tarım ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı

Tarımsal üretimin katma değerinin artırılması amacı ile 2012 yılında ilk kez yürütülmeye başlanmış olan program kapsamında “modern tarımsal üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması” ve “hasat sonrası ürünlerin piyasaya arz süresinin uzatılması ve arz koşullarının iyileştirilmesi” önceliklerine sahip programın bütçesi için 5 milyon ₺ tahsis edilmiştir. Destek tutarı olarak asgari 25.000 ₺ azami 200.000 ₺ belirlenmiştir. Program kapsamında 18 üretici, 2 milyon 675 bin 851 ₺ tutarında hibe almaya hak kazanmıştır. Bu kapsamda ağıl ve ahırlar modernize edilmiş, soğuk zincir süt sağım sistemleri kurulmuş, silaj ve kesif yem yapımı için modern ekipmanlar tedarik edilmiş, narenciye yıkama-boylama ve pastörize meyve suyu üretim tesisi kurulmuştur.

Organize Hayvan Barınaklarına Katkı Projesi :

Korkuteli Köyü'nün Organize Hayvancılık Bölgesi Su Temini Projesi tamamlanmıştır. İnönü ve Serdarlı ilçelerinin Organize Hayvan Barınakları altyapısına katkı sağlanmıştır.

Tarım ve Hayvancılığın Geliştirilmesi Projesi

Bitki Koruma ve Bitkisel Üretimi Geliştirme Projesi: 2012 yılı içerisinde Bitki Koruma ve Bitkisel Üretimi Geliştirme Projesi ve Modern Sulama Sistemlerinin Geliştirilmesi Katkı Projesi ile ilgili yapılan ve tamamlanan çalışmalar aşağıda şöyledir: Entegre Fare Mücadele Projesi kapsamında; Her yıl KKTC genelinde Fare ile mücadele kampanyaları düzenlenmekte olup, çiftçilere ücretsiz olarak fare zehiri verilmektedir. Fare zehiri karıştırma kurutma ve paketleme makinesi alınmış, fare zehiri üretimi için gerekli olan Rodentisit aktif maddesi, arpa, buğday, harup alınmış olup arpalı zehirli yem üretimi yapılarak çiftçilere dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu proje kapsamında çiftçi dergisinde fare mücadele ile ilgili yayınlar yazılmış, broşür ve poster dağıtımı yapılmış ve eğitimler verilmiştir.

KKTC'de Hububat Alanlarında Oxalis pes-caprae L. (Ekşilice)'nin Dağılışı, Rastlanma Sıklığı, Üreme Potansiyeli ve Mücadeleleri Projesi kapsamında; tarla denemeleri kurulmuş ve ilaçlama denemeleri yapılmış olup, deneme sonuçları değerlendirilmektedir.

KKTC'de Cuscuta (Küsküt), Orobanche ve Phelipanche (Canavarotları) Türleri ve Konukçularının Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar Projesi kapsamında; arazi surveyleri sonucunda örnekler toplanmış ve Ege Üniversitesince teşhisleri yapılmıştır.

TARIM SEKTÖRÜ

Balıkçı Barınaklarının İyileştirilmesi ve Geliştirilmesi Projesi :

Tatlısu Balıkçı Barınağı içi mendirek uzatımı, Lapta Balıkçı Barınağının yol yapımı ve iyileştirilmesi, Kaplıca Balıkçı Barınağının giriş kısmının temizlenmesi sağlanmış ve Dokuz Eylül Üniversitesi ile araştırma ve işbirliği faaliyetleri yürütülmüştür.

Hayvan Islahı, Hayvansal Hastalık ve Zararlılarla Mücadele Projesi:

İlaç, aşı vs. alımları ayrıca Hayvan Islah Projesi kapsamında sperma alımları ve Azot Üretim Merkezinin gereksinimleri sağlanmıştır. Sığır ve koyun - keçilerin kulak küpesi ve hayvan kayıt sisteminde gerekli olan tüm malzemelerin alımı gerçekleştirilmiştir. Laboratuvar hizmetlerinin yürütülmesinde gereksinim duyulan sarf malzeme, kit, cihaz, alet-ekipmanın alınması sağlanmıştır.

Tarım ve Hayvancılığın Geliştirilmesi Kapsamında 2012 yılında toplam 2.899.490 ₺ harcama yapılmıştır.

KKTC Ormancılık Sektörünü Geliştirme Projesi

Proje Tutarı: 4.600.000 TL

KKTC Orman Dairesi Müdürlüğü tarafından 2012 yılı içerisinde KKTC Ormancılık Sektörünü Geliştirme Projesi kapsamında yapılan ve tamamlanan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

1. 2011–2012 dönemi için Güzelyurt Orman Fidanlığı'nda 2012-2013 Ağaçlandırma Sezonunda kullanılmak üzere yetiştirilen 1.500.000 adet fidan için yastık açımı, toprak harcının hazırlanması, pot doldurulması ve yastıklara dizilmesi ile 1.500.000 adet fidanın üretimi gerçekleştirilmiştir.
2. 2011–2012 döneminde 4 ayrı bölgede;
 1. Bölge Güzelyurt Serisi; Yedidalga, Lefke ve Kilise Tepe'de, İkidere Bölgesi'nde, Mevlevi-Gürpınar hattındaki erozyon sahasında ve Kalkanlı-Akdeniz hattında yeni dikim ve tamamlama dikimi 250.000 adet,
 2. Bölge Lefkoşa Serisi; (Boğaz ve yanık saha batı), Gençlik Ormanı, Ulukışla, Aslanköy, Kuruudere, İnönü, Sarıklı Tepe (yanık saha), Kantara Serisi; Yarköy Salamis, İskele Cyprus Garden, Salamis-Hastane yolu, Geçitkale-Dört Yol arası yol, Geçitkale-Tatlısu arası yol, oyuntu erozyonu sahalarında yeni dikim ve tamamlama dikimi 250.000 adet,
 3. Bölge Lefkoşa Serisi; Yeşilkuşak (yanık saha doğu, çöplük yanı) ve Alevkaya Serisi; Değirmenlik Ormanı'nda yeni dikim ve tamamlama dikimi 250.000 adet,
 4. Bölge Kantara Serisi; Ziyamet-Kaplıca-Büyükkonuk ayrımı yol, Yenierenköy-Dipkarpaz yol,

yeni dikim ve tamamlama dikimi 250.000 adet olmak üzere toplam 1.000.000 adet fidan dikimi gerçekleştirilmiştir.

3. 2012 yılında 3 ayrı bölgede;
 1. Bölge Güzelyurt ve Lefkoşa Serileri (Yedidalga, Lefke, Kilisetepe, Türkeli, İkidere ve Dikmen Çöplüğü Yöreleri) 330.000 adet,
 2. Bölge Lefkoşa ve Alevkaya Serileri (Lefkoşa Yeşilkuşak, Boğaz, Değirmenlik, Güngör ve Kurudere Yöreleri) 340.000 adet,
 3. Bölge Lefkoşa ve Kantara Serileri (İnönü, Ulukışla, Aslanköy, Yedikonuk, Kilitkaya, Kalecik Yöreleri) 330.000 adet olmak üzere ağaçlandırma sahalarındaki 1 ve 2 yaş grubu toplam 1.000.000 fidanın bakımı yapılmıştır.
4. 2012 yılı içerisinde elden teklif yöntemi ile 2012-2013 ağaçlandırma sezonunda fidan üretiminde kullanılmak amacıyla 3000 Kg servi kozalağı toplatılmıştır.
5. 2011-12 Ağaçlandırma Sezonunda Girne Serisi Beşparmak Dağlarında Beşparmak Tepe-Bu-favento-Beylerbeyi hattında toplam 400 hektar sahada tohum ekimi işi gerçekleştirilmiştir.
6. 2012 yılında çam kese böceği ve kabuk böceği zararlılarıyla mücadele çalışmaları yürütülmüştür.

Turizm Teşvik Projesi

Proje Kapsamında, KKTC'ne yurt dışından turist getirilmesini cazip hale getirmek, ulaşım maliyetlerini Akdeniz çanağında rekabet edilebilir yapmak, kişi başı geceleme miktarını ve turizm gelirini artırmak, Türkiye ve İngiltere dışında yeni destinasyonlardan da paket programlar çerçevesinde charter seferleri desteklenerek turist getirilmesini sağlamaktır. Charter seferleri ile yeni destinasyonlar eklenerek Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinden turist getirilmesi sağlanmıştır.

Turizm teşvik projesi kapsamında 2012 yılında toplam 27.680.873 ₺ harcama yapılmıştır.

Turizm Bölgeleri Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi

Bu proje kapsamında desteklenen alt projeler şunlardır;

Dipkarpaz Yağ Değirmeni Restorasyon Projesi

Tatlısu Belediyesi Plaj Tesisleri Projesi

Yeni Erenköy Belediyesi Halk Plajı Düzenlemesi

Beylerbeyi Sokak Düzenlemesi Ve Yağ Değirmeni Restorasyonu

Lefke Sahil Düzenleme Projesi

Turizm bölgeleri Altyapı Yatırımlarına Katkı Projesi kapsamında toplam 1.950.000 ₺ harcama yapılmıştır

TURİZM SEKTÖRÜ

